

คู่มืออุบาสก อุบาสิกา
ทำวัตรเช้า-เย็น บทสวดมนต์พิเศษ
และตำนานพิธี
แปลไทย

ฉบับพุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปี แห่งการตรัสรู้

ตามแบบฉบับสวนโมกขพลาราม

โดย

หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

คำนำ

สืบเนื่องจาก ๒ หนังสือสวดมนต์ดั้งเดิมของสำนักสวนโมกขพลาราม คือ คู่มืออุบาสกอุบาสิกา และ สวดมนต์แปลบทพิเศษต่างๆ ที่พิมพ์มาตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๘๑ และ ๒๕๑๗ ได้รับการเลือกใช้ขยายวงอย่างต่อเนื่องแพร่หลายมานาน โดยในวาระแห่งการเฉลิมฉลองพุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปี แห่งการตรัสรู้ พุทธศักราช ๒๕๕๕ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ ได้ริเริ่มจัดทำ “บทสวดมนต์ ๙ พระสูตรปฐมโพธิกาล ที่พระพุทธร่องค์ทรงแสดงเมื่อ ๒๖๐๐ ปีที่แล้ว” โดยแสดงที่มาพร้อมเรียบเรียงแสดงความเป็นมาอย่างสังเขปและคำแปลของแต่ละพระสูตรเพื่อการศึกษาค้นคว้าต่อและประกอบการเจริญจิตตภาวนา ได้รับความชื่นชอชอบก่อเกิดกุศลฉันทะ มีการจัดพิมพ์เผยแพร่และเลือกใช้ถึงขณะนี้เกือบ ๑๐๐,๐๐๐ เล่ม พร้อมกับข้อเสนอแนะให้พิจารณาทำหนังสือสวดมนต์ในลักษณะเดียวกันนี้ออกมา

หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ จึงได้นำบทสวดมนต์จากทั้ง ๒ เล่มของสำนักสวนโมกขพลารามมาร้อยเรียงในลักษณะการรักษาต้นฉบับเดิม และรวมให้เป็นเล่มเดียวกัน โดยแทรกแสดงที่มาและความเป็นมาอย่างสังเขปไว้ตามลำดับ ทั้งนี้เพื่อเป็นการต่อยอดและขยายผลว่าด้วยบทสวดมนต์ การสวดมนต์ ตามแบบอย่างที่พุทธทาสภิกขุบุกเบิกการทำวัตรสวดมนต์แปลไว้แล้ว การอ้างอิงที่มาจากพระไตรปิฎกตามที่พุทธทาสภิกขุระบุไว้ในบทสวดมนต์ทั้งสองเล่มมีความแตกต่างในเรื่องข้อและหน้า ด้วยพระไตรปิฎกมีการพิมพ์หลายครั้งหลายชุด ซึ่งฉบับที่หอจดหมายเหตุพุทธทาสฯ ใช้อ้างอิงคือ “พระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๔๙” มหาเถรสมาคมสอบทานแก้ไขล่าสุด มีการเพิ่มเติมบางบทที่ควรต่อการสวดเพื่อการเจริญจิตตภาวนา และลดทอนบางบทที่มีการใช้น้อย พร้อมกับเติมภาคศาสนพิธีที่มีการใช้อยู่เนื่องๆ โดยได้เพิ่มบทนำ “ฟ้าสว่างทางการสวดมนต์” ที่พุทธทาสภิกขุแสดงในวาระครบรอบ ๕๐ ปีสวนโมกข์ เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม

พุทธศักราช ๒๕๒๖ และมีคำอธิบายศัพท์ประกอบท้ายเล่มไว้ด้วย เพื่อความสมบูรณ์พร้อมต่อการเป็นคู่มือสวดมนต์ที่สมบูรณ์แบบของพุทธบริษัท

เนื่องจาก คู่มือสวดมนต์ทั้ง ๒ เล่ม ของสำนักสวนโมกขพลาราม มีการจัดพิมพ์แพร่หลาย และยังคงใช้งานอยู่โดยทั่วไปเป็นจำนวนมาก ในการจัดพิมพ์ ฉบับพุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปีแห่งการตรัสรู้ ที่รวมให้เป็นเล่มเดียวกันพร้อมบทสวดเพิ่มเติมต่างๆ จึงจัดให้ระบุเล่มและเลขหน้าไว้ให้สอดคล้องตรงกันกับ ๒ เล่มเดิมเพื่อให้สามารถใช้สวดมนต์ร่วมกันได้ โดยในส่วนที่แทรกเพิ่มได้มีการออกแบบให้เห็นได้ง่าย ซึ่งได้จัดเลขหน้าของคู่มือสวดมนต์ฉบับนี้เป็นเลขอารบิก กำกับด้วยเลขไทยอยู่ในวงเล็บแสดงถึงเลขหน้าเดิมของฉบับสวนโมกขพลาราม คือ

วงเล็บกลมจากคู่มืออุบาสกอุบาสิกา ตัวอย่าง คำบูชาพระรัตนตรัย 3 (๑) เลข 3 คือเลขหน้าของฉบับที่ใช้อยู่นี้ และ (๑) คือเลขหน้าที่อ้างอิงจากหนังสือคู่มืออุบาสกอุบาสิกา

วงเล็บเหลี่ยมจากสวดมนต์แปลบทพิเศษต่างๆ ตัวอย่าง ธรรมจักกัปปวัตตนสูตรตปาฐะ 115 [๑] เลข 115 คือเลขหน้าของฉบับที่ใช้อยู่นี้ [๑] คือเลขหน้าที่อ้างอิงจากหนังสือสวดมนต์แปลบทพิเศษต่างๆ

การจัดทำคู่มือสวดมนต์ฉบับนี้ สำเร็จเรียบร้อยด้วยดีเพราะได้รับความกรุณาจากผู้รู้ โดยเฉพาะพระอาจารย์จากวัดสร้อยทอง พระอารามหลวง กรุงเทพฯ, พระอาจารย์จากวัดฉลาดธรรมาราม นครพนม และธรรมทานมูลนิธิ ช่วยให้คำชี้แนะตรวจทาน ตรวจแก้เป็นอย่างดี

หोजดหมายเหตุพุทธทาสฯ เชื่อว่า การทำวัตรสวดมนต์ที่ประกอบด้วยธรรมอย่างสมบูรณ์พร้อม ทั้งศีลสิกขา สมาธิจิตตสิกขา และ ปัญญาสิกขานี้ คือหนทางสำคัญหนึ่งในการชำระล้างและปรับปรุงพัฒนาชีวิต จิต และ ปัญญา และขออนุโมทนาในกุศลกิจนี้ของท่านสืบไป.

หोजดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญา

พฤตจิกายน พุทธศักราช ๒๕๕๗

คำแนะนำเกี่ยวกับการอ่าน การสวดมนต์แบบสวนโมกขพลาราม*

เกี่ยวกับการสวด : ถ้าถือตามระเบียบที่ใช้อยู่ในสวนโมกขพลาราม ไชยา ก็ว่าคำบาลี ด้วยเสียงสูงแหลม, ว่าคำแปลไทย ด้วยเสียงทุ้มต่ำ สลับกันไป, ซึ่งทำให้ฟังง่ายและไพเราะกว่าที่จะทำเสียงเสมอกัน. การหยุดนั้นหยุดตามที่มีจุด เช่นจุดจุลภาค (,) เป็นต้น, หยุดให้เสียงขาดตอน ; ส่วนที่ใดเพียงแต่เว้นวรรคไว้ ไม่มีจุดเช่นนั้นสวดให้เป็นแต่เพียง “ยั้ง” คือเอื้อนเสียงยาว จนจนจะหยุด, ไม่ถึงกับหยุดเงียบ, แล้วว่าวรรคที่ถัดต่อไปได้เลย, จนกว่าจะถึงที่มีจุด จึงจะหยุด อย่างเรียกว่าขาดเสียง. ถ้าจะสวดให้ไพเราะเต็มที่ ต้องฝึกการสวดจากบุคคล หรือจากเทปบันทึกเสียง โดยตรง.

เกี่ยวกับการอ่าน : อ่านตามหลักการอ่านภาษาไทยทั่วไป. ถ้ามีปัญหาเกี่ยวกับไม่yamักการ (้), ให้ถือตามหลักการอ่านภาษาบาลี ซึ่งโดยสรุปก็คือ ถ้าไม่มีตัวอักษรใดอยู่ข้างหน้าตัวที่มีyamักการ ให้อ่านตัวที่มีyamักการนั้น กล้ำหรือควบกันไปกับอักษรตัวหลัง, เช่น ส ักขาโต อ่าน ส กับ ว ควบเข้าด้วยกัน. ส่วนในกรณีที่มีตัวอักษรอยู่ข้างหน้าตัวที่มีyamักการ ก็ให้อ่านอย่างกะว่า ตัวที่มีyamักการนั้น ได้สะกดตัวที่อยู่ข้างหน้าของมันเสียครึ่งหนึ่ง, อีกครึ่งหนึ่ง เอามาควบหรือกล้ำกับตัวอักษรตัวหลัง ; ตัวอย่าง เช่น กัลยาณัง, ตัว ล นั้น สะกด กั เสียครึ่งหนึ่ง, เอามาควบ ยา เสียครึ่งหนึ่ง ดังนี้ เป็นต้น.

การอ่านคำบาลีอีกคำหนึ่งที่มีกอ่านผิดกัน คือ คำที่สะกดด้วย -ย เวลาอ่านออกเสียงเป็นไม้มลายทุกคำเช่น *อาหุเนยโย* อ่านว่า อาหุไนโย, *วัชฌะยยัง* อ่านว่า วัชฌะยยัง, *เมยยะ* อ่านว่า ไมยยะ, *เชยยัง* อ่านว่า ไชยยัง สระมีมาตราเบา ๓ ตัว คือ อ อิ อุ ชื่อรัสสะ เพราะมีเสียงสั้น เช่น อติ ครู ส่วนสระอา อี อุ เอ โอ ชื่อ ทิชะ เพราะมีเสียงยาว เช่น ภาคี เสโซ เฉพาะ เอ โอ ถ้ามีพยัญชนะสังโยคซ้อนอยู่เบื้องหลังจัดเป็นรัสสะ เช่น เสโย โสตุถิ เป็นต้น.

* ตัดตอนจากคำชี้แจงสำหรับการพิมพ์ ครั้งที่ ๔๕ ของธรรมทานมูลนิธิ และเพิ่มวิธีอ่าน -ย

ฟ้าสาบทางไหว้พระสวดมนต์^๑

เอ้า, ที่นี้ข้อมต่อไปเรียกว่า ฟ้าสาบทางไหว้พระสวดมนต์, ฟ้าสาบทางการไหว้พระสวดมนต์ ไหว้พระสวดมนต์นี้ก็รู้กันอยู่แล้ว, บางพวก บางสำนัก ไม่ไหว้พระไม่สวดมนต์, หาวว่าเป็นเรื่องครีครระ อะไรก็ไม่รู้ ไม่มีการไหว้พระสวดมนต์, เขาว่าเขาเคร่ง เคร่งจนไม่ไหว้พระสวดมนต์ ; แต่ที่จริงการไหว้พระสวดมนต์นี้เป็นของจำเป็น จำเป็นคือสำคัญหรือมีประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่ภิกษุ แก่ภิกษุผู้จะไหว้พระสวดมนต์. หรือแก่อุบาสก อุบาสิกาก็ได้ที่จะไหว้พระสวดมนต์ มันจำเป็นที่จะต้องมี. มันพิสูจน์ความมีประโยชน์มาแล้วอย่างมากมายแต่หนหลัง จึงจัดให้มีเป็นพิธีกรรม ; *พิธีกรรม คือกระทำให้อุกวิธ* เป็นประจำตลอดมา, อย่างที่เราเรียกว่า ไหว้พระสวดมนต์ จัดเป็นกิจวัตรอันหนึ่ง ซึ่งจะขาดเสียไม่ได้ ; อย่างที่เราเรียกกันอีกชื่อหนึ่งก็ว่าทำวัตรเช้าทำวัตรเย็น. ไหว้พระสวดมนต์คือทำวัตรเช้าทำวัตรเย็น ถ้ายังไม่เข้าใจว่าคืออะไร ขอให้ทุกคนเข้าใจกันเสียเดี๋ยวนี้อีกได้, แล้วมันจะได้ดีขึ้น คือมันจะสูงขึ้น, ฉะนั้นขอให้ช่วยฟังให้ดี ว่าไหว้พระสวดมนต์นั้นมันคืออะไร :- ? มีอานิสงส์ ๖ คือ :-

๑. เอกัน **ชั้นสูงสุด** ก็ว่า ไหว้พระสวดมนต์เข้าเย็น, ทำวัตรเช้าทำวัตรเย็นคือการไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทั้งเช้าทั้งเย็น. ถ้าคนไหว้พระสวดมนต์จริง ทำถูกต้องจริงด้วยจิตใจจะมีจิตใจเข้าถึงพระพุทธเจ้า ในลักษณะที่เป็นธรรมกาย ได้ทุกครั้งที่ทำวัตรเข้าเย็นอยู่นั้นแหละ.

พระพุทธเจ้ายังอยู่โดยธรรมกาย ไม่สูญหายไปไหน, เราทำในใจให้เห็นธรรมะนั้นั้น โดยเฉพาะที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตา : ความทุกข์เกิดขึ้นอย่างไร, ความทุกข์ดับลงไปอย่างไร. นี้เรียกว่าอิทัปปัจจยตา ทำความแจ่มแจ้งในขณะนี้ไว้เมื่อไหว้พระสวดมนต์ ซึ่งมันก็เป็นบทเหล่านี้ บทที่แสดงเรื่องเหล่านี้ทั้งนั้นแหละ มันก็มาปรากฏแจ่มแจ้งแก่จิตใจของเรา, มันเท่ากับมีพระพุทธเจ้า มาแจ่มแจ้งปรากฏอยู่ในจิตใจของเรา. เราทำวัตรเช้า

^๑ ธรรมโมฆณ์ของพุทธทาส ฟ้าสาบระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ (ตอน ๒). ธรรมทานมูลนิธิ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ๒๕๔๘.

เราทำวัตรเย็น ก็เหมือนกับที่เราไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทุกเช้าทุกเย็น ; เมื่อเราไปเฝ้าทั้งวันไม่ได้ เราก็คงจะไปเฝ้าได้ตอนเช้าครึ่งหนึ่ง ตอนเย็นครึ่งหนึ่ง, ก็ด้วยการทำวัตร ; จะมานั่งทำวัตรรวมกันในที่ประชุมนี้ก็ได้อีก, หรือว่าจะนั่งทำวัตรในห้องส่วนตัวของคนคนเดียวก็ได้ เหมือนกันแหละ. เมื่อมีการทำวัตรโดยถูกต้องแท้จริงแล้ว จะมีจิตใจที่เข้าถึงพระพุทธเจ้าในเวลานั้น ; ดังนั้นมันก็เท่ากับปลีกตัวไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทั้งเช้าทั้งเย็นไม่ได้หรือ ? ทำไมจะมาหาว่าเสียเวลาครีครงมลายเล่า.

๒. ที่นี้ มองอีกทางหนึ่ง ก็มองเห็นได้ว่า การทำวัตรเช้าเย็นนั้นเป็นการทำสมาธิสมาธิหมู่ก็ได้, ถ้าเรมานั่งรวมกันมากๆ ทำวัตรเช้าเย็น มันก็เป็นการทำสมาธิหมู่ ; ถ้านั่งทำวัตรอยู่คนเดียวในห้องส่วนตัว ก็เป็นการทำสมาธิเดี่ยว.

สมาธิอย่างไร ? ถ้าคนมันทำวัตรจริง ไม่ใช่คนโง่สักว่าทำ, ทำวัตรจริง จิตใจของเขาแน่วแน่อยู่ในเสียงที่สวดทำวัตร เลยได้เสียงเป็นอารมณ์แห่งสมาธิ หรือมันต้องมีการกำหนด กำหนดที่เสียง. การกำหนดที่เสียงนั้นแหละมันเป็นสมาธิ, หรือแม้แต่จะว่าการกำหนดเรื่อง กำหนดความหมาย มันก็เป็นสมาธิ ; เหมือนจะนั่งฟังปาฏิโมกข์ก็ดี นั่งฟังเทศน์ก็ดี นั่งทำวัตรนี้ก็ดี ถ้าวามันทำจริงแล้วใจไม่ลอย มันก็ไม่นั่งหลับตอก ไม่ไปนั่งหลับตอก หรือไม่นั่งว่าเพื่อ ๆ ไปตามที่ปากมันว่าด้วยความเคยชิน มันจะกำหนดทุกอักขระทุกพยัญชนะก็ว่าได้. เราสวดทำวัตรนี้ จิตกำหนดทุกๆ คำ ทุกคำที่เปล่งเสียงออกมา, ทุกพยางค์ที่เปล่งเสียงออกมา แล้วมันก็จะถูกต้องที่สุดแหละ เสียงที่เปล่งออกมาจะถูกต้องทุก ๆ พยางค์เลย.

เดี๋ยวนี้ไม่ทำอย่างนั้น มันว่าผิด ๆ ทั้งที่ตัวหนังสือมันถูก ก็ทำให้ผิด ๆ ไปเสีย. การทำวัตรนั้นแหละ มีอยู่หลาย ๆ คำ ขอให้ฟังดูเถอะ แม้พระวัดนี้ก็เหมือนกันแหละ ยังมีออกเสียงไม่ถูกอยู่บางคำ ; เพราะว่าไม่ได้ทำด้วยจิตที่เป็นสมาธินี้, นี่ถ้าวามันเป็นสมาธิแท้แล้ว มันจะไม่ว่าผิดแม้แต่สักว่าพยัญชนะหรือสระสักตัวหนึ่ง; นั่นแหละคือความเป็นสมาธิเมื่อทำวัตรเข้าเย็น.

๓. ที่นี้ มองดูอีกทีหนึ่ง มันเป็นการศึกษาธรรมะ โดยความหมายของธรรมะ ; นี้หมายถึงสวดมนต์รู้เรื่อง คือทำวัตรแปล หรือว่าแม้ไม่สวดแปลแต่เขาเรียนรู้เรื่อง. อาตมา

พยายามจะรู้เรื่องมาตั้งแต่ก่อนมีทำวัตรแปล, อาตมาจะเรียนสวดมนต์นี้ จะเรียนคำแปลก่อน แล้วจึงเรียนคำบาลีทีหลัง ; เพราะฉะนั้นจึงรู้คำแปลของคำบาลีที่สวด ก็เป็นอันว่ารู้ความหมาย แหละ. ถ้าทำวัตรหรือสวดมนต์ก็ตามรู้ความหมาย เราก็ศึกษาธรรมะจากความหมายของ คำที่สวด, มันกลายเป็นว่า เมื่อมาทำวัตรสวดมนต์นั้นแหละ เป็นการศึกษาระดม ธรรม โดยความหมาย โดยอรรถะ ทำสมาธิโดยพยัญชนะ รู้ความหมายหรือปัญญาโดยอรรถะ. ฉะนั้นนั่งศึกษาคำนี้ความหมายของธรรมะที่กำลังสวดอยู่ตลอดเวลา ; นี่ก็เป็นการเรียน ธรรมะโดยความหมายอยู่ตลอดเวลา ในการทำวัตรเข้าเย็น.

อ้อ, นี่จะบอกเสียก่อนว่า ไม่ใช่ทำคราวเดียว ทุกอย่างได้นะ, ที่เล่าให้ฟังมา หลายๆ อย่างนี้ ไม่ใช่ทำคราวเดียวหมดทุกอย่างได้. มันทำได้เพียงอย่างสองอย่างเท่านั้น แต่เราอาจจะได้ว่า วันนี้เราทำวิธีนี้ พรุ่งนี้เราทำวิธีอื่น ; แต่ที่ว่าจะให้เข้าเฝ้า พระพุทธเจ้าทั้งเข้าทั้งเย็น ทำได้ทุกวันเลย.

๔. ทีนี้ดูความหมายต่อไปอีกว่า ทำวัตรเข้าเย็นนั้น เป็นการเตือนตนเองโดยทาง ธรรม. หลักปฏิบัติของภิกษุสามเณร ว่าให้เตือนตนเองอยู่ตลอดเวลา : เดียวนี้เราเป็นอะไร แล้ว เราต้องทำอะไร เตือนตนเองอยู่ตลอดเวลา ว่าศีลดีหรือหรือไม่, ทัฬหีถูกต้องหรือไม่ เตือนตนเองอยู่ตลอดเวลา. ในขณะที่ทำวัตรสวดมนต์เข้าเย็นอยู่นั้นแหละ เป็นเวลาที่ ตักเตือนตนเองอยู่ หรือจะเรียกว่าสอบไล่ตนเองอยู่ก็ได้ สอบสวนตนเองอยู่ก็ได้ ตักเตือน ตนเองอยู่ ; นี่ก็เป็นประโยชน์ในการที่ทำวัตรเข้าเย็น ว่าเป็นการเตือนตนเองอยู่ในทางธรรม.

๕. เอ้า, ทีนี้ดูต่อไปอีก ว่ามันจะเป็นอะไรได้อีก คือมันเป็นการท่องจำรักษาสัจที่ ควรท่องจำ. บทธรรมะหลักธรรมะซึ่งควรท่องจำ ควรจะจำแม่นยำ เราเอามาสวดในทำวัตร สวดมนต์อยู่ทุก ๆ วันมันก็คือท่องจำ ๆ ท่องจำ ไม่ให้ลืมได้. บทที่ต้องท่องจำไว้สอนตัวเอง ก็ได้ ไว้สอนคนอื่นก็ได้, เอาไปเทศน์ก็ได้ เอาไปทำอะไรก็ได้ ; อะไรที่จะต้องท่องจำแล้ว กำหนดให้แม่นยำ, อย่างมานั่งใจลอยว่าเพ้อ ๆ ไป. เห็นได้ว่าสวดท่องไม่ถูกอักขระพยัญชนะ ของบทบาลีนั้น ๆ อย่างนั้นเรียกว่าใจลอย มันก็ท่องจำอย่างแม่นยำ แล้วก็แม่นยำ ๆ ยิ่ง แม่นยำยิ่งไม่มีทางจะลืมจนตาย ; นี่มีประโยชน์มาก จะจำแม่นยำในสิ่งที่ควรจำ มันก็มี ประโยชน์เหลือหลาย.

แล้วเป็นการฝึกสติแห่งความจำ สติเพื่อความจำ อยู่ทุกวัน ๆ นี้จะมีผลถึงกับว่า เมื่ออายุมากเข้า อายุตั้ง ๙๐ ตั้ง ๑๐๐ มันจะตายอยู่แล้ว มันจะไม่พินเพื่อนของความจำ, จะไม่เกิดความจำที่เลอะเลือนเมื่ออายุแก่เฒ่าชรา เพราะมันซ้อมความจำอยู่เสมอนี้ มันซ้อมความจำอยู่เสมอ. ถ้าใครท่องสวดมนต์ หรือท่องปาฏิโมกข์อยู่ตลอดเวลา นี้ ความจำมันจะเป็นระเบียบเรียบร้อยหนักแน่น, แล้วมันจะไม่เลือน จะไม่มีสติเลือนเพื่อนเมื่ออายุมากเข้า ก็ทำได้ ; ฉะนั้นการทำวัตรสวดมนต์นี้มันเป็นการรักษาความจำ สิ่งที่ต้องจำ แล้วฝึกสติเกี่ยวกับความจำ ซึ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ที่จะต้องมี จนกระทั่งตาย. นี่มาฝึกกันเสียได้ เมื่อเวลาทำวัตรเข้าเย็นนั้นแหละ.

๖. ที่นี้ขอพูดอีกอย่างหนึ่ง อันสุดท้าย เอาเปรียบหน่อยก็ได้ คือจะพูดว่ามันเป็นการบริหารสุขภาพ, ทำวัตรเข้าเย็นนี้บริหารสุขภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสุขภาพของ มันสมอง. การบริหารหรือที่เรียกว่า exercise มันจำเป็นสำหรับสิ่งมีชีวิต มันจะต้องบริหารให้มันยังอยู่อย่างเข้มแข็งและถูกต้อง. ถ้าเราสวดมนต์ด้วยสติสัมปชัญญะ, ทำวัตรสวดมนต์ด้วยสติสัมปชัญญะ มันจะบริหารสุขภาพของสมอง, สมองของคนนั้นจะได้รับการบริหาร หรือฝึกซ้อมอย่างดีที่สุดทุกวัน ๆ. ฉะนั้นจึงมีประโยชน์ จะเป็นผู้ที่มันสมองที่เข้มแข็งและว่องไว คือมีสมรรถภาพสมบูรณ์นั้นแหละ.

เห็นจะพอแล้วกระมังว่าประโยชน์ของการทำวัตรเข้าเย็นนั้น มันจะเหมือนกับว่าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทั้งเช้าทั้งเย็น, จะเป็นการทำสมาธิอยู่ทั้งเช้าทั้งเย็น, จะเป็นการศึกษาธรรมะนั้น ๆ อยู่ทั้งเช้าทั้งเย็น, จะเป็นการเตือนตนอยู่ทั้งเช้าทั้งเย็น, จะเป็นการท่องจำสิ่งที่ควรท่องจำอยู่ทั้งเช้าทั้งเย็น, จะเป็นการบริหารสุขภาพของมันสมองให้ดีที่สุดอยู่เสมอ นี้เรียกว่าประโยชน์หรืออานิสงส์ของการทำวัตรเข้าเย็น.

ที่นี้ทำไมฟ้าสาบเล่า ? ฟ้าสาบก็หมายความว่า ที่แล้วมายังไม่ทำอย่างนี้, ทำอย่างมกมาย ทำอย่างเคลิ้ม ๆ ไม่ได้ทำด้วยจิตใจทั้งหมด และไม่ได้อานิสงส์ครบถ้วนอย่างนี้นี้ เรียกว่ามันยังต่ำ ยังไม่ถึงขนาด. ฉะนั้นขอให้ปรับปรุงเรื่องการทำวัตรสวดมนต์ให้ถึงขนาดให้ดีที่สุด ให้ได้รับประโยชน์ที่สุด, อย่างน้อยก็ให้ได้รับอานิสงส์ ๖ ประการ ดังที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง. นี้เรียกว่าฟ้าสาบทางการทำวัตรสวดมนต์.

ที่นี้จะพูดต่อไปอีกนิดหนึ่งถึงเรื่องสวดมนต์แปล ก่อนนี้ไม่มีสวดมนต์แปล ; เดี่ยวนี้เราอยากให้มีสวดมนต์แปล แล้วเป็นอย่างนี้จะลักษณะด้วย. พอเสนอขึ้นมาก็ถูกคัดค้านแหละ, บางแห่งเขาห้าม บางวัดเขาห้าม ไม่ยอมให้สวดมนต์แปล, เจ้าอาวาสเองไม่ยอมให้สวดมนต์แปล. นี่ก็มีมาก แต่ค่อย ๆ หายไป ค่อย ๆ หายไป, คือค่อย ๆ ยอมให้สวดมนต์แปลกันมากขึ้น ๆ. เขาเข้าใจผิด ตามธรรมเนียมเขาพูดกันว่า ถ้าเอามาแปลเสียแล้วมันหมดความศักดิ์สิทธิ์, ถ้าแปลเสียแล้วมันหมดความศักดิ์สิทธิ์. แต่เราบอกว่า ถ้ายิ่งรู้คำแปลนั้นแหละยิ่งศักดิ์สิทธิ์, แล้วคนสวดจะได้ไม่โง่ เพราะไม่รู้ว่าจะไร มันช่วยให้เราได้รับประโยชน์จากความรู้ที่เราว่ามันว่าจะไร เอามาประพาดปฏิบัติได้. ครั้งพุทธกาลไม่มีสวดมนต์แปลหรือแม้แต่สวดมนต์ไม่แปลก็ไม่มี จริงละเพราะมันสอนกันอยู่โดยตรง ; แต่เดี๋ยวนี้ยุคนี้มาถึงสมัยนี้การทำวัตรสวดมนต์นี้มันจำเป็นแล้ว เพราะไม่ได้มีพระพุทธเจ้าเป็นหลักอยู่เหมือนเมื่อครั้งพุทธกาล. ฉะนั้นเราต้องสร้างขึ้นมา, สร้างองค์พระพุทธเจ้าขึ้นมา ในขณะที่มีการทำวัตรสวดมนต์นั่นเอง.

ที่นี้มองดูอย่างเรื่องหุยมหิมหน้อยก็ว่า คล้ายกับเรียนบาลี คล้ายกับเปิดโรงเรียนบาลีอยู่ทุก ๆ วัน ; ถ้าใครสวดมนต์แปลมันเท่ากับเข้าโรงเรียนบาลีอยู่วันละนิด ๆ วันละนิดทุกวัน, จะจำเพิ่มขึ้นวันละคำสองคำ วันละประโยคสองประโยค, ฐิติภาษาบาลีเพิ่มขึ้น มันก็เหมือนกับเปิดโรงเรียนบาลีสำหรับชาวบ้านขึ้น ทุกหนทุกแห่งที่สวดมนต์แปลนั้น จึงดีกว่าไม่แปล. แล้วมันจะรู้สึกชวนสวด มันไพเราะหรือมันชวนสวด. ฉะนั้นขอให้ถือว่า การสวดมนต์นี้มันเป็นการร้องเพลงของพุทธบริษัทก็ได้ เพราะเรื่องการร้องเพลงนี้มันเป็นสัญชาตญาณอันหนึ่ง ซึ่งมันจะมีของมันเอง ; แม้แต่สัตว์มันก็ร้องเพลง เพราะว่าเมื่อมันร้องเพลงแล้วมันสบาย คนก็ร้องเพลงมันสบาย. แต่ว่าเราจะร้องเพลงอย่างชาวบ้านนั้นไม่ได้ อุบาสกอุบาสิกาที่ร้องเพลงอย่างชาววัด คือสวดมนต์แปล ถ้าจะให้มันเป็นเพลงก็ต้องสวดให้ถูกสวดให้ถูกจังหวะ แล้วมันจะไพเราะ เพราะเขาแต่งเป็นบทเพลงทั้งนั้นแหละ. คำสวดที่เอามาสวดมนต์นี้ ส่วนหนึ่งหรือส่วนมากเป็นบทคำฉันท์ ถ้าจะให้ถูกคำฉันท์แล้วจะมีความไพเราะเหมือนกับเพลง แต่มันไม่ได้ยั่วกิเลสอะไร : พุทฺโธ สุสฺสุทฺโธ กรุณฺณมฺหณฺณโว นั้นแหละ

นี้ตัวอย่างเป็นคำฉันท์ คือมันเป็นเหมือนกับบทเพลง. ถ้าว่าให้ตี ว่าเป็นถูกจังหวะพร้อม ๆ กันแล้ว มันเหมือนกับฟังเพลง.

เพื่อให้พุทธบริษัทเราก็มียเพลง ที่เป็นเครื่องพักผ่อนหย่อนใจ. อาตมาจึงจัดธรรมเนียมนั้นขึ้นมาว่า ในระหว่างที่พระฉันท์ ขอให้ชาวบ้านช่วยกันสวดมนต์แปลเถอะ, สวดให้ดีที่สุดที่จะดีได้ ก็เหมือนกับร้องเพลงให้ฟัง, ร้องเพลงของชาวพุทธที่แท้จริงให้พระฟังเมื่อกำลังฉันท์ อย่างนี้เป็นต้น. มันเป็นการขับกล่อมที่ไม่มีโทษ, ขับกล่อมที่มีประโยชน์ไม่มีโทษ.

การขับกล่อมนี้มันเป็นปัจจัยอันหนึ่งเหมือนกัน ; แต่ไม่ใช่ปัจจัยใหญ่โตเหมือนปัจจัยสี่ แต่เหมือนปัจจัยอันหนึ่งเหมือนกัน ที่ ๕ ที่ ๖ ไปตามเรื่องแหละ เพราะมันช่วยส่งเสริมให้เกิดกำลัง หรือเกิดประโยชน์อะไรบางอย่าง. เมื่อได้รับการขับกล่อมที่ถูกทางเป็นการขับกล่อมที่ไม่ส่งเสริมกิเลส ; ชาวบ้านเขาขับกล่อมชนิดที่ส่งเสริมกิเลส เอามาใช้ไม่ได้ดอก ; ฉะนั้นเพลงอย่างชาวบ้านนั้นเอามาใช้ไม่ได้. แต่เพลงที่เป็นอย่างของชาววัด เป็นของภาษาบาลีนั้นมันใช้ได้ ฉะนั้นสวดมนต์แปลให้ถูกจังหวะเถอะ มันก็จะรู้สึกเหมือนกับว่าฟังเพลง.

เอาละ, ฟังจะสง่างอย่างไร ? ก็ทำให้มันดีขึ้นสิ สวดมนต์ทำวัตรให้ดีขึ้น ให้ได้รับประโยชน์ ๖ ประการนั้น, แล้วก็แปลให้รู้เรื่อง เต็มที่ แล้วก็สวดให้ไพเราะ สวดให้ไพเราะอย่าสักว่าสวด ๆ. บางคนสักว่าสวด ๆ ไม่ได้ระวังให้ถูกต้อง ไม่ได้ระวังว่ามันจะไพเราะอย่างไร เพราะไม่รู้จักความไพเราะ บางคนโง่ ต้องขอร้องนะ พูดหยาบ ๆ ตรง ๆ ว่าบางคนโง่ไม่รู้จักความไพเราะของพระบาลีที่สวด.

ผู้สวดของเราหลาย ๆ คนนี้ บางคนยังโง่ ไม่รู้จักความไพเราะของบทบาลีที่สวด เขาเลยสวดไม่พร้อมเพื่อน ไม่สวดให้ลงจังหวะให้มันไพเราะ. บางคนก็เลสหนายาคจะสวดอวดคนว่าจำได้ ไม่สวดพร้อมเพื่อน จะสวดก่อนเพื่อน เพื่อจะแสดงว่ากูเก่งกว่า กูจำได้กว่าอย่างนี้ก็มี. คนกิเลสหนายาคจะทำอย่างนั้น ไม่ระวังสวดให้พร้อมเพื่อน, กลัวว่าจะไม่เด่น จะไม่เก่ง จะต้องสวดออกมาก่อน. นี้แสดงว่าเขาอยากอวด นี้กิเลสมันหนา นั้นจะไม่ได้รับ

ประโยชน์อย่างที่ว่า, มันกลุ่มอยู่ด้วยกิเลสที่จะอวดคนนี่ แล้วมันจะได้ธรรมะอย่างไรเล่า. ฉะนั้นการที่ระมัดระวังให้พร้อมพริบเหมือนกับสวดเป็นเสียงเดียวกันหมด ให้ถูกจังหวะ ให้ถูกอะไร แล้วมันจะไพเราะ มันจะได้ประโยชน์อย่างที่ว่า.

นี่เรียกว่าฟ้าสว่างทางการไหว้พระสวดมนต์ ขอให้ช่วยทำกันให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปกว่า ที่แล้วมา ให้เรียกว่าฟ้าสว่างให้จนได้.

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
คำแนะนำเกี่ยวกับการอ่าน การสวดมนต์แบบสวนโมกขพลาราม	ค
ฟ้าสว่างทางไหว้พระสวดมนต์	ง
ภาค ๑ คำทำวัตร เช้า และ เย็น	
คำบูชาพระรัตนตรัย	3 (๑)
คำทำวัตรเช้า	
ปูพพภาคนมการ	7 (๒)
๑. พุทธาภิกุติ	7 (๒)
๒. ธรรมาภิกุติ	10 (๔)
๓. สังฆาภิกุติ	11 (๕)
๔. รตนัตตยัปปณามคาถา	13 (๖-๗)
๕. สังเวคปริกิตตนปาฐะ	15 (๘)
คำทำวัตรเย็น	
๑. พุทธานุสสติ	22 (๑๒)
๒. พุทธาภิกุติ	23 (๑๒-๑๓)
๓. ธรรมานุสสติ	26 (๑๕)

	หน้า
๔. อัมมาภิกษิตี	27 (๑๖)
๕. สังฆานุสสติ	30 (๑๘)
๖. สังฆาภิกษิตี	32 (๑๙)

ภาค ๒ สวดมนต์พิเศษบางบท

๑. ปุพพภาคนมการ	34 (๒๑)
๒. สรณคมนาปาฐะ	36 (๒๑-๒๒)
๓. อัญฐลิกขาปทปาฐะ	38 (๒๒-๒๓)
๔. ทวัตติงสากการปาฐะ	40 (๒๓)
๕. เขมาเขมสรณที่ปิกคาถา	44 (๒๔)
๖. อริยธรรคาถา	47 (๒๕)
๗. ตีลักขณาทีคาถา	50 (๒๕-๒๖)
๘. การสูตตคาถา	52 (๒๗)
๙. ภัทเทกรัตตคาถา	54 (๒๘)
๑๐. อัมมคารวาทีกาถา	58 (๒๙)
๑๑. โอวาทปาตีโมกขคาถา	62 (๓๐-๓๑)
๑๒. ปฐมพุทธภาสิตคาถา	65 (๓๒)
๑๓. ปัจฉิมพุทธโอวาทปาฐะ	67 (๓๓)
๑๔. บทพิจารณาสังขาร	69 (๓๔)

ภาคผนวก

๑. สัพพปัตติทานคาถา	72 (๓๖)
๒. ปัญจนรูปนคาถา	74 (๓๗-๓๘)
๓. อุททิสสนาธิฎฐานคาถา	77 (๔๐)

หน้า

๔. คำสาธการเมื่อพระเทศน์จบ	81 (๔๓-๔๔)
๕. อริยมรรคมีองค์แปด	85 (๔๖)
๖. ปัจจเวกขณ้องค์อุโบสถศีล	95 (๕๑)
๗. ปฏิจสมุปบาท	105
๘. กรณียเมตตสูตร	110
๙. ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร	115 [๑]
๑๐. อิทัปปัจจยตาปฏิจสมุปบาท	122 [๑๑]
๑๑. ธาตุปัจจเวกขณปาฐะ	127 [๓๙]
๑๒. ตั้งขณิกปัจจเวกขณปาฐะ	130 [๔๑]
๑๓. มงคลสูตร	133

ภาคศาสนพิธี

คำบูชาพระรัตนตรัยก่อนอาราธนาศีล	137 (๕๕)
คำอาราธนาศีล ๕	139
คำกล่าวไตรสรณาคมน์	140
คำสมาทานศีล ๕	141 (๕๗)
คำอาราธนาศีล ๕ และศีล ๘ คราวเดียวกัน	141 (๕๗)
คำอาราธนาศีล ๘	142 (๕๗)
คำสมาทานศีล ๘	142 (๕๗)
คำอาราธนาธรรม	143
คำอาราธนาพระปริตร	144
คำถวายภัตตาหาร แต่พระสงฆ์	145 (๕๙)
คำถวายสังฆทาน (แบบทั่วไป)	146

บทพระไ้พร	146
คำอธิฐานเข้าพรรษา (สำหรับฆราวาส)	148
บทแผ่เมตตา	148
อธิบายศัพท์บทสวดมนต์	149

คำทำวัตร เช้า และ เย็น

รูปแบบการทำวัตรสวดมนต์มีมาแต่โบราณแล้วแต่ยังไม่เป็นแบบแผนเดียวกัน พระภิกษุสามเณรแต่ละสำนักต่างเลือกบทสวดกันตามอัธยาศัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ สมัยที่ทรงผนวชเป็นพระภิกษุในฉายา วชิรญาณ-ภิกขุ ทรงพิจารณาในข้อนี้ จึงทรงคัดเลือกคำสอนในพระสูตรต่างๆ จากพระไตรปิฎก ในส่วนบททำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น ทรงเลือกบทระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ จากธัชคคสูตรเป็นบทหลัก และยังปรากฏในพระสูตรอื่นๆ อีก แล้วทรงพระราชนิพนธ์ประกอบเพิ่มเติม บทสวดมนต์นี้มีปรากฏในสวดมนต์ฉบับหลวงที่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว) เมื่อครั้งที่ทรงดำรงสมณศักดิ์พระพุทโธษาจารย์ ทรงเรียบเรียงขึ้นตามคำอาราธนาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เมื่อรัตนโกสินทร์ศก ๙๙ พุทธศักราช ๒๔๒๔

พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ
พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๕ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๗
สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
[๑๑. สักกสังยุต] ๑. ปฐมวรรค
๓. ธัชคคสูตร ข้อ ๒๔๙
ว่าด้วยอานุภาพแห่งการระลึกพระรัตนตรัย

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหาร เขตพระนคร สาวัตถิพระองค์ได้ตรัสเล่าเรื่องสงครามระหว่างเทวดากับอสูร เมื่อเทวดาเกิดความกลัวขึ้น ท้าวสักกะจึงบอกให้หมู่เทพทั้งหลายมอดงหรือชายธงของพระองค์ หรือว่าของเทพชั้นรองลงมาตามลำดับความกลัวก็จะหายไปหรือไม่ได้บ้าง เพราะเทพผู้เป็นใหญ่เหล่านั้นยังเป็นผู้ไม่ปราศจากราคะ โทสะ และโมหะ ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้าได้

ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่าเมื่อเวลาเข้าไปอยู่ในป่า เกิดความกลัวขึ้น ก็ให้ระลึกถึงพระองค์ ซึ่งเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ในบทว่า อิติปิโส... ภาคะวาติ. หรือระลึกถึงพระธรรมในบทว่า สัมมาสมาธิ... วิญญูหิตติ. หรือระลึกถึงพระสงฆ์ในบทว่า สุปะฏิปันโน... โลกัสสาติ. เมื่อเธอทั้งหลายระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์อยู่ ความกลัวทั้งหลายก็จักไม่มีเลย.

....

ภาค ๑

คำทำวัตร เช้า และ เย็น

(คำบูชาพระรัตนตรัย)

ตามแบบเก่าในสวดมนต์ฉบับหลวง

(นำ) อะระหัง (รับ) สัมมาสัมพุทธโธ ะคะวา,
พระผู้มีพระภาคเจ้า, เป็นพระอรหันต์, ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์สิ้นเชิง,
ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง ;

พุทัง ะคะวันตัง ะภิวาเทมิ.

ข้าพเจ้าอภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้า, ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน.

(กราบ)

(นำ) สวากขาโต (รับ) ะคะวะตา ัมโม,

พระธรรม เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้า, ตรัสไว้ดีแล้ว ;

ัมมัง นะมัสสามิ.

ข้าพเจ้านมัสการพระธรรม.

(กราบ)

(นำ) สุปะฏิปันโน (รับ) ะคะวะโต สวะกะสังโฆ,

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า, ปฏิบัติดีแล้ว ;

สังฆัง นะมามิ.

ข้าพเจ้านอบน้อมพระสงฆ์.

(กราบ)

.....

คำทำวัตรเช้า

(ปุพพภาคนมการ)

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๒ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๔

มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก์ [๓. โอบิम्मวรรค]

๓. จุฬหัตถิปโทปมสูตร ข้อที่ ๒๔๘ - ๒๕๙

ว่าด้วยอุปมาด้วยรอยเท้าช้าง สูตรเล็ก

พราหมณ์ชาณูสโสนีออกจากพระนครสาวัดดีด้วยรถใหญ่เทียมด้วยลา มีเครื่องประดับขาวทุกอย่าง ในเวลาเที่ยงวัน พราหมณ์ชาณูสโสนีได้พบกับปีโลติกปริพพาชกซึ่งเดินมาแต่ไกล แล้วได้หยุดสนทนากันเกี่ยวกับปัญญาของพระพุทธเจ้า โดยกล่าวถึงบุคคลเหล่านี้คือ บรรดาภคัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดี และสมณะ ผู้เป็นบัณฑิตเตรียมปัญหาจะไปได้วาทะกับพระพุทธเจ้า พอได้สนทนาด้วยกับพระพุทธองค์ ทรงแสดงให้เห็นแจ้ง สมทาน อาจหาญในธรรมกถาแล้วก็ไม่ถามปัญหานั้นเลย กลับทูลขอบรรพชากับพระพุทธเจ้า เมื่อบรรพชาแล้วก็หลีกออกจากหมู่ไปบำเพ็ญเพียรจนบรรลอรหัตตผล พราหมณ์ชาณูสโสนีได้ฟังแล้วเกิดความเลื่อมใส ลงจากรถ ทำผ้าห่มเฉียงบำ ประนมมือไปทางทิศที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ แล้วกล่าววาจาสามครั้งว่า

“ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น”

หลังจากนั้นพราหมณ์ชาณูสโสนีไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงที่ประทับ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี กราบทูลข้อสนทนาของตนกับปริพพาชกทุกประการ พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงข้อเปรียบเทียบด้วยรอยเท้าช้างโดยพิสดาร

และ

คำทำวัตรเช้า

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๕ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๗

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค [๗. พราหมณสังยุตต์] ๑. อรหันตวรรค

๑. ธัญชานีสสูตร ข้อ ๑๘๗

ว่าด้วยผลแห่งการกำจัดความโกรธได้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่พระเวฬุวันมหาวิหาร เขตพระนครราชคฤห์ มีพราหมณ์สามคู่นั้นับถือศรัทธาต่างกัน ภารทวาชพราหมณ์สามีนับถือลัทธิพราหมณ์ นางพราหมณีธัญชานีนับถือพระรัตนตรัย คราวหนึ่งพราหมณ์สามีจะทำบุญแก่พวกพราหมณ์ นางธัญชานีพราหมณีกำลังนำอาหารเข้าไปต้อนรับ ขณะเดินก้าวเท้าพลาด จึงเปล่งอุทาน ๓ ครั้งว่า “ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น”

เมื่อนางธัญชานีพราหมณีกล่าวอย่างนี้แล้ว พราหมณ์ภารทวาชะเกิดความไม่พอใจ ด่านางพราหมณีต่าง ๆ นานา แล้วไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับในวัดพระเวฬุวันมหาวิหาร ได้กราบทูลว่า “บุคคลฆ่าอะไรหนอจึงอยู่เป็นสุข ฆ่าอะไรหนอจึงไม่เศร้าโศก ข้าแต่พระโคตม พระองค์ชอบใจฆ่าธรรมอะไรซึ่งเป็นธรรมอันเอก”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า “บุคคลฆ่าความโกรธได้จึงอยู่เป็นสุข ฆ่าความโกรธได้จึงไม่เศร้าโศก ดูก่อนพราหมณ์ พระอริยเจ้าทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญการฆ่าความโกรธ ซึ่งมีผลเป็นทุกข์ เพลิดเพลินถึงที่สุดก็จางคลาย เพราะบุคคลฆ่าความโกรธนั้นได้แล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก”

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบเช่นนี้ ภารทวาชพราหมณ์ก็คลายความโกรธลง เกิดความเลื่อมใสแล้วทูลขอบรรพชา.

อีกแห่งหนึ่ง

คำทำวัตรเช้า

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๐ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๒

อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต [๑. ปฐมปัณณาสก]

๔. สมจิตตวรรค ข้อ ๖๔๖

สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัจจानะ (หรือกัจจายนะ) ได้พำนักอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำกัทท-
มทนะ ใกล้พระนครวรรณะ พราหมณ์อารามทัณฑะได้เข้าไปปราศรัยกับท่านพระมหา
กัจจानะถึงที่อยู่ แล้วได้ถามปัญหาเกี่ยวกับท่านว่า “อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้กษัตริย์กับ
กษัตริย์ พราหมณ์กับพราหมณ์ คฤหบดีกับคฤหบดี วิวาทกัน”

ท่านมหากัจจานะตอบว่า “ดูก่อนพราหมณ์ เพราะเหตุเวียนเข้าไปหากาม-
ราคะ ตกอยู่ในอำนาจกามราคะ กำหนดยินดีในกามราคะ ถูกกามราคะกลุ้มรุม และ
ถูกกามราคะท่วมทับ แม้กษัตริย์กับกษัตริย์ พราหมณ์กับพราหมณ์ คฤหบดีกับ
คฤหบดี วิวาทกัน” พราหมณ์ได้ถามปัญหาอื่นอีก เมื่อท่านพระมหากัจจานะตอบจน
เป็นที่พอใจแก่พราหมณ์แล้ว

พราหมณ์อารามทัณฑะลุกจากที่นั่ง ห่มผ้าเฉวียงบ่าข้างหนึ่งแล้ว คุณเข้าข้างขวา
ลงบนแผ่นดิน ประนมอัญชลีไปทางทิศที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่แล้วเปล่ง
อุทาน ๓ ครั้งว่า “ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์
นั้น” พร้อมประกาศนับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต.

นอกจากนี้ยังปรากฏในที่อื่นอีก ฯลฯ

.....

คำทำวัตรเช้า

(ปุพพภาคนมการ)

[(นำ) หันทะ มะย้ง พุทธัสสะ ภาคะวะโต ปุพพะภาคะนะมะการัง กะโรมะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงเริ่มต้นสวดนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด.

นะโม ตัสสะ ภาคะวะโต,

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้น ;

อะระหะโต,

ซึ่งเป็นผู้ไกลจากกิเลส ;

สัมมาสัมพุทธัสสะ.

ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง.

(๓ ครั้ง)

.....

(๑. พุทธาภิวุติ)

พระราชนิพนธ์ของวชิรญาณภิกขุ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔) สมัยที่ทรงผนวช

เฉพาะภาษาบาลีจากสวดมนต์ฉบับหลวง

[(นำ) หันทะ มะย้ง พุทธาภิวุติ กะโรมะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดสรรเสริญพระพุทธเจ้าเถิด.

โย โส ตะถาคะโต,

พระตถาคตเจ้านั้น พระองค์ใด ;

อะระหัง,

เป็นผู้ไกลจากกิเลส ;

สัมมาสัมพุทธโธ,

เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง ;

วิชชาจะระณะสัมปັນโน,

เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชา (ความรู้แจ้ง) และจรณะ (ความประพฤติ) ;

สุคะโต,

เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี ;

โลกะวิทู,

เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง ;

อะนุตตะโร ปุริสัทมมะสาระถิ,

เป็นผู้สามารถฝึกบุรุษที่สมควรฝึกได้ อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า ;

สัตถา เทวะมะนุสสานัง,

เป็นครูผู้สอน ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ;

พุทธโธ,

เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยธรรม ;

ภะคะวา,

เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์ ;

โย อิมัง โลกัง สะเทวะกัง สะมาระกัง สะพรัทมะกัง, สัสสะมะณะพรัทมะ-
ณิง ปะชัง สะเทวะมะนุสสัง สะยัง อะภิญญา สัจฉิกัตถวา ปะเวเทสิ,

พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด, ได้ทรงทำความดับทุกข์ให้แจ้งด้วยพระ
ปัญญาอันยิ่งเองแล้ว, ทรงสอนโลกนี้พร้อมทั้งเทวดา มาร พรหม, และหมู่
สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์, พร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์ให้รู้ตาม ;

คำทำวัตรเช้า

โย อัมมัง เทเสติ,

พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด, ทรงแสดงธรรมแล้ว ;

อาทิกัลยยานัง,

ไพเราะในเบื้องต้น,

มัชฌิมกัลยยานัง

ไพเราะในท่ามกลาง,

ปะริโยสานะกัลยยานัง

ไพเราะในที่สุด,

สาดถัง สะพยัญชนะนัง เกวะละปะริปุณณัง ปะริสุทถัง พหัมมะจะริยัง ปะกาเสติ,

ทรงประกาศพรหมจรรย์ คือแบบแห่งการปฏิบัติอันประเสริฐ บริสุทธิ์

บริบูรณ์ ลิ่นเชิง, พร้อมทั้งอรรถะ (คำอธิบาย) พร้อมทั้งพยัญชนะ (หัวข้อ) ;

ตะมะหัง ภาคะวันตัง อะภิปุชะยามิ,

ข้าพเจ้าบูชาอย่างยิ่ง เฉพาะพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้น ;

ตะมะหัง ภาคะวันตัง สิริสะ นะ मामิ.

ข้าพเจ้านอบน้อมพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้น ด้วยเศียรเกล้า.

(กราบระลึกพระพุทธรูป)

.....

คำทำวัตรเช้า

(๒. ธัมมาภิกุติ)

พระราชนิพนธ์ของวชิรญาณภิกขุ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔) สมัยที่ทรงผนวช

เฉพาะภาษาบาลีจากสวดมนต์ฉบับหลวง

[(นำ) หันทะ มะยัง ธัมมาภิกุติง กะโรมะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดสรรเสริญพระพุทธเจ้าเถิด.

โย โส ส้วากขาโต ะคะวะตา ธัมโม,

พระธรรมนั้นใด, เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสไว้ดีแล้ว ;

สันทิฏฐิโก,

เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติ พึงเห็นได้ด้วยตนเอง ;

อะกาลิโก,

เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ และให้ผลได้ ไม่จำกัดกาล ;

เอหิปัตถิโก,

เป็นสิ่งที่ควรกล่าวแก่ผู้อื่นว่า ท่านจงมาดูเถิด ;

โอปะนะยิโก,

เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว ;

ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ,

เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน ;

ตะมะหัง ธัมมัง อะภิปุชะยามิ,

ข้าพเจ้าบูชาอย่างยิ่ง เฉพาะพระธรรมนั้น ;

ตะมะหัง ธัมมัง สิริสะสา นะมามิ.

ข้าพเจ้านอบน้อมพระธรรมนั้น ด้วยเศียรเกล้า.

(กราบระลึกพระธรรมคุณ)

.....

คำทำวัตรเช้า

(๓. สังฆาภิฤติ)

พระราชนิพนธ์ของวชิรญาณภิกขุ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔) สมัยที่ทรงผนวช

เฉพาะภาษาบาลีจากสวดมนต์ฉบับหลวง

[(นำ) หันตะ มะยัง สังฆาภิฤติง กะโรมะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดสรรเสริญพระพุทธเจ้าเถิด.

โย โส สุปะฏิปันโน ภาวะะโตะ สภาวะะสังโฆ,

สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น หมู่ใด, ปฏิบัติดีแล้ว ;

อุชุปะฏิปันโน ภาวะะโตะ สภาวะะสังโฆ,

สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า หมู่ใด, ปฏิบัติตรงแล้ว ;

ญายะปะฏิปันโน ภาวะะโตะ สภาวะะสังโฆ,

สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า หมู่ใด, ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมเป็นเครื่อง

ออกจากทุกข์แล้ว ;

สามีจิปะฏิปันโน ภาวะะโตะ สภาวะะสังโฆ,

สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า หมู่ใด, ปฏิบัติสมควรแล้ว ;

ยะทิทั้ง,

ได้แก่บุคคลเหล่านี้คือ :

จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา,

คู่แห่งบุรุษ ๔ คู่, นับเรียงตัวบุรุษ ได้ ๘ บุรุษ*

เอสะ ภาวะะโตะ สภาวะะสังโฆ,

นั่นแหละ สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ;

อาหุเนยโย,**

เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา ;

* สี่คู่คือ โสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล, สกิทาคามิมรรค สกิทาคามิผล, อนาคามิมรรค อนาคามิผล, อรหัตตมรรค อรหัตตผล.

** อาหุเนยโย อ่านว่า อา-หุ-ไนย-โย

คำทำวัตรเช้า

ปาหุเนยโย,

เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ ;

ทักษิณเนยโย,

เป็นผู้ควรรับทักษิณาทาน ;

อัญชะลิกระณีโย,

เป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรทำอัญชลี ;

อะนุตตะรัง ปุณฺณักเขตตัง โลกัสสะ,

เป็นเนื่อนาบุญของโลก, ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ;

ตะมะหัง สัมมัง อะภิปุชยามิ,

ข้าพเจ้าบูชาอย่างยิ่ง, เฉพาะพระสงฆ์หมู่ นั้น ;

ตะมะหัง สัมมัง สิริสา นมะมามี.

ข้าพเจ้านอบน้อมพระสงฆ์หมู่ นั้น ด้วยเศียรเกล้า.

(กราบระลึกพระสังฆคุณ)

.....

คำทำวัตรเช้า

(๔. รตนัตตยัปปณามคาถา)

พระราชนิพนธ์ของวชิรญาณภิกขุ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔) สมัยที่ทรงผนวช

เฉพาะภาษาบาลีจากสวดมนต์ฉบับหลวง

[(นำ) หันทะ มะยัง ระตะนัตตยัปปณามะคาถาโย เจวะ
สังเวคะปะริกิตตะนะปาฐัญจะ ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราททั้งหลาย จงสวดคาถานอบน้อมพระรัตนตรัย และบาลีที่แสดงถึงความสังเวชเกิด.

พุทโธ สุตฺตโธ กะรุณามะหังคะโว,
พระพุทเจ้าผู้บริสุทธิ์ มีพระกรุณาดุจห้วงมหรรณพ ;
โยจจันตะสุทฺธัปปะระญาณะโลจะโน,
พระองค์ใด มีตาคือญาณอันประเสริฐหมดจดถึงที่สุด ;
โลกัสสะ ปาปุปะกิเลสะฆาตะโก,
เป็นผู้ฆ่าเสียซึ่งบาป และอุปกิเลส^๑ ของโลก ;
วันทามิ พุทฺธัง อะหะมาทะเรนะ ตัง,
ข้าพเจ้าไหว้พระพุทเจ้าพระองค์นั้น โดยใจเคารพเอื้อเฟื้อ.
ธัมโม ปะทีโป วียะ ตัสสะ สัตถุโน,
พระธรรมของพระศาสดา สว่างรุ่งเรืองเปรียบดวงประทีป ;
โย มัคคะปากามะตะภะทะภินนะโก,
จำแนกประเภท คือ มรรค ผล นิพพาน, ส่วนใด ;
โลกุตตะโร โย จะ ตะทัตถะทีปะโน,
ซึ่งเป็นตัวโลกุตตระ^๒, และส่วนใดที่ชี้แนวแห่งโลกุตตระนั้น ;
วันทามิ ธัมมัง อะหะมาทะเรนะ ตัง,
ข้าพเจ้าไหว้พระธรรมนั้น โดยใจเคารพเอื้อเฟื้อ.

สังโฆ สุขเขตตารักยะติเขตตะสัณฺณูโต,

พระสงฆ์เป็นนาบุญอันยิ่งใหญ่กว่านาบุญอันดีทั้งหลาย ;

โย ทิฏฐะสันโต สุคะตานุโพระโก,

เป็นผู้เห็นพระนิพพาน, ตรัสรู้ตามพระสுகต, หมู่โต ;

โลลัปปะหิโน อะริโย สุขเมระโส,

เป็นผู้ละกิเลสเครื่องโลเล เป็นพระอรียเจ้า มีปัญญาดี ;

วันทามิ สังฆัง อะหะมาทะเรนะ ตัง,

ข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ์หมู่นั้น โดยใจเคารพเอื้อเฟื้อ.

อิจเจวะเมกัันตะภิปุชะเนยยะกััง,*

วัตถุตตะยัง วันทะยะตาภิสังขะตัง,

บุญญัง มะยา ยัง มะมะ สัพพะปัตถะวา,

มา โหนตุ เว ตัสสะ ปะภาวะสิทธิยา.

บุญใด ที่ข้าพเจ้าผู้ไหว้อยู่ซึ่งวัตถุสาม, คือ พระรัตนตรัย อันควรบูชายิ่ง โดยส่วนเดียว, ได้กระทำแล้วเป็นอย่างยิ่งเช่นนี้ , ขออุปัชวะ (ความซื่อ) ทั้งหลาย, จงอย่ามีแก่ข้าพเจ้าเลย, ด้วยอำนาจความสำเร็จ อันเกิดจาก บุญนั้น.

.....

* เนยยะกััง อ่านว่า ไนยะกััง

คำทำวัตรเช้า

(๕. สังเวคปริกิตตนปาฐะ)

พระราชนิพนธ์ของวชิรญาณภิกขุ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔) สมัยที่ทรงผนวช

เฉพาะภาษาบาลีจากสวดมนต์ฉบับหลวง

อิธะ ตะถาคะโต โลเก อุปันโน,

พระตถาคตเจ้าเกิดขึ้นแล้ว ในโลกนี้ ;

อะระหัง สัมมาสัมพุทธโธ,

เป็นผู้ไกลจากกิเลส, ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง ;

ธัมโม จะ เทสิโต นียยานิโก,

และพระธรรมที่ทรงแสดง เป็นธรรมเครื่องออกจากทุกข์ ;

อุปะสะมิโก ปะรินิพพานิโก,

เป็นเครื่องสงบกิเลส, เป็นไปเพื่อปรินิพพาน ;

สัมโพธะคามิ สุคะตูปะเวทิต,

เป็นไปเพื่อความรู้พร้อม, เป็นธรรมที่พระสุคตประกาศ ;

มะยันตัง ธัมมัง สุตฺวา เอวัง ชานามะ :-

พวกเราเมื่อได้ฟังธรรมนั้นแล้ว, จึงได้รู้อย่างนี้ว่า :-

ชาติปี ทุกขา,

แม้ความเกิดก็เป็นทุกข์ ;

ชะราปี ทุกขา,

แม้ความแก่ก็เป็นทุกข์ ;

มะระณัมปี ทุกขัง,

แม้ความตายก็เป็นทุกข์ ;

คำทำวัตรเช้า

โสกะปะริเทวะทุกขะโทมะนัสสุปายาสาปี ทุกขา,
 แม้ความโศก ความรำไรรำพัน ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ
 ความคับแค้นใจ ก็เป็นทุกข์ ;
 อับปิเยหิ สัมปะโยโค ทุกโข,
 ความประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รักที่พอใจ ก็เป็นทุกข์ ;
 ปิเยหิ วิปะโยโค ทุกโข,
 ความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รักที่พอใจ ก็เป็นทุกข์ ;
 ยัมปิจฉัง นะ ละภะติ ตัมปิ ทุกขัง,
 มีความปรารถนาสิ่งใด ไม่ได้สิ่งนั้น นั่นก็เป็นทุกข์ ;
 สังขิตเตนะ ปัญญาปาทานักขันธา ทุกขา,
 ว่าโดยย่อ อุปาทานชั้นทั้ง ๕ เป็นตัวทุกข์ ;
 เสยยะถิทัง,
 ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ :-
 รูปุปาทานักขันโธ,
 ชั้นธ อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือรูป ;
 เวทะนูปาทานักขันโธ,
 ชั้นธ อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือเวทนา ;
 สัตถัญญาปาทานักขันโธ,
 ชั้นธ อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือสัญญา ;
 สังขารูปาทานักขันโธ,
 ชั้นธ อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือสังขาร ;
 วิญญาณูปาทานักขันโธ,
 ชั้นธ อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือวิญญาณ ;

คำทำวัตรเช้า

เยสััง ปะริญญาณะ,

เพื่อให้สาวกกำหนดรอบรู้อุปาทานชั้นัณห เล้านี้เอง,

ธะระมาโน โส ณะคะวา,

จึงพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เมื่อยังทรงพระชนม์อยู่,

เอวััง พระหุลังั สาวะเก วิเนติ,

ยอมทรงแนะนำสาวกทั้งหลาย เช่นนี้เป็นส่วนมาก ;

เอวัังภาคา จะ ปะนััสสะ ณะคะวะโต สาวะเกสุ อะนุสาสะนี พระหุลา ปะวัตตะติ,

อนััง คำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น, ย่อมเป็นไปในสาวกทั้งหลาย,

ส่วนมาก, มีส่วนคือการจำแนกอย่างนี้ว่า :-

รูปัง อะนิจัจัง,

รูปไม่เที่ยง ;

เวทะนา อะนิจจา,

เวทนาไม่เที่ยง ;

สััญญา อะนิจจา,

สััญญาไม่เที่ยง ;

สังขารา อะนิจจา,

สังขารไม่เที่ยง ;

วิญญาณัง อะนิจัจัง,

วิญญาณไม่เที่ยง ;

รูปัง อะนัตตา,

รูปไม่ใช่ตัวตน ;

เวทะนา อะนัตตา,

เวทนาไม่ใช่ตัวตน ;

สััญญา อะนัตตา,

สััญญาไม่ใช่ตัวตน ;

สังขารา อะนัตตา,

สังขารไม่ใช่ตัวตน ;

วิญญาณัง อะนัตตา,

วิญญาณไม่ใช่ตัวตน ;

สััพเพ สังขารา อะนิจจา,

สังขารทั้งหลายทั้งปวง ไม่เที่ยง ;

สััพเพ ธัมมา อะนัตตาติ.

ธรรมทั้งหลายทั้งปวง ไม่ใช่ตัวตน ดังนี้.

เต (หญิงว่า : ตา) มะยังั โอตินณามัหะ,

พวกเราทั้งหลาย เป็นผู้ถูกครอบงำแล้ว ;

คำทำวัตรเช้า

ชาติยา,

โดยความเกิด ;

ชะรามะระณณะ,

โดยความแก่ และความตาย ;

โสเกหิ ปะริเทเวหิ ทุกเขหิ โทมะนัสเสหิ อุปายาเสหิ,

โดยความโศก ความร่ำไรร่ำพัน ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ
ความคับแค้นใจทั้งหลาย ;

ทุกโขติณณา,

เป็นผู้ถูกความทุกข์ หยั่งเอาแล้ว ;

ทุกชะปะเรตา,

เป็นผู้มีความทุกข์ เป็นเบื้องหน้าแล้ว ;

อปปะเวณามิมัสสะ เกวะลัสสะ ทุกขักขันธัสสะ อันตะกิริยา ปัญญาเยถาติ.

ทำไฉน การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้, จะพึงปรากฏชัด แก่เราได้.

(สำหรับอุบาสก อุบาสิกาสด)

จิระปะรินิพพุตัมปิ ตัง ณะคะวันตัง สะระณัง คะตา,

เราทั้งหลายผู้ถึงแล้วซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า

แม้ปรินิพพานแล้ว พระองค์นั้น เป็นสรณะ ;

ธัมมัญจะ สังฆัญจะ,

ถึงพระธรรมด้วย, ถึงพระสงฆ์ด้วย ;

ตัสสะ ณะคะวะโต สาสะนัง ยะถาสะติ ยะถาพะลัง มะนะสิกะโรมะ อะนุ-

ปะฏิปัชชามะ,

คำทำวัตรเช้า

จักทำในใจอยู่ ปฏิบัติตามอยู่ ซึ่งคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นตาม
สติกำลัง,

สา สา โน ประณีปัตติ,

ขอให้ความปฏิบัตินั้น ๆ ของเราทั้งหลาย ;

อิมัสสะ เกวะลัสสะ ทุกขักขันธัสสะ อันตะกิริยาเย สังวัตตะตุ.

จงเป็นไปเพื่อการทำให้สุดแห่งกองทุกข์ ทั้งสิ้นนี้ เทอญ.

(สำหรับภิกษุสามเณรवाद)

จิระปะรินิพพุตัมปิ ตัง ณะคะวันตัง อุททิสสะ อะระหันตัง สัมมาสัมพุทฺธัง,

เราทั้งหลาย อุทิศเฉพาะพระผู้มีพระภาคเจ้า, ผู้ไกลจากกิเลส, ตรัสรู้ชอบ
ได้โดยพระองค์เอง, แม้ปรินิพพานนานแล้ว พระองค์นั้น ;

สัทธา อะคารัสมา อะนะการิยัง ปัพพะชิตา,

เป็นผู้มีศรัทธา ออกบวชจากเรือน ไม่เกี่ยวข้องด้วยเรือนแล้ว,

ตัสมิิง ณะคะวะติ พฺรหฺมะจะริยัง จะรามะ,

ประพฤติอยู่ซึ่งพรหมจรรย์ ในพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น,

ภิกขุณฺัง สิกขาสาชีวะสะมาปันนา ;

ถึงพร้อมด้วยสิกขาและธรรมเป็นเครื่องเลี้ยงชีวิต ของภิกษุทั้งหลาย ;

ตัง โน พฺรหฺมะจะริยัง อิมัสสะ เกวะลัสสะ ทุกขักขันธัสสะ อันตะกิริยาเย
สังวัตตะตุ.

ขอให้พรหมจรรย์ของเราทั้งหลายนั้น, จงเป็นไปเพื่อการทำให้สุดแห่ง
กองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ เทอญ.

(จบคำทำวัตรเช้า)

.....

คำทำวัตรเย็น

พุทธานุสสติ

(ตั้งแต่ “ตั้ง โข ปะนะ ... ะคะวา ตี”)

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑ พระวินัยฎก เล่มที่ ๑

มหาวิภังค์ [ปฐมภาค]

[เวรัญชกัณฑ์]

เรื่องเวรัญชพราหมณ์ กล่าวต่อพระพุทธเจ้า ข้อ ๑

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ไตรัมไม้สะเดา เขตเมืองเวรัญชา พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป เวรัญชพราหมณ์ ได้ทราบกิตติศัพท์สรรเสริญพระพุทธเจ้าว่า “ตั้ง โข ปะนะ ะคะวันตัง... ก็กิตติศัพท์อันงาม ... ะคะวาตี. เป็นผู้มีความจำเริญ...” จึงเข้าไปเฝ้า แต่มิได้ถวายบังคม หลังจากทักทายปราศรัยแล้ว ได้กล่าวว่า...

ข้าพเจ้าได้ทราบมาว่าพระสมณโคดมไม่ยอมไหว้ หรือลุกต้อนรับพราหมณ์ผู้สูงอายุ การที่พระสมณโคดมทำเช่นนั้นย่อมไม่สมควร พระพุทธเจ้าตรัสรับว่าจริง เวรัญชพราหมณ์จึงกล่าวถ้อยคำที่สมัยนั้นถือว่าเป็นคำดูหมิ่น รวม ๘ ประการ

อาทิ พระสมณโคดมเป็นคนไม่มีรสาดี เป็นคนไม่มีสมบัติ เป็นคนนำฉิบหาย เป็นคนเผาผลาญ เป็นต้น แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอธิบายคำเหยียดหยามนั้นไปในทางดี เช่น ใครว่าพระองค์ไม่มีรสาดีก็ถูกพระองค์ไม่ติดในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เพราะพระองค์ละได้แล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ไม่เกิดอีกต่อไป แต่ไม่ใช่เหตุที่ท่านมุ่งกล่าว เป็นต้น

เมื่อตรัสตอบแก้คำดูหมิ่นเหยียดหยามของพราหมณ์ทุกข้อโดยไม่ใช้วิธีด่าตอบ เวรัญชพราหมณ์ได้ฟังแล้วเกิดความเลื่อมใส ประกาศตนเป็นอุบาสกถือพระรัตนตรัยตลอดชีวิต พร้อมทั้งกราบทูลอาราธนาให้ทรงจำพรรษาที่หมู่บ้านภิกษุสงฆ์ อยู่ในเมืองเวรัญชา พระองค์ทรงรับนิมนต์.

คำทำวัตรเย็น

อีกแห่งใน

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๒ พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ ๑๔

อังคุตตรนิกาย

ฉกกนิบาต [๑. ปฐมปิณฑาสก]

๓. อนุตตริยวรรค

๕. อนุสสติฐานสูตร ข้อ ๒๕

ว่าด้วยอนุสสติฐาน ๖ ประการ
นอกจากนี้ยังปรากฏในที่อื่นอีก ฯลฯ

.....

คำทำวัตรเย็น

(คำบูชาพระ และปูพพภาคนมการ ใช้อย่างเดียวกับคำทำวัตรเช้า)

(๑. พุทธานุสสติ)

[(นำ) หันหน้า มายัง พุทธานุสสติเนยยัง กะโรมะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงน้อมระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้าเถิด.

ตั้ง โข ปะนะ ภาคะวันตัง เอวัง กัลยาโณ กิตติสัทโท อัปกุคคะโต,
 ก็กิตติศัพท์อันงามของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น, ได้ฟังไปแล้วอย่างนี้ว่า :-
 อิติปิ โส ภาคะวา,
 เพราะเหตุอย่างนี้ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ;
 อระหัง,
 เป็นผู้ไกลจากกิเลส ;
 สัมมาสัมพุทธโธ,
 เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง ;
 วิชชาจะระณะสัมปันโน,
 เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชา (ความรู้แจ้ง) และจรณะ (ความประพฤติ) ;
 สุคะโต,
 เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี ;
 โลกะวิทู,
 เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง ;
 อเนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ,
 เป็นผู้สามารถฝึกบวชที่สมควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า;
 สัตถา เทวะมะนุสสานัง,
 เป็นครูผู้สอน ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ;

คำทำวัตรเย็น

พุทธโธ,

เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยธรรม ;

ภะคะวา-ติ.

เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์ ดังนี้.

.....

(๒. พุทธภาณิกีติ)

พระราชนิพนธ์ของวชิรญาณภิกขุ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔) สมัยที่ทรงผนวช

เฉพาะภาษาบาลีจากสวดมนต์ฉบับหลวง

[(นำ) หันทะ มะยัง พุทธภาณิกีติง กะโรมะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดสรรเสริญพระพุทธเจ้าเถิด.

พุทธวาระหันตะวะระตาทิกุณภิกขุโต,

พระพุทธเจ้าประกอบด้วยคุณ มีความประเสริฐแห่งอรหันตคุณ เป็นต้น ;

สุทธาภิ ญาณะกะรุณาหิ สะมาคะตัตโต,

มีพระองค์อันประกอบด้วยพระญาณ และพระกรุณาอันบริสุทธิ์ ;

โพเธสิ โย สุขะนะตัง กะมะลังวะ สุโร,

พระองค์ใด ทรงกระทำชนที่ดีให้เบิกบาน ดุจอาทิตย์ทำบ่าวให้บาน ;

วันทามะหัง ตะมะระณัง สิริสะสา ชินนทัง.

ข้าพเจ้าไหว้พระชินสีห์ ผู้ไม่มีกิเลส พระองค์นั้น ด้วยเศียรเกล้า.

พุทธโธ โย สัพพะปาณีนัง สะระณัง เขมะมุตตะมัง,

พระพุทธเจ้าพระองค์ใด เป็นสรณะอันเกษมสูงสุด ของสัตว์ทั้งหลาย ;

คำทำวัตรเย็น

ประจวบมานุสสะติฏฐานัง วันทามิ ตัง สิเรนะหัง,

ข้าพเจ้าไหว้พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น อันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึก องค์
ที่หนึ่ง ด้วยเศียรเกล้า ;

พุทธัสสาหัสมิ ทาโส (หญิงว่า : ทาสี) วะ พุทโธ เม สามิกิสสะโร,

ข้าพเจ้าเป็นทาสของพระพุทธเจ้า, พระพุทธเจ้าเป็นนาย มีอิสระเหนือข้าพเจ้า ;

พุทโธ ทุกขัสสะ ฆาตา จะ วิธาตา จะ หิตัสสะ เม,

พระพุทธเจ้าเป็นเครื่องกำจัดทุกข์ และทรงไว้ซึ่งประโยชน์ แก่ข้าพเจ้า ;

พุทธัสสาหัง นิยยาเทมิ สะวีรัญชีวัตัญจิทัง,

ข้าพเจ้ามอบกายถวายชีวิตนี้ แต่พระพุทธเจ้า ;

วันทันโตหัง (หญิงว่า : ตีหัง) จะริสสามิ พุทธัสเสวะ สุโพธิตัง,

ข้าพเจ้าผู้ไหว้อยู่จักประพடுத்தตาม ซึ่งความตรัสรู้ดีของพระพุทธเจ้า ;

นัตถิ เม สระระณัง อัญญัง พุทโธ เม สระระณัง ะรัง,

สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี, พระพุทธเจ้าเป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า ;

เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ วัตเตมายัง สัตถุสาสะเน,

ด้วยการกล่าวคำสัจนี้ ข้าพเจ้าพึงเจริญในพระศาสนา ของพระศาสดา ;

พุทัง เม วันทะมานะ (หญิงว่า : มานายะ) ยัง ปุญญัง ปะสุตัง อิระ,

ข้าพเจ้าผู้ไหว้อยู่ซึ่งพระพุทธเจ้า ได้ชวนชวายนบุญใด ในบัดนี้ ;

สัพเพปิ อันตะรายา เม มาhesุง ตัสสะ เตชะสา.

อันตรายทั้งปวง อย่าได้มีแก่ข้าพเจ้า ด้วยเดชแห่งบุญนั้น.

คำทำวัตรเย็น

ธัมมานุสสติ

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๒ พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ ๑๔

อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต

[๑. ปฐมปัณณาสก] ๓. อนุตตรियวรรค

๕. อนุสสติฐานสูตร ข้อ ๒๕

ว่าด้วยอนุสสติฐาน ๖ ประการ

นอกจากนี้ยังปรากฏในที่อื่นอีก ฯลฯ

(๓. ธัมมานุสสติ)

[(นำ) หันทะ มะยัง ธัมมานุสสะตินะยัง กะโรมะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงน้อมระลึกถึงพระคุณของพระธรรมเจ้าเกิด.

ส้วากขาโต ภาวะะวะตา ธัมโม,

พระธรรม เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว ;

สันทิฏฐิโก,

เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติ ฟังเห็นได้ด้วยตนเอง ;

อะกาลิโก,

เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ และให้ผลได้ ไม่จำกัดกาล ;

เอหิปัตถิโก,

เป็นสิ่งที่ควรกล่าวแก่ผู้อื่นว่า ท่านจงมาดูเถิด ;

โอปะนะยิโก,

เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว ;

ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ-ติ.

เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน ดังนี้.

.....

คำทำวัตรเย็น

(๔. ธัมมาภิกษิตี)

พระราชนิพนธ์ของวชิรญาณภิกขุ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔) สมัยที่ทรงผนวช

เฉพาะภาษาบาลีจากสวดมนต์ฉบับหลวง

[(นำ) หันทะ มะยัง ธัมมาภิกษิติง กะโรมะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดสรรเสริญพระธรรมเจ้าเกิด.

ส้วากขาตะตาทิกุณะโยคะวะเสนะ เสยโย,

พระธรรม เป็นสิ่งที่ประเสริฐเพราะประกอบด้วยคุณ คือความที่พระผู้มี
พระภาคเจ้า ตรัสไว้ดีแล้ว เป็นต้น ;

โย มัคคะปากะปะริยัตติวิโมกขะเภโท,

เป็นธรรมอันจำแนกเป็น มรรค ผล ปรียัติ และนิพพาน ;

ธัมโม กุโลกะปะตะนา ตะทะธาริธาริ,

เป็นธรรมทรงไว้ซึ่งผู้ทรงธรรม จากการตกไปสู่โลกที่ชั่ว ;

วันทามะหัง ตะมะหะรัง ะระธัมมะเมตัง.

ข้าพเจ้าไหว้พระธรรมอันประเสริฐนั้น อันเป็นเครื่องขจัดเสียซึ่งความมืด.

ธัมโม โย สัพพะปาณินัง สะระณัง เขมะมุตตะมัง,

พระธรรมใด เป็นสรณะอันเกษมสูงสุด ของสัตว์ทั้งหลาย ;

ทุติยานุสสะติฏฐานัง วันทามิ ตัง สิเรนะหัง,

ข้าพเจ้าไหว้พระธรรมนั้น อันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึก องค์ที่สอง ด้วย
เศียรเกล้า ;

ธัมมัสสาหัสมิ ทาโส (หญิงว่า : ทาสี) ะ ธัมโม เม สามิกิสสะโร,

ข้าพเจ้าเป็นทาสของพระธรรม, พระธรรมเป็นนาย มีอิสระเหนือข้าพเจ้า ;

คำทำวัตรเย็น

อัมโม ทุกข์สสะ ฆาตา จะ วิธาทา จะ หิตัสสะ เม,

พระธรรมเป็นเครื่องกำจัดทุกข์ และทรงไว้ซึ่งประโยชน์แก่ข้าพเจ้า ;

อัมมัสสาหัง นิยยาเทมิ สะริริญชีวัตัญจิหัง,

ข้าพเจ้ามอบกายถวายชีวิตนี้ แด่พระธรรม ;

วันทันโตหัง (หญิงว่า : ดีหัง) จะริสสามิ อัมมัสเสวะ สุอัมมะตัง,

ข้าพเจ้าผู้ไหว้อยู่จักประพฤติตาม ซึ่งความเป็นธรรมดีของพระธรรม ;

นัตถิ เม สะระณัง อัญญัง อัมโม เม สะระณัง ะรัง,

สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี, พระธรรมเป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า ;

เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ วัตเตมยยัง สัตถุสาสะเน,

ด้วยการกล่าวคำสัจนี้ ข้าพเจ้าพึงเจริญในพระศาสนา ของพระศาสดา ;

อัมมัง เม วันทะมานะนะ (หญิงว่า : มานายะ) ยัง ปุญญัง ปะสุตัง อิระ,

ข้าพเจ้าผู้ไหว้อยู่ซึ่งพระธรรม ได้ชวนชวายนุญใด ในบัดนี้,

สัพเพปิ อันตะรายา เม มาhesุง ตัสสะ เตชะสา.

อันตรายทั้งปวง อย่าได้มีแก่ข้าพเจ้า ด้วยเดชแห่งบุญนั้น.

คำทำวัตรเย็น

(หมอบกราบลง)

กาเยนะ วาจาเย วะ เจตตะสา วา,

ด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาก็ดี ด้วยใจก็ดี ;

ธัมเม กุกัมมัง ปะกะตัง มะยา ยัง,

กรรมนำดีเตียนอันใด ที่ข้าพเจ้ากระทำแล้ว ในพระธรรม ;

ธัมโม ปะฏิคคัณ्हะตุ อัจจะยันตัง,

ขอพระธรรม จงงดซึ่งโทษล่วงเกินอันนั้น ;

กาลันตะเร สังวะริตุง วะ ธัมเม.

เพื่อการสำรวมระวัง ในพระธรรม ในกาลต่อไป.

.....

คำทำวัตรเย็น

สังฆมานุสสติ

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๒ พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ ๑๔

อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต

[๑. ปฐมปัณณาสก] ๓. อนุตตริยวรรค

๕. อนุสสติปฏิฐานสูตร ข้อ ๒๕

ว่าด้วยอนุสสติปฏิฐาน ๖ ประการ

นอกจากนี้ยังปรากฏในที่อื่นอีก ฯลฯ

(๕. สังฆมานุสสติ)

[(นำ) หันทะ มะยัง สังฆมานุสสติดะยัง กะโรมะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงน้อมระลึกถึงพระคุณของพระสังฆเจ้าเถิด.

สุปะฏิปันโน ภาวะะโตะ สภาวะะสังโฆ,

สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า หมู่ใด, ปฏิบัติดีแล้ว ;

อุชุปะฏิปันโน ภาวะะโตะ สภาวะะสังโฆ,

สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า หมู่ใด, ปฏิบัติตรงแล้ว ;

ญายะปะฏิปันโน ภาวะะโตะ สภาวะะสังโฆ,

สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า หมู่ใด, ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมเป็นเครื่อง

ออกจากทุกข์แล้ว ;

สามีจิปะฏิปันโน ภาวะะโตะ สภาวะะสังโฆ,

สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า หมู่ใด, ปฏิบัติสมควรแล้ว ;

ยะทิทัง,

ได้แก่บุคคลเหล่านี้คือ :

คำทำวัตรเย็น

จัตตาริ ปุริสะยุดคานิ อัญฐะ ปุริสะปุคคะลา,
 คู่แห่งบุรุษ ๔ คู่, นับเรียงตัวบุรุษ ได้ ๘ บุรุษ ;
 เอสะ ภาคะวะโต สาวะกะสังโฆ,
 นั่นแหละ สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า;
 อาหุเนยโย,
 เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา ;
 ปาหุเนยโย,
 เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ ;
 ทักขิณเยโย,
 เป็นผู้ควรรับทักษิณาทาน ;
 อัญชะลิกระณีโย,
 เป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรทำอัญชลี ;
 อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสา-ติ.
 เป็นเน้อนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ดังนี้.

.....

คำทำวัตรเย็น

(๖. สังฆาภิกษิตี)

พระราชนิพนธ์ของวชิรญาณภิกขุ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔) สมัยที่ทรงผนวช
เฉพาะภาษาบาลีจากสวดมนต์ฉบับหลวง

[(นำ) หันทะ มะยัง สังฆาภิกษิติง กะโรมะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดสรรเสริญพระสังฆเจ้าเถิด.

สัทธัมมะโช สุปะฏิปัตติคุณาทิยุตโต,

พระสงฆ์ที่เกิดโดยพระสัทธรรม^๑ ประกอบด้วยคุณมีความปฏิบัติดีเป็นต้น ;

โยภูฏัพพิโ อระริยะบุคคละละสังฆะเสฏโฐ,

เป็นหมู่แห่งพระอริยบุคคลอันประเสริฐ แปรจำพวก ;

สีลาธิธัมมะปะวะราสะยะกายะจิตโต,

มีกายและจิต อันอาศัยธรรมมีศีลเป็นต้น อันบวร ;

วันทามะหัง ตะมะรียานะคะณัง สุสุทัง.

ข้าพเจ้าไหว้หมู่แห่งพระอริยเจ้าเหล่านั้น อันบริสุทธ์ด้วยดี.

สังโฆ โย สัพพะปาณีนัง สะระณัง เขมะมุตตะมัง,

พระสงฆ์ หมู่ใด เป็นสรณะอันเกษมสูงสุด ของสัตว์ทั้งหลาย ;

ตะตยานุสสะติภูฏานัง วันทามิ ตัง สีเรนะหัง,

ข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ์หมู่นั้น อันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึก องค์ที่สาม ด้วย
เศียรเกล้า ;

สังฆัสสาหัสสิมิ ทาโส (หญิงว่า : ทาสี) วะ สังโฆ เม สามิกิสสะโร,

ข้าพเจ้าเป็นทาสของพระสงฆ์, พระสงฆ์เป็นนาย มีอิสระเหนือข้าพเจ้า ;

คำทำวัตรเย็น

(หมอบกราบลง)

กาเยนะ วาจาเยนะ วะ เจตตะสา วา,

ด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาก็ดี ด้วยใจก็ดี ;

พุทฺธะ กุกัมมัง ปะกะตัง มะยา ยัง,

กรรมนำดีเตียนอันใด ที่ข้าพเจ้ากระทำแล้ว ในพระพุทฺธเจ้า ;

พุทฺโธ ปะฏิคคัณ्हะตุ อัจจะยันตัง,

ขอพระพุทฺธเจ้า จงดซึ่งโทษล่วงเกินอันนั้น ;

กาลันตะเร สังวะริตฺตัง วะ พุทฺธะ.

เพื่อการสำรวมระวัง ในพระพุทฺธเจ้า ในกาลต่อไป.^๑

.....

^๑ บทขอโทษนี้ มิได้เป็นการขออภัยบาป, เป็นเพียงการเปิดเผยตัวเอง ; และคำว่าโทษในที่นี้มิได้หมายถึงกรรม : หมายถึงโทษเล็กน้อยซึ่งเป็น “ส่วนตัว” ระหว่างกันที่พึงหลีกเลี่ยงได้. การขอขมาชนิดนี้ สำเร็จผลได้ในเมื่อผู้ขอตั้งใจทำจริง ๆ, และเป็นเพียงศีลธรรม หรือสิ่งที่ควรประพฤติ.

คำทำวัตรเย็น

สังโฆ ทุกข์สสสะ ฆาตา จะ วิธาดา จะ ทิตฺสสสะ เม,
 พระสงฆ์เป็นเครื่องกำจัดทุกข์ และทรงไว้ซึ่งประโยชน์แก่ข้าพเจ้า ;
 สังฆัสสาหัง นียยาเทมิ สะริริญฺชิวิตฺตัญจิหัง,
 ข้าพเจ้ามอบกายถวายชีวิตนี้ แด่พระสงฆ์ ;
 วันทันทฺโตหัง (หญิงว่า : ตีหัง) จะริสสามิ สังฆัสโสปะฏิปันนะตัง,
 ข้าพเจ้าผู้ไหว้อยู่จักประพฤติตาม ซึ่งความปฏิบัติดีของพระสงฆ์ ;
 นัตถิ เม สะระณัง อัญญัง สังโฆ เม สะระณัง ะระรัง,
 สรรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี, พระสงฆ์เป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า ;
 เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ วัตเตมายัง สัตถุสาสะเน,
 ด้วยการกล่าวคำสัจจนี้ ข้าพเจ้าพึงเจริญในพระศาสนา ของพระศาสดา ;
 สังฆัง เม วันทะมานะนะ (หญิงว่า : มานายะ) ยัง ปุญญัง ปะสุตัง อิธะ,
 ข้าพเจ้าผู้ไหว้อยู่ซึ่งพระสงฆ์ ได้ชวนชวายนบุญใด ในบัดนี้ ;
 สัพเพปิ อันตะรายา เม มาहेสุง ตัสสะ เตชะสา.
 อันตรายทั้งปวง อย่าได้มีแก่ข้าพเจ้า ด้วยเดชแห่งบุญนั้น.

(หมอบกราบลง)

กาเยนะ วาจาเย ะ เจตะสา วา,
 ด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาก็ดี ด้วยใจก็ดี ;
 สังฆะ กุกัมมัง ปะกะตัง มะยา ยัง,
 กรรมนำดีเตียนอันใด ที่ข้าพเจ้ากระทำแล้ว ในพระสงฆ์ ;
 สังโฆ ปะฏิคคัณฺหะตุ อัจจะยันตัง,
 ขอพระสงฆ์ จงงดซึ่งโทษล่วงเกินอันนั้น ;
 กาลันตะเร สังวะริตุง ะ สังฆะ.
 เพื่อการสำรวมระวัง ในพระสงฆ์ ในกาลต่อไป.

(จบคำทำวัตรเย็น)

.....

ภาค ๒

สวดมนต์พิเศษ บางบท

(๑. ปุพพภาคนมการ)

[(นำ) หันทะ มะยัง พุทธัสสะ ณะคะวะโต ปุพพะภาคะนะมะการัง กะโรมะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงเริ่มต้นสวดนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด.

นะโม ตัสสะ ณะคะวะโต,

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้น ;

อะระหะโต,

ซึ่งเป็นผู้ไกลจากกิเลส ;

สัมมาสัมพุทธัสสะ.

ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง.

(๓ ครั้ง)

.....

สวดมนต์พิเศษบางบท

สรณคมนาปาฐะ

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๗

ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ

๑. สรณะ ๓

ว่าด้วยการถึงพระรัตนตรัย

ไตรสรณคมนาปาฐะนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่บิดาของพระยสะ ที่ป่าอิสิปตน-
มฤคทายวัน เขตพระนครพาราณสี หลังจากยสกุลบุตรหนีออกจากบ้าน ได้มาฟังพระ
ธรรมเทศนาในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้าจนได้บรรลุโสดาบัน บิดาของยสกุลบุตร
ได้ออกตามหาบุตรชาย จึงเข้าไปสอบถามพระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าจึง
ทรงแสดงธรรมให้ฟังตามลำดับ (ธรรมที่ทรงแสดงเรียกว่า อนุปพิภกา เทศนาที่
แสดงไปโดยลำดับ เพื่อเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังอริยสัจจ์ มี ๕ อย่าง
คือ ๑. ทานกถา พรรณนาทาน ๒. สีลกถา พรรณนาศีล ๓. สัคคกถา พรรณนา
สวรรค์ คือ ความสุขที่พร้อมด้วยกาม ๔. กามาทีนวกถา พรรณนาโทษของกาม
๕. เนกขัมมานิสังสกถา พรรณาอนิสังสแห่งการออกจากกาม) จนได้บรรลุโสดาบัน
เศรษฐีจึงเปล่งวาจาขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต และท่านเป็นผู้ถึงพระ
รัตนตรัยคนแรก และเมื่อคราวที่จะทรงส่งพระอรหันตสาวก ๖๐ องค์ (พระปัญจวัคคีย์
๕ พระยสะ ๑ และสหายพระยสะอีก ๕๔) ไปประกาศพระพุทธศาสนายังแคว้นแคว้น
ต่าง ๆ เป็นครั้งแรก ทรงประสงค์ให้ใช้การถึงสรณะ ๓ นี้เป็นวิธีบรรพชาและอุปสมบท
ของกุลบุตร ซึ่งเรียกว่า ติสรณคมนาปาฐะ

(๒. สรณคมณปาฐะ)

[(นำ) หันทะ มะย้ง ติสระณะคะมะนะปาฐัง ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดบาสีว่าด้วยการถึงสรณะ ๓ ประการเถิด.

พุทอัง สระณะง คัจฉามิ,

ข้าพเจ้าถือเอาพระพุทธเจ้า เป็นสรณะ ;

อัมมัง สระณะง คัจฉามิ,

ข้าพเจ้าถือเอาพระธรรม เป็นสรณะ ;

สังฆัง สระณะง คัจฉามิ,

ข้าพเจ้าถือเอาพระสงฆ์ เป็นสรณะ ;

ทุติยัมปิ พุทอัง สระณะง คัจฉามิ,

แม้ครั้งที่สอง ข้าพเจ้าถือเอาพระพุทธเจ้า เป็นสรณะ ;

ทุติยัมปิ อัมมัง สระณะง คัจฉามิ,

แม้ครั้งที่สอง ข้าพเจ้าถือเอาพระธรรม เป็นสรณะ ;

ทุติยัมปิ สังฆัง สระณะง คัจฉามิ,

แม้ครั้งที่สอง ข้าพเจ้าถือเอาพระสงฆ์ เป็นสรณะ ;

ตะติยัมปิ พุทอัง สระณะง คัจฉามิ,

แม้ครั้งที่สาม ข้าพเจ้าถือเอาพระพุทธเจ้า เป็นสรณะ ;

ตะติยัมปิ อัมมัง สระณะง คัจฉามิ,

แม้ครั้งที่สาม ข้าพเจ้าถือเอาพระธรรม เป็นสรณะ ;

ตะติยัมปิ สังฆัง สระณะง คัจฉามิ.

แม้ครั้งที่สาม ข้าพเจ้าถือเอาพระสงฆ์ เป็นสรณะ.

.....

สวดมนต์พิเศษบางบท

อัญฐลสิกขาปทปาฐะ

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๗

ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ

๒. สิกขาบท ๑๐ ในขุททกปาฐะ

อัญฐลสิกขาบทนั้น ไม่มีในพระบาลีโดยตรง ไม่เหมือนกับสิกขาบท ๕ ที่มีในพระบาลี แยกกล่าวไว้ในสังคีตสูตร ที่มณิกาย ปาฎิกวรรค ในพระบาลีใช้คำว่า อุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ อุโบสถ หมายถึง กิริยาที่อยู่อย่างมั่นคง ส่วนองค์ทั้ง ๘ นั้นก็คือ อุบายที่ทำให้อยู่อย่างมั่นคง หมายถึง สิกขาบททั้ง ๙ ข้อของสามเณรโดยรวมข้อ ๗ และ ข้อ ๘ ไว้เป็นข้อเดียวกัน ตัดข้อสุดท้ายเรื่องการงดเว้นจากการรับทองและเงิน ซึ่งวิถีชีวิตฆราวาสยังต้องเกี่ยวข้อง ในพระบาลีกล่าวแต่อุโบสถ ส่วนสิกขาบท ๘ กล่าวขยายความหมายของอุโบสถอีกที่ไม่มีการแยกกล่าวไว้ต่างหากในพระบาลี เพราะฉะนั้น พุทธทาสภิกขุจึงถือเอานัยยะแห่งทลสิกขาบทปาฐะ (สิกขาบท ๑๐) ถอดเอาใจความเป็น อัญฐลสิกขาปทปาฐะ กล่าวที่มา คือ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ เล่มที่ ๒๕ ๑/๒

การกล่าวอย่างนี้ ไม่ถือว่าเป็นการเพิ่มเติมในสิ่งที่พระพุทธรองค์ไม่ได้บัญญัติไว้ อัญฐลสิกขาบท ถือว่าตรัสไว้แล้วในอุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ แต่หยาบยกแยกใจความออกมากล่าวเพื่อขยายความหมายและเวลาให้กว้างขึ้น เท่ากับว่า ขยายความพุทธพจน์นั่นเอง

สำหรับการถืออุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ นั้นเป็นธรรมเนียมประเพณีของพระอริยบุคคลทุกระดับชั้นตั้งแต่โสดาบัน ถึงอรหันต์ พระอริยบุคคลผู้ละความใคร่ในกามารมณ์แล้ว มีองค์อุโบสถโดยธรรมชาติ ส่วนพระอริยบุคคลที่ยังละความใคร่ในกามารมณ์ไม่ได้และปุถุชนผู้มุ่งความสงบแห่งจิตก็ยังจำเป็นต้องสมาทานองค์อุโบสถอยู่เพื่อฝึกตนเอง เพื่อให้โอกาสแก่การอบรมสติปัญญา มีความนิยมและข้อจำกัดที่ระยะเวลาคือ ช่วงขึ้น ๘ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ หรือ ขึ้น-แรม ๑๔ - ๑๕ ค่ำ

(๓. อัญญสูติกขาปทปาฐะ)

[(นำ) หันทะ มะยัง อัญญสูติกขาปะทะปาฐัง ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดสีกขาบท ๘ ประการเถิด.

ปาณาติปาตา เวระมะณี,

เจตนาเป็นเครื่องเว้นจากการฆ่า ;

อะทินนาทานา เวระมะณี,

เจตนาเป็นเครื่องเว้นจากการถือเอาสิ่งของ ที่เจ้าของไม่ได้ให้แล้ว ;

อะพรัหฺมะจะรียา เวระมะณี,

เจตนาเป็นเครื่องเว้นจากการกระทำอันมิใช่พรหมจรรย์ ;

มุสาวาทา เวระมะณี,

เจตนาเป็นเครื่องเว้นจากการพูดไม่จริง ;

สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐานา เวระมะณี,

เจตนาเป็นเครื่องเว้นจากการเสพของเมา มีสุราและเมรัยเป็นต้น,

อันเป็นที่ตั้งของความประมาท ;

วิกาละโกชะนา เวระมะณี,

เจตนาเป็นเครื่องเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ;

นัจจะ คีตะ วาทิตะ วิสุกะ ทัสสะนะ มาลา คันธะ วิเลปะนะ ธารณะ

มณฑะนะ วิภูสะนัฏฐานา เวระมะณี,

เจตนาเป็นเครื่องเว้น จากการฟ้อนรำ, การขับเพลง การดนตรี, การดูการ

เล่นชนิดเป็นข้าศึกต่อกุศล, การตัดทรงสวมใส่ การประดับ การตกแต่งตน,

ด้วยพวงมาลา ด้วยเครื่องกลิ้ง และเครื่องพัดทา ;

อุจจาสะยะนะ มะหาสะยะนา เวระมะณี.

เจตนาเป็นเครื่องเว้นจากการนั่งนอนบนที่นอนสูง และที่นอนใหญ่.

.....

สวดมนต์พิเศษบางบท

ทิวติงสาการปาฐะ

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๗

ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ

๓. อากาโร ๓๒

กรรมฐาน คือกายคตาสติ (การพิจารณากายซึ่งล้วนเป็นของไม่สะอาด) พวก ลัทธิอื่นนอกพุทธศาสนา ไม่เคยสอนให้พิจารณา เพื่อความบริสุทธิ์แห่งอัสวัคชญาณ (ญาณหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอัสวะ) และเพื่อจิตตภาวนาของกุลบุตรผู้มี ประโยชน์อันบริสุทธิ์ด้วยสิกขาบท ๑๐ อย่างนี้ ผู้ดำรงอยู่ในศีล พระผู้มีพระภาคเจ้าทรง สรรเสริญไว้โดยอเนกปริยายว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่ง ภิกษุเจริญทำให้มากแล้ว เป็นไปเพื่อ สังเวคะ (ความสลัดใจ) ใหญ่, เป็นไปเพื่ออรรณะ (ประโยชน์) ใหญ่, เป็นไปเพื่อโย- คักเขมะ (ความเกษมจากโยคะ) ใหญ่, เป็นไปเพื่อสติสัมปชัญญะ (ความระลึกตัวตน) ใหญ่, เป็นไปเพื่อได้ญาณทัสสนะ (ความรู้เห็น), เป็นไปเพื่อทิฏฐธรรมสุขวิหาร (อยู่ เป็นสุขในปัจจุบัน), เป็นไปเพื่อทำให้แจ้งวิชชาวิมุตติและผลธรรมอย่างหนึ่ง คือกาย- คตาสติ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดไม่บริโภคกายคตาสติ ภิกษุเหล่านั้นชื่อว่าไม่ บริโภคอมตะ ภิกษุเหล่าใดบริโภคกายคตาสติ ภิกษุเหล่านั้นชื่อว่าบริโภคอมตะ ภิกษุ เหล่าใดไม่บริโภคกายคตาสติ ชื่อว่าไม่ได้บริโภคอมตะ ภิกษุที่บริโภคกายคตาสติ ชื่อ ว่าได้บริโภคอมตะ ภิกษุที่เสื่อมกายคตาสติ ชื่อว่าเสื่อมอมตะ ภิกษุที่ไม่เสื่อมกายคตาสติ ชื่อว่าไม่เสื่อมอมตะ ภิกษุที่พลาดกายคตาสติ ชื่อว่าพลาดอมตะ ภิกษุที่สำเร็จกาย- คตาสติ ชื่อว่าสำเร็จอมตะ.

(๔. ทัฬหีสูตตังสาการปาฐะ)

[(นำ) ทัฬหะ มะยัง ทัฬหีสูตตังสาการปาฐัง ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดบาลีว่าด้วยอาการ ๓๒ เกิด.

อตฺถิ อิมัสฺมิง กาเย,	ในร่างกายนี้มี :
เกสา	ผมทั้งหลาย,
โลมา	ขนทั้งหลาย,
นะขา	เล็บทั้งหลาย,
ทันตา	ฟันทั้งหลาย,
ตะโจ	หนัง,
มังสํ	เนื้อ,
นะหารู	เอ็นทั้งหลาย,
อัญฺฉิ	กระดูกทั้งหลาย,
อัญฺฉิมิถุขัง	เยื่อในกระดูก,
วิกกัํ	ไต,
หะทะยัํ	หัวใจ,
ยะกะนัง	ตับ,
กิโลมะกัํ	พังผืด,
ปีหะกัํ	ม้าม,
ปปีผาสัง	ปอด,
อันตัง	ลำไส้,
อันตะคุณัง	ลำไส้สุด,
อุทะริยัํ	อาหารในกระเพาะ,

สวดมนต์พิเศษบางบท

กะวีสัง	อุจจาระ,
ปิตตัง	น้ำดี,
เสर्मหัง	เสลด,
ปุพโพ	หนอง,
โลหิตัง	โลหิต,
เสโท	เหงื่อ,
เมโท	มัน,
อัสสุ	น้ำตา,
วะสา	น้ำเหลือง,
เขโฬ	น้ำลาย,
สิงฆานิกา	น้ำเมือก,
ละสิกา	น้ำลื่นหล่อซ้อ,
มุตตัง	น้ำมูตร,
มัตตะเก มัตตะลุงคัง	เยื่อมันสมอง ในกระโหลกศีรษะ,
อิตติ	ตั้งนี้แล.

.....

เขมาเขมสรณที่ปิกคาถา

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๗

ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ธรรมบท

๑๔. พุทธวรรค หมวดว่าด้วยเรื่องพระพุทธเจ้า

๖. เรื่องปุโรหิตอัคคิทัต ข้อ ๑๔๘ - ๑๙๒

ปุโรหิตอัคคิทัต ได้เป็นที่ปรึกษาของพระเจ้าแผ่นดินถึง ๒ พระองค์ คือ พระเจ้ามหาโกศลกับพระเจ้าปเสนทิโกศล ต่อมา เมื่อท่านชราภาพลง จึงได้กราบบังคมทูลลาพระราชอาเพื่อออกบำเพ็ญสมณธรรม ได้บวชเป็นฤๅษี ตั้งบรรณศาลาอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำแห่งหนึ่ง มีผู้ที่เลื่อมใสในท่านปุโรหิตจำนวนถึงหมื่นคน เพราะมีความเชื่อมั่นในความเป็นพหูสูตของท่านปุโรหิตว่า สามารถแนะนำสั่งสอนให้รู้จักที่พึ่งอันแท้จริงได้ จึงพากันบวชเป็นฤๅษี

ทุกคนตั้งกติกากันไว้ว่า ถ้าใครเกิดกามวิตกขึ้น คือ ถ้าไปนึกถึงเรื่องทรัพย์สมบัติ หรือเรื่องสตรี ก็ให้ไปชนทรายที่ริมฝั่งแม่น้ำมากองไว้ แล้วก็ไม่ว่าตีเตียนกัน ไม่ต้องรู้สึกอายต่อกัน เป็นการเปิดเผยความบริสุทธิ์ใจซึ่งกันและกัน

ทรายที่ริมฝั่งน้ำ ถูกชนขึ้นมากองโตเท่าภูเขา พญานาคเห็นทรายกองโตนั้นชอบใจไปนอนเฝ้าอยู่บนยอดกองทราย เวลาใกล้รุ่ง พระบรมศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลกที่สามารถจะรู้ธรรมที่พระองค์แสดงได้ ทรงมองเห็นอุปนิสัยของอัคคิทัตฤๅษีและบริวารว่า จะได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน เพราะมีบุญบารมีเต็มเปี่ยม แต่อัคคิทัตฤๅษีได้สั่งสอนตนเองและบริวารในทางที่ยังไม่ถูกต้องว่า เมื่อเกิดความสะดุ้งกลัว เกิดความทุกข์ทรมาน ให้พึ่งอะไรก็ได้ที่คิดว่าศักดิ์สิทธิ์ พระบรมศาสดาตรัสบอกพระโมคคัลลานะให้ไปเปลี่ยนความเห็นของอัคคิทัตฤๅษีและบริวารให้เกิดสัมมาทิฐีก่อน ตถาคตจะตามไปในภายหลัง

พระโมคคัลลานะจึงไปสำนักของอัคริทัตฤาษี โดยขอพักอาศัยด้วย อัคริทัตฤาษีตอบว่า ไม่มีที่พัก แต่พระโมคคัลลานะก็ยืนยันว่า จะขอพักอยู่ที่ตรงนี้ อัคริทัตฤาษีจึงบอกว่า มีอยู่ที่หนึ่ง คือ ที่กองทรายโน้น ถ้าท่านต้องการพักก็ทำตามใจท่าน พระโมคคัลลานะเดินไปที่กองทราย เมื่อพบกับพญานาคจึงเกิดการประลองฤทธิ์กัน พญานาคสู้ไม่ได้ ก็ยอมแพ้ แล้วขุดตัวแผ่พังพาน บังแดดบังฝนให้พระเถระได้นั่งสมาธิอยู่บนกองทรายตลอดทั้งคืน

วันรุ่งขึ้น อัคริทัตฤาษีสั่งให้ฤาษีบริวารตามไปดู พวกฤาษีได้เห็นพระโมคคัลลานะนั่งอยู่บนกองทราย โดยมีพญานาคขุดเป็นวงกลมแผ่พังพาน คอยปกป้องอันตรายให้จึงเกิดความเลื่อมใส เวลานั้นแล พระบรมศาสดาก็เสด็จมา เมื่อพระบรมศาสดาประทับนั่ง ณ สถานที่สมควร พระโมคคัลลานะเข้ามาถวายบังคม พวกฤาษีเห็นดังนั้น ก็เข้ามาถวายบังคมบ้าง เพราะคิดว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าจะต้องมีอานุภาพมากกว่าพระโมคคัลลานะ ซึ่งสามารถปราบพญานาคได้เป็นแน่แท้

เมื่อพวกฤาษีมีทิฐิมานะลดลงแล้ว พระบรมศาสดาทรงแสดงธรรมแก่อัคริทัตฤาษีและบริวารให้ทราบถึงสรณะอันแท้จริงว่า สรณะนั้นมีอยู่ภายในเท่านั้น คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นที่พึ่งอันแท้จริง สามารถช่วยให้พ้นจากความทุกข์ทั้งหลายได้ ส่วนภูเขา ป่าไม้ ต้นไม้ใหญ่ อารามศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหล่านั้น ไม่ใช่ที่พึ่งอันแท้จริง

เมื่อจบพระธรรมเทศนา ฤาษีเหล่านั้น ได้บรรลุพระอรหัตต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิตา แล้วทูลขอบรรพชา พระบรมศาสดาทรงเหยียดพระหัตถ์ออกจากกلبีจิวร ตรัสว่า “ท่านทั้งหลายจงเป็นภิกษุมาเถิด จงประพฤติพรหมจรรย์”.

(๕. เขมาเขมสรณที่ปิกคาถา)

[(นำ) หันทะ มะยัง เขมาเขมะสระณะที่ปิกะคาถาโย ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดคาถาแสดงที่พึงอันเกษมและไม่เกษมเกิด.

พะหุง เว สระระณัง ยันติ ปัพพะตานิ วนานิ จะ,
 อารามะรูกขะเจตฺธานิ มะนุสสา ภายะตฺชชิตา,
 มนุษย์เป็นอันมาก เมื่อเกิดมีภัยคุกคามแล้ว, ก็ถือเอาภูเขาบ้าง
 ป่าไม้บ้าง, อาราม และรูกขเจตีย์บ้าง เป็นสระณะ ;

เนตัง โข สระระณัง เขมัง เนตัง สระระณะมุตตะมัง,
 เนตัง สระระณะมาคัมมะ สัพพะทุกขา ปะมุจจะติ.
 นั้น มีใช้สระณะอันเกษมเลย, นั้น มีใช้สระณะอันสูงสุด ;
 เขาอาศัยสระณะ นั้นแล้ว ย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้.

โย จะ พุทธัญจะ ธัมมัญจะ สังฆัญจะ สระระณัง คะโต,
 จัตตารี อะริยะสัจจานิ สัมมปปัญญาเย ปัสสะติ,
 ส่วนผู้ใดถือเอาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสระณะแล้ว,
 เห็นอริยสัจจ์คือ ความจริงอันประเสริฐสี่ ด้วยปัญญาอันชอบ ;

ทุกขัง ทุกขะสะมุปาทัง ทุกขัสสะ จะ อะติกกะมัง,
 อะริยัญญัญจิกัง มัคคัง ทุกขุปะสะมะคามินัง,
 คือเห็นความทุกข์, เหตุให้เกิดทุกข์, ความก้าวล่วงทุกข์เสียได้.
 และหนทางมีองค์แปดอันประเสริฐ เครื่องถึงความระงับทุกข์ ;

เอตัง โข สระระณัง เขมัง เอตัง สระระณะมุตตะมัง,
 เอตัง สระระณะมาคัมมะ สัพพะทุกขา ปะมุจจะติ.
 นั้นแหละ เป็นสระณะอันเกษม, นั้น เป็นสระณะอันสูงสุด ;
 เขาอาศัยสระณะ นั้นแล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้.

.....

อริยธรรมา

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๙ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๑

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค

[๑๑. โสตาปัตติสังยุต] ๓. สรกานีวรรค

๖. ปฐมอนาถปิณฑิกสูตร ข้อ ๑๐๒๒

ว่าด้วยจำแนกโสตาปัตติยงค์ ๔ ด้วยอาการ ๑๐

อนาถปิณฑิกเศรษฐีอุบาสกผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนาคนสำคัญป่วยเป็นไข้หนัก ได้รับความทุกข์เวทนามาก จึงส่งชายคนหนึ่งไปนิมนต์พระสารีบุตรมาที่บ้านของเศรษฐี พระสารีบุตรรับนิมนต์แล้วก็มาเยี่ยมอนาถปิณฑิกเศรษฐี มีพระอาณนที่ติดตามมาด้วย พระสารีบุตรได้ถามถึงอาการป่วย ท่านเศรษฐีตอบว่าทนทุกข์เวทนาแทบไม่ได้ พระสารีบุตร จึงแสดงธรรมให้เศรษฐีระลึกถึงความเลื่อมใสอันมั่นคงที่มีต่อพระรัตนตรัย สัมมัตตะ ๑๐ (สัมมัตตะ แปลว่า ความเป็นถูก, ภาวะที่ถูก ๘ ข้อต้นตรงกับองค์มรรคทั้ง ๘ ข้อ เพิ่ม ๒ ข้อท้าย ๙. สัมมาญาณ รู้ชอบ ๑๐. สัมมาวิมุตติ หลุดพ้นชอบ) จนเศรษฐีเกิดความรื่นเริงใจระงับทุกข์เวทนาลงได้ เมื่อนั้นอนาถปิณฑิกเศรษฐีถวายภัตตาหารแด่ พระสารีบุตรและพระอาณนที่ พระสารีบุตรจึงกล่าวอนุโมทนาเศรษฐีด้วยอริยธรรมา

เมื่อพระสารีบุตรกล่าวอนุโมทนาแล้ว จึงกลับไป พระอาณนที่ได้เข้าเฝ้า พระพุทธเจ้าถึงที่ประทับ พระพุทธเจ้าถามพระอาณนที่ว่ามาจากที่ไหน พระอาณนที่จึงเล่า เรื่องที่พระสารีบุตรให้อโวาทอนาถปิณฑิกเศรษฐี พระพุทธเจ้าทรงรับทราบแล้ว จึง ตรัสว่า สารีบุตรเป็นบัณฑิต มีปัญญามาก ที่จำแนกโสตาปัตติยงค์ ๔ ด้วยอาการ ๑๐ อย่างได้แล้ว.

สวดมนต์พิเศษบางบท

อีกแห่งหนึ่ง

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๙ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๑

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรคสังยุต

[๑๒. สัจจสังยุต] ๖. สัปปัญญวรรค

๑. สคาถกสูตร ข้อ ๑๐๔๗

ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการเป็นโสดาบัน

ในพระสูตรนี้พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับภิกษุทั้งหลาย (ที่โหนดมิได้บอกไว้) ถึง อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการย่อมเป็นโสดาบัน คือ ๑) ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ๒) ในพระธรรม ๓) ในพระสงฆ์ ๔) ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าสรรเสริญ แล้วทรงตรัสเป็นพระพุทธพจน์ดังนี้ว่า

สวดมนต์พิเศษบางบท

(๖. อริยชนคาถา)

[(นำ) หันทะ มะยัง อริยะระณะนะคาถาโย ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดคาถาว่าด้วยทรัพย์อันประเสริฐเถิด.

ยัสสะ สัทธา ตะถาคะเต **อะจะลา สุปะติภูจฺจिता,**
 ศรัทธา ในพระตถาคตของผู้ใด ตั้งมั่นอย่างดี ไม่หวั่นไหว ;
สีลัญจะ ยัสสะ กัลยาณัง **อะริยะกัณตัง ปะสังสิตัง,**
 และศีลของผู้ใดงดงาม เป็นที่สรรเสริญที่พอใจ ของพระอริยเจ้า ;
สังฆะ ปะสาโท ยัสสัสติ **อุชฺฐุตฺถัญจะ ทัสสะนัง,**
 ความเลื่อมใสของผู้ใดมีในพระสงฆ์, และความเห็นของผู้ใดตรง ;
อะทะพิตโทติ ตัง อาหุ **อะโมฆันตัสสะ ชีวิตัง,**
 บัณฑิตกล่าวเรียกเขาผู้นั้นว่า คนไม่จน, ชีวิตของเขาไม่เป็นหมัน ;
ตัสมา สัทธัญจะ สีลัญจะ **ปะสาทัง รัมมะทัสสะนัง,**
อะนุญฺญะเชถะ เมธาวิ **สะรังฺง พุทธานะสาสะนัง.**
 เพราะฉะนั้น เมื่อระลึกได้ ถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอยู่,
 ผู้มีปัญหาควรก่อสร้างศรัทธา ศีล ความเลื่อมใส และความเห็นธรรม
 ให้เนื่องๆ.

.....

ติลักขณาทีคาถา

(ตั้งแต่ สัพเพ สังขารา อนิจจาติ ... เอสะ มัคโค วิสุทฺธิยา)

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๗

ขุททกนิกาย ธรรมบท

๒๐. มัคควรรค หมวดว่าด้วยทางหนีจากความชั่วสู่ความดี

๒. - ๔. เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูปอีกเรื่องหนึ่ง [๒๗/๗]-[๒๗/๙]

ภิกษุ ๕๐๐ รูป ได้เรียนกรรมฐานในสำนักพระบรมศาสดา แล้วหลีกไปบำเพ็ญเพียรอยู่ในป่าเป็นเวลานาน ก็ไม่บรรลุพระอรหัตตผล จึงปรึกษากันว่า “เราจักเรียนกรรมฐานให้มากขึ้น” แล้วจึงชวนกันเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา ซึ่งประทับอยู่ในพระเชตวันมหาวิหาร เขตพระนครสาวัตถี

พระบรมศาสดาทรงพิจารณาว่า ภิกษุเหล่านี้ ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่ากัสสปะ ได้ฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับอนิจจลักษณะ เป็นระยะเวลาถึงสองหมื่นปี เพราะฉะนั้นสมควรที่จะแสดงคาถาเนื่องด้วยอนิจจลักษณะนั้นแก่เธอทั้งหลาย สัก ๑ คาถา

จึงตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สังขารแม้ทั้งปวง ในภพทั้งหลายมีกามภพ เป็นต้น เป็นสภาพไม่เที่ยงแท้” ได้ตรัสพระคาถานี้ว่า :- “สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ...”

แม้ในพระคาถาที่ ๒ “สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ...” เรื่องก็อย่างนั้นเหมือนกัน.

แม้ในพระคาถาที่ ๓ “สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ...” ก็มีนัยเช่นนั้นเหมือนกัน.

เมื่อพระบรมศาสดาทรงแสดงธรรมจบลง ภิกษุเหล่านั้นก็ได้บรรลุอรหัตตผลแล้ว เทศนาได้สำเร็จประโยชน์แม้แก่หมู่ชนที่ประชุมกันแล้ว อย่างต่ำได้เข้าถึงพระรัตนตรัย.

สวดมนต์พิเศษบางบท

(ตั้งแต่ อัปปะกาเต มะนุสเสสุ ... หิตฺวา กามะ อะภิญจะโน)

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๗

ขุททกนิกาย ธรรมบท

๖. ปัณชิตวารรค หมวดว่าด้วยบัณฑิต

๑๐. เรื่องการฟังธรรม ข้อ ๔๕ - ๔๖

สมัยหนึ่ง ชาวบ้านที่อาศัยแถบถนนเดียวกันในเมืองสาวัตถี รวมกันเป็นคณะรวบรวมทรัพย์ ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์แล้วจัดนิมนต์พระให้แสดงธรรมตลอดคืน แต่ชาวบ้านเหล่านั้นก็ไม่อาจอยู่ฟังธรรมตลอดคืนได้ เพราะบางพวกยินดีในกาม (รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส) กลับไปบ้านเพื่อความปรารถนายินดีในกาม บางพวกเกิดไม่พอใจอะไรบางอย่างก็กลับไป บางพวกนั่งง่วงเหงาหาวนอน ไม่ได้รับประโยชน์จากการฟังธรรม

วันรุ่งขึ้น ภิกษุทั้งหลายสนทนาเกี่ยวกับเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าทรงตรัสถาม แล้วทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย! สัตว์เหล่านี้อาศัยภพแล้ว ข้องอยู่ในภพนั่นเอง มีมากมาย ส่วนผู้ถึงฝั่งพระนิพพาน มีน้อย”

๑๑. เรื่องภิกษุอาคันตุกะ ข้อ ๔๗ - ๔๘

เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ที่พระเชตวัน เมืองสาวัตถี ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป จำพรรษาอยู่ในแคว้นโกศล เมื่อออกพรรษาแล้วปรึกษากันว่าควรไปเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา แล้วชวนกันไปเฝ้า พระพุทธเจ้าทรงพบกับภิกษุเหล่านั้น ทรงพิจารณาอริยาศัยของผู้ฟัง จึงทรงแสดงธรรมเป็นคาถาว่า “กัณฺ्हัง ธัมมํ วิปะหะเย...”

(๗. ตีลังกขณาทิคาถา)

[(นำ) หันทะ มะยัง ตีลังกขณาทิคาถาโย ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดคาถาว่าด้วยพระไตรลักษณ์เป็นอาทิเถิด.

สัพเพ สังขารา อะนิจจาติ ยะทา ปัญญาเย ปัสสະติ,
เมื่อใดบุคคลเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ;

อะถะ นิพพินทะติ ทุกเข เอสะ มัคโค วิสุทธิยา,
เมื่อนั้น ย่อมเหนี่ยวนำในสิ่งที่เป็นทุกข์ ที่ตนหลง ;
นั่นแหละ เป็นทางแห่งพระนิพพาน อันเป็นธรรมหมดจด.

สัพเพ สังขารา ทุกชาติ ยะทา ปัญญาเย ปัสสະติ,
เมื่อใด บุคคลเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ;

อะถะ นิพพินทะติ ทุกเข เอสะ มัคโค วิสุทธิยา,
เมื่อนั้น ย่อมเหนี่ยวนำในสิ่งที่เป็นทุกข์ ที่ตนหลง ;
นั่นแหละ เป็นทางแห่งพระนิพพาน อันเป็นธรรมหมดจด.

สัพเพ ธัมมา อะนัตตาติ ยะทา ปัญญาเย ปัสสະติ,
เมื่อใด บุคคลเห็นด้วยปัญญาว่า ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ;

อะถะ นิพพินทะติ ทุกเข เอสะ มัคโค วิสุทธิยา,
เมื่อนั้น ย่อมเหนี่ยวนำในสิ่งที่เป็นทุกข์ ที่ตนหลง ;
นั่นแหละ เป็นทางแห่งพระนิพพาน อันเป็นธรรมหมดจด.

อัปปะกา เต มะนุสเสสุ เย ชะนา ปาระคามิโน,
ในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย, ผู้ที่ถึงฝั่งแห่งพระนิพพานมีน้อยนัก ;

อะถายัง อิตะรา ปะชา ตีระเมวานุธาวะติ,
หมู่มนุษย์นอกนั้น ย่อมวิ่งเลาะอยู่ตามฝั่งในนี้เอง.

สวดมนต์พิเศษบางบท

เย จะ โข สัมมะทักขาเต อัมเม อัมมานุวัตติโน,
 ก็ชนเหล่าใดประพวติสมควรแก่ธรรม ในธรรมที่ตรัสไว้ชอบแล้ว ;
 เต ชะนา ปาระเมสสันติ มัจจุเธยยัง สุกุตตะรัง,
 ชนเหล่านั้นจักถึงฝั่งแห่งพระนิพพาน ; ข้ามพันบ่วงแห่งมัจจุที่ข้ามได้ยากนัก.
 กัณ्हัง อัมมัง วิปะหายะ สูกัง ภาเวละ ปัณฑิโต,
 จงเป็นบัณฑิตละธรรมดำเสีย แล้วเจริญธรรมขาว^๙ ;
 โอกา อะโนกะมาคัมมะ วิเวเก ยัตตะ ทูระมัง,
 ตัตตราภิระติมิจเฉยยะ हितฺวา กามะ อะภิญจะโน.
 จงมาถึงที่ไม่มีน้ำ จากที่มีน้ำ, จงละกามเสีย, เป็นผู้ไม่มีความกังวล ;
 จงยินดีเฉพาะต่อพระนิพพานอันเป็นที่สงบ ซึ่งสัตว์ยินดีได้ โดยยาก.

.....

การสุตตคาถา

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๗ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๙ สังยุตตนิกาย
ชั้นธรวรรค [๑. ชั้นธสังยุต] มุลปิณณาสกั ๓. ภารวรรค

๑. การสูตร ข้อ ๒๒

ว่าด้วยชั้น ๕ เป็นภาระ

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงการสูตรนี้แก่เหล่าภิกษุที่พระนครสาวัตถี
พระองค์ได้ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภาระเป็นไฉน ? พึงกล่าวว่า ภาระ คือ
อุปาทานชั้น ๕

อุปาทานชั้น ๕ เป็นไฉน ? ได้แก่ อุปาทานชั้น คือรูป อุปาทานชั้น คือ
เวทนา อุปาทานชั้น คือสัญญา อุปาทานชั้น คือสังขาร และอุปาทานชั้น คือวิญญาณ
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ภาระ พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อตรัสข้อความเหล่านี้แล้ว
ต่อจากนั้นทรงกล่าวเป็นคาถาว่า

(๘. การสุตตคาถา)

[(นำ) หันทะ มะยัง ภาระสุตตะคาถาโย ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดคาถาพระสูตรว่าด้วยชั้น ๕ เป็นของหนักเถิด.

ภารา หะเว ปญจักขันธา,

ชั้นทั้งห้า เป็นของหนักเนื้อ ;

ภาระหาโร จะ ปุคคะโล,

บุคคลแหละ เป็นผู้แบกของหนักพาไป ;

ภาราทานัง ทุกขัง โลเก,

การแบกถือของหนัก เป็นความทุกข์ ในโลก ;

สวดมนต์พิเศษบางบท

ภาระนิกเขปะนัง สุขัง,

การสลัดของหนัก ทั้งลงเสีย เป็นความสุข ;

นิกขิปิตฺวา คะรุง ภารัง,

พระอริยเจ้า สลัดทิ้งของหนัก ลงเสียแล้ว ;

อัญญัง ภารัง อะนาทियะ,

ทั้งไม่หยาบฉวยเอาของหนักอันอื่น ขึ้นมาอีก ;

สะสมลัง ตัณ्हัง อัပ္พยุหะ,

ก็เป็นผู้ถอนตัณหาขึ้นได้ กระทั่งราก ;

นิจจาโต ปะรินิพพุโต.

เป็นผู้หมดสิ่งปรารถนา ดับสนิทไม่มีส่วนเหลือ.

.....

ภัทเทกรัตตคาถา

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๔ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๖

มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ [๔. วิภังควรรค]

๑. ภัทเทกรัตตสูตร ข้อ ๒๓/๒ - ๒๓/๕

ว่าด้วยลักษณะผู้มีราตรีเดียวเจริญ

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี (พรรษาที่ ๑๔ นับแต่ทรงตรัสรู้) ตรัสกับภิกษุทั้ง
หลายว่า เราจักแสดงหัวข้อธรรม และการจำแนกธรรม (อุเทศและวิภังค์) ของบุคคล
ผู้มีราตรีเดียวเจริญแก่เธอทั้งหลาย พวกเธอจงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าวต่อไป ภิกษุเหล่านั้น
ทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พร้อมแล้ว พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสเป็นคาถาดังนี้ว่า

(๙. ภัทเทกรัตตคาถา)

[(นำ) หันทะ มะยัง ภัทเทกะรัตตะคาถาโย ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดคาถาว่าด้วยผู้มีราตรีเดียวเจริญเถิด.

อะตีตัง นาน์วา* คะเมยยะ นัปปะฎีกังเข อะนาคะตัง,

บุคคลไม่ควรตามคิดถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว ด้วยอาลัย ;

และไม่พึงพะวงถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง ;

ยะทะตีตัมปะหีนันตัง อัปปัตตัญจะ อะนาคะตัง,

สิ่งเป็นอดีตก็ละไปแล้ว ; สิ่งเป็นอนาคตก็ยังไม่มา ;

* นาน์วา อ่านว่า นา-นะ-วา

สวดมนต์พิเศษบางบท

ปัจจุปัณณ์จะ โย อัมมัง ตัตตะ ตัตตะ วิปัสสะติ,
อะสังหิรัง อะสังกุปัง ตัง วิทธา มะนุพฺพุทะเย.

ผู้ใดเห็นธรรมอันเกิดขึ้นเฉพาะหน้าในที่นั้น ๆ อย่างแจ่มแจ้ง ;
ไม่อ่อนแอจนคลอนแคลน ; เขาควรพอกพูนอาการเช่นนั้นไว้.

อัสเซวะ กิจจะมาตฺปปัง โก ชฺชัญญา มะระณัง สุเว,
ความเพียรเป็นกิจที่ต้องทำวันนี้, ใครจะรู้ความตาย แม้พรุ่งนี้,

นะ หิ โน สังคะรันเตนะ มหาเสเนนะ มัจจุณา,
เพราะการผัดผ่อนต่อมัจจุราชซึ่งมีเสนามาก ย่อมไม่มีสำหรับเรา ;

เอวังวิหาริตาตปิง อะโหรัตตะมะตันตีตัง,
ตั้ง เว ภัทเทกะรัตโตติ สันโต อาจิกขะเต มุนิ.

มุนีผู้สงบ ย่อมกล่าวเรียก ผู้มีความเพียรอยู่เช่นนั้น,
ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันกลางคืน ว่า, “ผู้เป็นอยู่แม้เพียงราตรีเดียว ก็น่าชม”.

.....

ธัมมคารวาทิคาถา

(ตั้งแต่ “เย จะ อตีตา ... พุทธานะสาสะนัง”)

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๑ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๓

อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต [๑.ปฐมปิณณาสก] ๓. อรุณเวฬวรรค

๑. ปฐมอรุณเวฬสูตร ข้อ ๒๑

ว่าด้วยผู้มีชั้น ๔ สมบูรณ์ย่อมเคารพธรรม

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน เขตพระนครสา-
วัตถิ ทรงตรัสเล่าเรื่องราวเมื่อแรกตรัสรู้กับภิกษุทั้งหลายว่า ในคราวแรกตรัสรู้ เมื่อ
เราหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ ความปริวิตกแห่งใจได้บังเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า

บุคคลผู้ไม่มีที่เคารพ ไม่มีที่ยำเกรง ย่อมอยู่เป็นทุกข์ เราจะพึงสักการะเคารพ
สมณะหรือพราหมณ์คนไหนหนอ เพื่อความบริบูรณ์แห่งศีลชั้น ... สมาธิชั้น ...
ปัญญาชั้น ... วิมุตติชั้นที่ยังไม่บริบูรณ์ แต่เราไม่เห็นสมณะหรือพราหมณ์อื่น ผู้มี
ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติสมบูรณ์กว่าตน

ซึ่งเราจะพึงสักการะเคารพแล้วอาศัยอยู่ในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก
พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เราจึงดำริว่า เราพึง
สักการะเคารพธรรมที่เราตรัสรู้นั้นเถิด ขณะนั้น ท้าวสหัมบดีพรหมรู้ความปริวิตกแห่ง
ใจของเรา ได้อันตรธานจากพรหมโลกมาปรากฏตัวข้างหน้าเรา ประนมอัญชลีมาทาง
เรา แล้วกล่าวคำนี้กับเราว่า

“พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายที่ล่วงไปแล้วก็ดี พระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ยัง
ไม่มาถึงก็ดี และพระสัมพุทธเจ้า ผู้ยังความโศกของชนเป็นอันมากให้เสื่อมคลาย
ไปในบัดนี้ก็ดี

“พระพุทธเจ้าเหล่านั้นทุก ๆ พระองค์ ทรงเคารพพระสัทธิธรรมอยู่แล้ว

กำลังทรงเคารพพระสัทธรรมอยู่ และจักทรงเคารพพระสัทธรรมต่อไป ข้านี้เป็น
ธรรมดาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”

“เพราะเหตุนี้และ กุลบุตรผู้รักตน หวังความเป็นใหญ่ เมื่อระลึกถึงคำสอน
ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พึงเคารพพระสัทธรรม”

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ท้าวสหัมบดีพรหมได้กล่าวคาถาประพันธ์แล้ว อภิวัต
เรากระทำประทักษิณแล้วหายไปในที่นั้นแล ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้การที่เราทราบ
การเชื่อเชิญของพรหม แล้วสักการะเคารพอาศัยธรรมที่เราตรัสรู้นั้นนั้นแหละอยู่
เป็นการสมควรแก่ตน หากแม้เมื่อใด สงฆ์ประกอบไปด้วยความเป็นหมู่ใหญ่แล้ว
เมื่อนั้น เราก็จักเคารพแม่ในสงฆ์.

(ตั้งแต่ “นะ หิ อัมโม ... อัมเม สัจฉิณเณ”)

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๖ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๙

ขุททกนิกาย เถรคาถา

[๔. จตุกกนิบาต]

๑๐. อัมมิกเถรคาถา ข้อ ๓๐๓ - ๓๐๔

สุภายิตชีผลต่างระหว่างธรรมและอธรรม

พระพุทธเจ้าตรัสสอนธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย (ไม่ปรากฏว่าทรงแสดงที่ไหน
เมื่อไหร่) เมื่อจะประทานพระโอวาทแก่อัมมิกภิกษุ ทรงกล่าวคาถาภาษิตว่า

[๓๐๓] ธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติ ธรรมที่บุคคลประพฤติ
ดีแลย่อมนำสุขมาให้ นี่เป็นอานิสงส์ในธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว ผู้ประพฤติธรรม
เป็นปกติย่อมไม่ไปสู่ทุกติ

[๓๐๔] ธรรมและอธรรมทั้งสองมีวิบากเสมอกันหามิได้ อธรรมย่อมไปสู่นรก
ธรรมย่อมนำไปถึงสุคติ

[๓๐๕] เพราะเหตุ^{นั้น}แล บุคคลผู้ยินดีด้วยพระสุคตเจ้าผู้คงที่อย่างนี้พึง
ทำความพอใจในธรรมทั้งหลาย เพราะสาวกทั้งหลายของพระสุคตเจ้าผู้ประเสริฐ ผู้
ดำรงอยู่แล้วในธรรม เป็นนักปราชญ์ นับถือธรรมว่าเป็นที่พึ่งอันประเสริฐสุด ย่อมนำ
ตนให้พ้นจากทุกขได้

พระธัมมิกเถระส่งจิตไปตามกระแสพระธรรมเทศนาที่พระบรมศาสดาทรง
แสดง พร้อมทั้งเจริญวิปัสสนาตาม จนบรรลุพระอรหันต์

ในบทธัมมการวาทิกาถาได้นำคาถา ๒ บท ชำงตัน มาต่อท้ายปฐมอรรถุเวลสูตร
โดยเรียงลำดับคาถาที่ ๓๐๕ ขึ้นก่อน ตามด้วย คาถาที่ ๓๐๓

(๑๐. ธัมมการวาทิกาถา)

[(นำ) หันทะ มะยัง ธัมมะการวาทิกาถาโย ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดคาถาแสดงความเคารพพระธรรมเป็นอาทิเถิด.

เย จะ อะตีตา สัมพุทธา	เย จะ พุทธา อะนาคะตา,
โย เจตะระหิ สัมพุทโธ	พะหุณนัง โสกะนาสะโน,
	พระพุทเจ้าบรรดาที่ล่วงไปแล้วด้วย, ที่ยังไม่มาตรัสรู้ด้วย,
	และพระพุทเจ้าผู้จัดโคกของมหาชนในกาลบัดนี้ ด้วย ;
สัพเพ สัทธัมมะคะรุโน	วิหะริงสุ วิหาติ จะ,
อะถาปี วิหะริสสันติ	เอสา พุทธานะธัมมะตา.
	พระพุทเจ้าทั้งปวงนั้น ทุกพระองค์ เคารพพระธรรม,
	ได้เป็นมาแล้วด้วย, กำลังเป็นอยู่ด้วย, และจักเป็นด้วย,
	เพราะธรรมดา ของพระพุทเจ้าทั้งหลาย เป็นเช่นนั้นเอง.

สวดมนต์พิเศษบางบท

ตัสมา หิ อัตตะกาเมนะ มะหัตตะมะภิกังขะตา,
 สัทธัมโม คระรุกาทัพโพ สะรัง พุทธานะสาสะนัง.

เพราะฉะนั้น บุคคลผู้รักตน หวังอยู่เฉพาะคุณเบื้องสูง,
 เมื่อระลึกได้ถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอยู่, จึงทำความเคารพพระธรรม.

นะ หิ ธัมโม อะธัมโม จะ อุกโธ สะมะวิปาภิโน,
 ธรรม และ อธรรม จะมีผลเหมือนกันทั้งสองอย่าง หามิได้ ;

อะธัมโม นิระยัง เนติ ธัมโม ปาเปติ สุกะติง.

อธรรม ย่อมนำไปนรก, ธรรม ย่อมนำไปถึงสุคติ.

ธัมโม หะเว รักขะติ ธัมมะจาริง,
 ธรรมแหละ ย่อมรักษา ผู้ประพฤติธรรมเป็นนิจ ;

ธัมโม สัจฉินโน สุขะมาวะหาติ,
 ธรรมที่ประพฤติดีแล้ว ย่อมนำสุขมาให้ตน ;

เอसानิสังโส ธัมเม สัจฉินเณ.
 นี้เป็นอานิสงส์ ในธรรมที่ตนประพฤติดีแล้ว.

.....

โอวาทปาติโมกขคาถา

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๓

ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ธรรมบท

๑๔. พุทธวรรค

หมวดว่าด้วยเรื่องพระพุทธเจ้า

๔. เรื่องปัญหาพระอนนทเถระ ข้อ ๑๘๓ - ๑๘๕

วันหนึ่งพระอนนทนั้นนั่งอยู่ที่พักกลางวัน คิดว่า “พระศาสดาตรัสบอกเรื่องราวของพระพุทธเจ้า ๗ พระองค์ทุกอย่าง คือ เรื่องเกี่ยวกับพระชนกพระชนนี การกำหนดพระชนมายุ ต้นไม้ที่ตรัสรู้ สาวกสันนิบาต อัครสาวก และอุปัฏฐาก แต่เรื่องอุโบสถมิได้ตรัสบอกไว้ อุโบสถของพระพุทธเจ้าเหล่านั้นเหมือนกันหรือต่างกัน”

พระอนนทจึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดา แล้วทูลถามข้อสงสัยนั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสตอบว่า “ระยะเวลาแห่งอุโบสถของพระพุทธเจ้าเหล่านั้นต่างกัน แต่คาถาพุทธภาษิตเหมือนกันทุกพระองค์” ทรงขยายความว่า พระวิปัสสีพุทธเจ้า ได้ทรงกระทำอุโบสถในทุก ๆ ๗ ปี เพราะพระโอวาทที่พระองค์ประทานแล้วในวันหนึ่ง พอไปได้ ๗ ปี พระสิขีและพระเวสสภูพุทธเจ้า ทรงกระทำอุโบสถในทุก ๆ ๖ ปี เพราะพระโอวาทที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง ๒ พระองค์นั้นทรงประทานในวันหนึ่ง พอไปได้ ๖ ปี พระกุกสันธะและพระโกนาคมน์ ได้ทรงกระทำอุโบสถทุก ๆ ปี เพราะพระโอวาทที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒ พระองค์นั้นทรงประทานในวันหนึ่งเท่านั้น พอไปได้ปีหนึ่ง ๆ พระกัสสปทสพล ทรงกระทำอุโบสถทุก ๆ ๖ เดือน เพราะพระโอวาทที่พระองค์ทรงประทานในวันหนึ่ง พอไปได้ ๖ เดือน ส่วนในศาสนาของพระองค์ ทรงทำอุโบสถทุก ๆ เดือน

“โหวาทปาติโมกข์” พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแก่พระสงฆ์เป็นครั้งแรก หลังจากตรัสรู้ผ่านมาเป็นเวลา ๙ เดือน (๔๕ ปี ก่อนพุทธศักราช) ในวันเพ็ญมาฆะ เดือน ๓ ที่วัดพระเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ (และทรงแสดงแก่สงฆ์ทุกกึ่งเดือน ตลอดมาจนถึงพรรษาที่ ๒๐ จึงทรงบัญญัติให้สงฆ์ทำอุโบสถและแสดงปาติโมกข์ กันเอง) ในวันนั้น มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้น ๔ ประการคือ

๑. พระสงฆ์ ๑,๒๕๐ องค์มาประชุมกันโดยพร้อมเพรียง
๒. พระสงฆ์ทั้งหมดล้วนเป็นภิกษุที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ด้วยพระองค์เอง (เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา)
๓. พระสงฆ์ทั้งหมดล้วนเป็นพระอรหันต์ผู้ได้อภิญญา ๖^๑
๔. วันนั้นเป็นวันเพ็ญเดือนมาฆะ (วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓)

วันจาตุรงคสันนิบาต คือ การประชุมพร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ พระอรหันต์ทั้งหลายที่ไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ณ วัดพระเวฬุวันมหาวิหาร มี ๔ คณะ คือ คณะศิษย์ของชฎิล ๓ พี่น้อง ได้แก่ คณะพระอรุเวลกัสสปะ (มีศิษย์ ๕๐๐ องค์) คณะพระนทีกัสสปะ (มีศิษย์ ๓๐๐ องค์) คณะพระคยากัสสปะ (มีศิษย์ ๒๐๐ องค์) และคณะของพระอัครสาวก คือพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ (มีศิษย์ ๒๕๐ องค์) นับจำนวนได้ ๑,๒๕๐ องค์ (จำนวนนี้ ไม่ได้นับรวมชฎิล ๓ พี่น้อง และพระอัครสาวกทั้งสอง)

^๑ อภิญญา ความรู้อย่าง, ความรู้เจาะตรงขวดยิ่ง, ความรู้ชั้นสูง มี ๖ อย่างคือ ๑. อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ ๒. ทิพโสต หูทิพย์ ๓. เจโตปริยญาณ ญาณที่ทำให้ทายใจคนอื่นได้ ๔. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้ ๕. ทิพจักขุ ตาทิพย์ ๖. อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้อาสวะสิ้นไป, ห้าอย่างแรกเป็นโลกียอภิญญา ข้อสุดท้ายเป็นโลกุตระ-อภิญญา.

(๑๑. โอวาทปาติโมกขคาถา)

[(นำ) หันทะ มะยัง โอวาทะปาติโมกขะคาถาโย ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดคาถาโอวาทปาติโมกข์เถิด.

สัพพะปาปัสสะ อะกะระณัง,

การไม่ทำบาปทั้งปวง ;

กุสะลัสสุปะสัมปะทา,

การทำกุศลให้ถึงพร้อม ;

สะจิตตะปะริโยทะปะนัง,

การชำระจิตของตนให้ขาวรอบ ;

เอตัง พุทธานะสาสะนัง.

ธรรม ๓ อย่างนี้ เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย.

ขันตี ประมะมัง ตะโป ตีติกขา,

ขันตี คือความอดกลั้น เป็นธรรมเครื่องเผากิเลสอย่างยิ่ง ;

นิพพานัง ประมะมัง วัทนต์ิ พุทธา,

ผู้รู้ทั้งหลาย กล่าวพระนิพพานว่าเป็นธรรมอันยิ่ง ;

นะ หิ ปัพพะชิตโต ปะรุปะมาตี,

ผู้กำจัดสัตว์อื่นอยู่ ไม่เชื่อว่าเป็นบรรพชิตเลย ;

สะมะโณ โหติ ปะรัง วิหะฐะยันโต.

ผู้ทำสัตว์อื่นให้ลำบากอยู่ ไม่เชื่อว่าเป็นสมณะเลย.

อะนุปะวาโท อะนุปะมาโต,

การไม่พูดร้าย, การไม่ทำร้าย ;

สวดมนต์พิเศษบางบท

ปาติโมกเข จะ สังวะโร,

การสำรวมในปาติโมกข์ ;

มัตตัญญูตา จะ ภัตตัสมิง,

ความเป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภค ;

ปันตัญจะ สะยะนาสะนัง,

การนอน การนั่ง ในที่อันสงบ ;

อะธิจิตเต จะ อาโยโค,

ความหมั่นประกอบในการทำจิตให้ยิ่ง ;

เอตัง พุทธฐานะสาสะนัง.

ธรรม ๖ อย่างนี้ เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย.

.....

ปฐมพุทธภาสิตคาถา

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๓

ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ

ธรรมบท ๑๑. ชรารวรรค

หมวดว่าด้วยสิ่งที่คร่ำคร่าชราทรุดโทรม

๘. เรื่องปฐมโพธิกาล ข้อ ๑๕๓ - ๑๕๔

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเล่าให้พระอานนท์ฟังว่า ก่อนแต่การตรัสรู้ ฯลฯ ตถาคตยังเป็นโพธิสัตว์อยู่ นั่ง ณ ใต้ต้นโพธิ์ เมื่อพระอาทิตย์ยังไม่ลับขอบฟ้า กำจัดมารและหมู่พลแห่งมารได้แล้ว ในปฐมยาม ทำลายความมืดที่ปกปิดบุพเพนิวาสญาณ ในมัชฌิมยาม ชำระทิพยจักขุให้หมดจด ในปัจฉิมยาม อาศัยความกรุณาในหมู่สัตว์ จึงหยั่งญาณลงในปัจจยการ (อาการที่อาศัยกันเกิดขึ้น คือ ปฏิจจสมุปบาท) พิจารณาปัจจยการนั้น ด้วยอำนาจอนุโลม (ตามลำดับ) และปฏิโลม (ทวนลำดับ) ในเวลา ก่อนอรุณขึ้น จึงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณพร้อมด้วยอัศจรรย์มากมาย ได้เปล่งอุทานด้วยความเบิกบานหลุดภัย จึงกล่าวคาถาเหล่านี้ว่า “อเนกชาติสํสารี...ตมฺหํ ขยมชฺฌคา”.

สวดมนต์พิเศษบางบท

(๑๒. ปฐมพุทธภาสิตคาถา)

[(นำ) หันทะ มะยัง ปะฐะมะพุทธะภาสิตะคาถาโย ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดคาถาที่พระพุทธเจ้าตรัสครั้งแรกเถิด.

อะเนกะชาติสังสารัง

สันธาวิสสัง อะนิพพิสัง,

เมื่อเรายังไม่พบญาณ ได้เล่นท่องเที่ยวไปในสังสารอันเป็นอนกชาติ ;

คะหะการัง คะเวสันโต ทุกขา ชาติ ปุณ்பุณัง,

แสวงหาอยู่ซึ่งนายช่างปลุกเรื้อน, คือค้นหาผู้สร้างภพ ; การเกิดทุกคราว
เป็นทุกซ้ำไป.

คะหะการะกะ ทิฏฐโฐติ ปุณะ เคหัง นะ กาหะสิ,

นี่แน่ะ นายช่างปลุกเรื้อน ! เรารู้จักเจ้าเสียแล้ว ; เจ้าจะทำเรื้อนให้เราไม่ได้
อีกต่อไป.

สัพพา เต ผาสูกา ภัคคา คะหะกุฎัง วิสังขะตัง,

โครงเรื้อนทั้งหมดของเจ้าเราหักเสียแล้ว ; ยอดเรื้อนเราก็อ้อเสียแล้ว ;

วิสังขาระคะตัง จิตตัง ตัณ्हานัง ขะยะมัชฌะคา.

จิตของเราถึงแล้วซึ่งสภาพที่อะไรปรุงแต่งไม่ได้อีกต่อไป ; มันได้ถึงแล้วซึ่ง
ความสิ้นไปแห่งตัณหา (คือ ถึงนิพพาน).

.....

ปัจฉิมพุทโธวาท

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๒

ที่ฌนิกาย มหาวรรค

[๓. มหาปรินิพพานสูตร] ข้อ ๒๑๘

เรื่องพุทธปรินิพพาน

ก่อนที่พระผู้มีพระภาคเจ้าจะเสด็จปรินิพพาน คือ ช่วงเวลาภายหลังจากทรงโปรดสุภทัชปริพาชกแล้ว ได้ตรัสบอกพระอานนท์ว่า “ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยใด เราได้แสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว”

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทานโอวาทแก่พระสงฆ์ มีหลายเรื่องด้วยกัน เช่น เรื่องเกี่ยวกับพระสงฆ์ยังใช้ถ้อยคำเรียกขานกันลึกลับอยู่ คือ คำว่า “อาวุโส ผู้มีอายุ” และ “ภันเต ท่านผู้เจริญ” พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้มีอายุพรรษามากเรียกภิกษุผู้บวชภายหลังตน หรือผู้อ่อนอายุพรรษากว่าว่า “อาวุโส” ส่วนภิกษุผู้อ่อนอายุพรรษา ก็ให้เรียกภิกษุผู้มีอายุพรรษาแก่กว่าตนว่า “ภันเต” และตรัสกับพระอานนท์ว่า เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว หากสงฆ์ต้องการจะถอนสิกขาบทเล็กน้อยก็ได้ แล้วทรงอนุญาตให้สงฆ์ลงพรหมทัณฑ์แก่นันนิกษุ คือ ฉันทนิกษุจะประพฤติอย่างไรก็ตาม สงฆ์ไม่ต้องว่ากล่าวตักเตือน

ต่อมา ทรงเปิดโอกาสให้ภิกษุสงฆ์ทั้งปวง ทูลถามข้อเคลือบแคลงสงสัยในพระรัตนตรัย ในมรรค หรือในข้อปฏิบัติ แต่ภิกษุสงฆ์พากันนิ่งเงียบ พระองค์ตรัสย้ำถึง ๓ ครั้ง ก็ไม่มีภิกษุรูปใดทูลถามข้อเคลือบแคลงสงสัยอีก เพราะบรรดาภิกษุสงฆ์ที่มาประชุมกัน ๕๐๐ รูป ต่ำสุดก็เป็นพระโสดาบัน

สวดมนต์พิเศษบางบท

พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสพระโอวาทครั้งสุดท้ายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด”

หลังจากนั้น ก็ไม่ตรัสอะไรอีก จนเสด็จปรินิพพานในช่วงเวลาสุดท้ายแห่งราตรี (ปัจฉิมยาม เวลา ๐๒.๐๐-๐๖.๐๐ น.) วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ หรือวันเพ็ญวิสาขะ ภายใต้อนุสาละทั้งคู่ออกดอกบานสะพรั่งเป็นพุทธบูชา.

(๑๓. ปัจฉิมพุทธโอวาทปาฐะ)

[(นำ) หันทะ มะยัง ปัจฉิมะพุทธโอวาทะปาฐัง ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดพระโอวาทครั้งสุดท้ายของพระพุทธเจ้าเถิด.

หันทะทานิ ภิกขะเว อามันตะยามิ โว,

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! บัดนี้, เราขอเตือนท่านทั้งหลายว่า :-

วะยะธัมมา สังขารา,

สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ;

อัปปะมาเทนะ สัมปาเทถะ,

ท่านทั้งหลาย, จงทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด.

อะยัง ตะถาคะตัสสะ ปัจฉิมา วาจา.

นี้เป็นพระวาจามีในครั้งสุดท้าย ของพระตถาคตเจ้า.

.....

สวดมนต์พิเศษบางบท

บทพิจารณาสังขาร

(ตอนต้นตั้งแต่ “สัพเพ สังขารา ... สัพเพ ธัมมา”)

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๐ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๒

อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต

[๓. ตติยปัณณาสก์] (๑๔) ๔. โยธาชีวรรรค

๔. อุปปาทาสูตร ข้อ ๑๐๖๒

ว่าด้วยสิ่งที่มีอยู่ตลอด

(ตอนกลางตั้งแต่ อะธวัง ชีวิตัง ยังไม่พบที่มา)

(ตอนปลาย ตั้งแต่ ะตะ อะยัง กาโย)

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๗

ขุททกนิกาย ธรรมบท

๓. จิตตวรรค หมวดว่าด้วยการฝึกจิต

๓. เรื่องพระพุทฺธิคตฺตติสสเถระ [๔๑] (นิทานธรรมบท)

กุลบุตรชาวกรุงสาวัตถีผู้หนึ่ง พังธรรมกถาในสำนักของพระพุทธเจ้า เกิดความเลื่อมใส ถวายชีวิตในพระศาสนา ได้บรรพชาอุปสมบทแล้ว ได้ชื่อว่า พระติสสเถระ ต่อมาท่านเกิดเป็นโรคมืดมุดขึ้นทั่วร่างกาย ตุ่มเหล่านี้โตขึ้นเรื่อยๆ จนแตกมีน้ำเลือดและหนองไหลออกมา จนท่านได้ชื่อว่าพระพุทฺธิคตฺตติสสเถระ (พระติสสเถระผู้มีกายเน่า) ฝ้านุ่งและผ้าห่มเปื้อนด้วยหนองและเลือด พวกภิกษุไม่สามารถจะดูแลท่านได้จึงทอดทิ้งท่านไว้อย่างนั้น พระพุทธเจ้าทรงทราบว่าเป็นพระเถระถูกทอดทิ้งไม่มีคนดูแล จึงเสด็จออกจากพระคันธกุฎี เสด็จไปสู่โรงไฟ ทรงต้มน้ำร้อนเอง แล้วเสด็จ

สวดมนต์พิเศษบางบท

ไปจับปลายเตียงที่ติดสภิกษุนอนอยู่ เหล่าภิกษุทราบข่าวจึงเข้าไปช่วยยกเตียงนำไปสู่
โรงไฟ

พระพุทธเจ้าทรงตรัสให้นำางมา แล้วนำผ้าห่มซักด้วยน้ำร้อน แล้วเอาน้ำอุ่น
เช็ดตัวพระเถระ จากนั้นนำผ้าห่มและผ้าห่มไปซัก จนผ้าห่มและผ้าห่มแห้งดีแล้ว จึงให้
พระเถระนุ่งและห่มผ้าใหม่ พระติสสเถระได้อาบน้ำชำระร่างกายแล้วรู้สึกปลอด
โปร่งดีแล้ว พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสคาถานี้ว่า “ภิกษุ กายของเธอมี มิวินญฺญาณไป
ปราศแล้ว หาอุปการะมิได้ จักนอนบนแผ่นดิน เหมือนท่อนไม้”.

(๑๔. บทพิจารณาสังขาร)

บทนี้ไม่ต้องพนมมือ ให้พิจารณาคำแปลไปพร้อมกัน

(ทุกเวลาทำวัตรเช้าและเวลาเข้านอน)

สัพเพ สังขารา อะนิจจา,

สังขาร^๑ คือร่างกายจิตใจ, แลรูปธรรม นามธรรม ทั้งหมดทั้งสิ้น,
มันไม่เที่ยง ; เกิดขึ้นแล้วดับไป มีแล้วหายไป.

สัพเพ สังขารา ทุกขา,

สังขารคือร่างกายจิตใจ, แลรูปธรรม นามธรรม ทั้งหมดทั้งสิ้น,
มันเป็นทุกข์ทนยาก ; เพราะเกิดขึ้นแล้ว, แก่ เจ็บ ตายไป.

สัพเพ ธัมมา อนัตตา^๑,

สิ่งทั้งหลายทั้งปวง, ทั้งที่เป็นสังขาร แลมิใช่สังขาร ทั้งหมดทั้งสิ้น,
ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ; ไม่ควรถือว่าเรา ว่าของเรา ว่าตัวว่าตนของเรา.

^๑ บทพิจารณาสังขารนี้เป็นของเก่า แต่ได้แก้ไขคำแปลของบทที่ว่า สัพเพ ธัมมา อนัตตา ซึ่งยังผิดพลาดอยู่
โดยที่แปลคำว่า ธัมมา เท่ากับ สังขาร, ซึ่งผิดหลักธรรมและเป็นไปไม่ได้, จึงได้แก้ไขเสียใหม่ ตามที่ปรากฏอยู่นั้น. – พุทธทาสภิกษุ

อะรุวัง ชีวิตัง,

ชีวิตเป็นของไม่ยั่งยืน ;

ธูวัง มาระณัง,

ความตายเป็นของยั่งยืน ;

อะวัสสัง มะยา มะริตัพพัง,

อันเราจะพึงตายเป็นแท้ ;

มะระณะปะริ โยสานัง เม ชีวิตัง,

ชีวิตของเรา มีความตาย เป็นที่สุตรอบ ;

ชีวิตัง เม อะนิยะตัง,

ชีวิตของเรา เป็นของไม่เที่ยง ;

มะระณัง เม นิยะตัง.

ความตายของเรา เป็นของเที่ยง.

วะตะ,

ควรที่จะสังเวช ;

อะยัง กาโย,

ร่างกายนี้ ;

อะจิริง,

มิได้ตั้งอยู่นาน ;

อะเปตะวิญญาโณ,

ครั้นปราศจากวิญญาณ ;

นุทโท,

อันเขาทิ้งเสียแล้ว ;

สวดมนต์พิเศษบางบท

อะธิเสสสะติ,

จักกนอทนัทบ ;

ปะฐะวัง,

ซึ่งแผ่นดิน ;

กะลิงคะรัง อิวะ,

ประคุดังว่าทอนไม้และทอนฟัน ;

นิริตถัง.

หาประโยชน์มิได้.

.....

ภาคผนวก

(กรวดน้ำตอนเช้า)

(๑. สัพพัตติทานคาถา)

พระราชนิพนธ์ของวชิรญาณภิกขุ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔) สมัยที่ทรงผนวช

เฉพาะภาษาบาลีจากสวดมนต์ฉบับหลวง

[(นำ) หันทะ มะยัง สัพพะปัตติทานะคาถาโย ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดคาถาว่าด้วยการให้ส่วนบุญแก่สรรพสัตว์เกิด.

บุญญัสสีทานิ กะตัสสะ ยานัญญานิ กะตานิ เม,
 เตสฺสญะ ภาคิโน โหนตุ สัตตานั้นตาปปะมาณะกา,
 สัตว์ทั้งหลาย ไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณ, จงมีส่วนแห่งบุญที่ข้าพเจ้าได้ทำ
 ในบัดนี้, และแห่งบุญอื่นที่ได้ทำไว้ก่อนแล้ว ;
 เย ปิยา คุณะวันตา จะ มัย्हัง มาตาปิตาทะโย,
 ทิฏฐา เม จาปียะทิฏฐา วา อัญญะ มัชฌัตตะเวรีโน,
 คือจะเป็นสัตว์เหล่าใด, ซึ่งเป็นที่รักใคร่และมีบุญคุณ เช่นมารดาบิดา
 ของข้าพเจ้าเป็นต้น ก็ดี ; ที่ข้าพเจ้าเห็นแล้ว หรือไม่เห็น ก็ได้ ; สัตว์
 เหล่าอื่นที่เป็นกลางๆ หรือเป็นคู่เวรกัน ก็ดี ;
 สัตตา ทิฏฐันติ โลกัสสมิง เต ภูมมา จะตุโยนิกา,
 ปัญเจกะจะตุโวการา สังสะรันตา ภาวากะเว,
 สัตว์ทั้งหลาย ตั้งอยู่ในโลก ; อยู่ในภูมิทั้งสาม^๑ ; อยู่ในกำเนิดทั้งสี่^๒ ;
 มีชั้นห้าชั้น^๓ มีชั้นชั้นเดียว มีชั้นสี่ชั้น^๔ ;
 กำลังท่องเที่ยวอยู่ในภavn้อยภavnใหญ่ ก็ดี ;

ภาคผนวก

ญาตัง เย ปัตติทานัมเม อะนุโมทนันตุ เต สะยัง,
 เย จิมัง นัปปะชานันติ เทวา เตสัง นิเวทะยุง,
 สัตว์เหล่าใด รู้ส่วนบุญที่ข้าพเจ้าแผ่ให้แล้ว, สัตว์เหล่านั้น
 จงอนุโมทนาเองเถิด ; ส่วนสัตว์เหล่าใด ยังไม่รู้ส่วนบุญนี้,
 ขอเทวดาทั้งหลาย จงบอกสัตว์เหล่านั้น ให้รู้ ;

มะยา ทินนานะ ปุญญานัง อะนุโมทะนะเหตุนา,
 สัพเพ สัตตา สะทา โหนตุ อะเวรา สุขะชีวิน,
 เขมปปะทัญจะ ปโปปนตุ เตสาสา สิขณะตัง สุภา.

เพราะเหตุที่ได้อนุโมทนาส่วนบุญที่ข้าพเจ้าแผ่ให้แล้ว ;
 สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง, จงเป็นผู้ไม่มีเวร อยู่เป็นสุขทุกเมื่อ ;
 จงถึงบทอันเกษม กล่าวคือพระนิพพาน ; ความปรารถนาที่ดั่งงาม
 ของสัตว์เหล่านั้น จงสำเร็จเถิด.

.....

(๒. ปัญจนรูปนคาถา)

พระราชนิพนธ์ของวชิรญาณภิกขุ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔) สมัยที่ทรงผนวช
เฉพาะภาษาบาลีจากสวดมนต์ฉบับหลวง

[(นำ) หันทะ มะยัง ปัญจนะ ฐะปะนะ คาทาโย ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดคาถาว่าด้วยการตั้งความปรารถนาเถิด.

ยันทานิ เม กะตัง ปุญญัง เตนานนุททิสเณะ จะ,
 ขิปปัง สัจฉิกะเรยยาหัง อัมเม โลกุตตะเร นะวะ,
 บุญใดที่ข้าพเจ้าได้ทำในบัดนี้, เพราะบุญนั้น และการอุทิศแผ่ส่วนบุญนั้น,
 ขอให้ข้าพเจ้าทำให้แจ้งโลกุตตรธรรมเก้า^๖ ในทันที ;
 สะเจ ตาวะ อะภัพโพหัง สังสาเร ปะนะ สังสะรัง,
 ถ้าข้าพเจ้าเป็นผู้อภัพอยู่ ยังต้องท่องเที่ยวไปในวัฏฏสงสาร ;
 นิยะโต โภธิสัตโตวะ สัมพุทเธนะ วียากะโต,
 นาฏฐาระสะปิ อากัพพะ- ฐานานิ ปาปุณเณยยะหัง,
 ขอให้ข้าพเจ้าเป็นเหมือนโพธิสัตว์ผู้เที่ยงแท้ ได้รับพยากรณ์แต่พระพุทธ-
 เจ้าแล้ว ; ไม่ถึงฐานะแห่งความอภัพ ๑๘ อย่าง^๗ ;
 ปัญจะเวรานิ วัชเชยยัง ระเมยยัง สีละรักขะเน,
 ปัญจะกาเม อะลัคโคหัง วัชเชยยัง กามะปังกะโต,
 ข้าพเจ้าพึงเว้นจากเวรทั้งห้า^๘ ; พึงยินดีในการรักษาศีล ;
 ไม่เกาะเกี่ยวในกามคุณทั้งห้า^๙ ; พึงเว้นจากเปือกตมกล่าวคือกาม ;

ภาคผนวก

ทุททิฏฐิยา นะ ยุชเชยยัง สัจยุชเชยยัง สุทิฏฐิยา,
 ปาเป มิตเต นะ เสเวยยัง เสเวยยัง ปันทิตเต สะทา,
 ขอให้ข้าพเจ้าไม่พึงประกอบด้วยทิฏฐิชั่ว ; พึงประกอบด้วยทิฏฐิที่ดีงาม ;
 ไม่พึงคบมิตรชั่ว ; พึงคบแต่บัณฑิตทุกเมื่อ ;
 สัทธาสะติหิโรตตปฺปา- ตาปิกขันติคฺคฺคากะโร,
 อปฺปะสัยฺโห วะ สัตตฺตฺติ เหยยยัง อะมันทมะมุญฺหะโก,
 ขอให้ข้าพเจ้าเป็นบ่อที่เกิดแห่งคุณ, คือ ศรัทธา สติ หิริ โอตตปฺปะ
 ความเพียร และขันติ ; พึงเป็นผู้ที่ศัตรูครอบงำไม่ได้ ;
 ไม่เป็นคนเขลา คนหลงมงาย ;
 สัพพายาปายุปาเยสุ เจโก ธัมมัตถะโกวิทฺโถ,
 เญยเย วัตตัตตฺวะสัชชัง เม ญาณัง อะเขวะ มาลฺุโถ,
 ขอให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ฉลาดในอุบาย แห่งความเลื่อมและความเจริญ ;
 เป็นผู้เจียบแหลมในอรรถและธรรม ; ขอให้ญาณของข้าพเจ้าเป็นไปไม่
 ข้องขัดในธรรมที่ควรรู้, ดุจลมพัดไปในอากาศ ฉะนั้น ;
 ยา กาจิ กุสะลา มฺยาสา สุเขนะ สิชณะตัง สะทา,
 เอวัง วุตตา คฺคฺคา สัพเพ โหนตุ มฺยฺหัง ภาเว ภาเว,
 ความปรารถนาใด ๆ ของข้าพเจ้าที่เป็นกุศล ; ขอให้สำเร็จโดยง่ายทุกเมื่อ ;
 คุณที่ข้าพเจ้ากล่าวมาแล้วทั้งปวงนี้, จงมีแก่ข้าพเจ้าทุก ๆ ภาว ;
 ยะทา อุปฺปัชชติ โลเก สัมพุทฺโธ โมกขะเทสะโก,
 ตะทา มฺุตโต กุกัมฺเมหิ ลัทโธกาโส ภาเวยยะหัง,
 เมื่อใด, พระสัมพุทธเจ้าผู้แสดงธรรมเครื่องพ้นทุกข์ เกิดขึ้นแล้วในโลก ;
 เมื่อนั้น, ขอให้ข้าพเจ้าพ้นจากกรรมอันชั่วช้าทั้งหลาย เป็นผู้ได้ออกาส
 แห่งการบรรลุธรรม ;

มะนุสส์ัตตัญจะ ลิงคัญจะ ปัพพัชชัญจูปะสัมปะทัง,

ละภิตฺวา เปสะโล สีลี ธาเรยยัง สัตตสุสาสะนัง,

ขอให้ข้าพเจ้าพึงได้ความเป็นมนุษย์ ; ได้เพศบริสุทธิ ; ได้บรรพชา
อุปสมบทแล้ว ; เป็นคนรักศีล ; มีศีล ; ทรงไว้ซึ่งพระศาสนาของพระ
ศาสดา ;

สุขาปะฏิปะโท ชิปปา- ภิญโญ สัจฉิกะเรยยะหัง,

อะระหัตตัตถะลัง อัคคัง วิชชาทิกุณะลังกะตัง,

ขอให้เป็นผู้มีการปฏิบัติโดยสะดวก, ตรัสรู้ได้พลัน ; กระทำให้แจ้งซึ่ง
อรหัตตผลอันเลิศ, อันประดับด้วยธรรม มีวิชา เป็นต้น.

ยะทิ นุปปัชชะติ พุทฺโธ กัมมัง ปะริปุรัญจะ เม,

เอวัง สันเต ละเภยยาหัง ปัจเจกะโพธิมุตตะมัน ติ.

ถ้าหากพระพุทธเจ้าไม่บังเกิดขึ้น, แต่กุศลกรรมของข้าพเจ้าเต็มเปี่ยมแล้ว ;
เมื่อเป็นเช่นนั้น, ขอให้ข้าพเจ้าพึงได้ญาณเป็นเครื่องรู้เฉพาะตนอัน
สูงสุดเทอญ.

.....

ภาคผนวก

(กรวดน้ำตอนเย็น)

อุทิสสนาธิฎฐานคาถา

บทที่ ๑, ๒, ๔ เป็นคำกรวดน้ำของเก่ามีในท้ายหนังสือสวดมนต์ทั่วไป เฉพาะบทที่ ๓ มีที่มาจาก พุทธาปทาน

(๓. อุทิสสนาธิฎฐานคาถา)

[(นำ) หันตะ มะยัง อุทิสสนาธิฎฐานะคาถาโย ภะณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดคาถาว่าด้วยการอุทิศและอธิษฐานเถิด.

บทที่ ๑

อิมิณา ปุญญะกัมเมนะ	ด้วยบุญนี้ อุทิศให้
อุปัชฌายา คุณุตตะรา	อุปัชฌาย์ ผู้เลิศคุณ
อาจะริยุปะการา จะ	แลอาจารย์ ผู้เกื้อหนุน
มาตา ปิตา จะ ญาติะกา	ทั้งพ่อแม่ แลปวงญาติ
สุริโย จันทิมา ราชา	สุรย์จันทร์ แลราชา
คุณะวันตา นระราปี จะ	ผู้ทรงคุณ หรือสูงชาติ
พรัหมะมารา จะ อินทา จะ	พรหมมาร และอินทราช
โลกะपालา จะ เทวะตา	ทั้งทวยเทพ และโลกบาล
ยะโม มิตตา มะนุสสา จะ	ยมราช มนุษย์มิตร
มัจฉัตตา เวกาปี จะ	ผู้เป็นกลาง ผู้จ้องผลาญ
สัพเพ สัตตา สุขี โหนตุ	ขอให้ เป็นสุขสานต์
	ทุกถ้วนหน้า อย่าทุกข์ทน

ปฤญฺยานิ ปะกะตานิ เม

บุญผอง ที่ข้าทำ

จงช่วยอำ นวยศุภผล

สุขัง จะ ติวิธัง เทนตุ

ให้สุข สามอย่างล้น^๑

ชิปปัง ปาเปละ โวมะตัง

ให้ลูถึง นิพพานพลัน^๑

^๑ ถ้าจะว่าเพียงเท่านั้น ไม่ว่าจะต่อไปอีก ให้เปลี่ยน “นิพพานพลัน” เป็น “นิพพานเทอญ”.

บทที่ ๒

เย เกจิ ขุททะกา ปาณา

สัตว์เล็ก ทั้งหลายใด

มะหันตาปี มะยา หะตา

ทั้งสัตว์ใหญ่ เราห้าห้า

เย จาเนเก ปะมาเทนะ

มิใช่น้อย เพราะผลอผลัน

กายะวาจา มะเนเหวะ

ทางกายา วาจาจิต

ปฤญฺญัง เม อะนุโมทนต์ุ

จงอนุโม ทนากุศล

คัณ्हันตุ ณะละมุตตะมัง

ถือเอาผล อันอุกฤษฏ์

เวรา โน เจ ปะมุญฺจันตุ

ถ้ามีเวร จงเปลื้องปลด

สัพพะโทสัง ขะมันตุ เม

อดโทษซ้ำ อย่าผูกไว้^๒

^๒ ถ้าจะหยุดว่าเพียงเท่านั้น ให้เปลี่ยน “อย่าผูกไว้” เป็น “หัวหน้าเทอญ”.

ภาคผนวก

บทที่ ๓

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๒ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๒๔ ขุททกนิกาย

อปทาน [ปฐมภาค]

เถราปทาน ๑. พุทธวรรค

๑. พุทธาปทาน ข้อ ๔๙ - ๕๒

บุพประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ยังกัญจิ กุสะลิ่ง กัมมัง

กัตตัพพัง กิริยัง มะมะ

กาเยนะ วาจา มะนะสา

ติหะเส สุกะตัง กะตัง

เย สัตตา สัญญโน อตฺถิ

เย จะ สัตตา อะสัญญโน

กะตัง ปุญญะผะลัง มัย्हัง

สัพเพ ภาคี ภาวันตุ เต

เย ตัง กะตัง สุวิทัง

ทินนัง ปุญญะผะลัง มะยา

เย จะ ตตฺถะ นะ ชานันติ

เทวา คันถ์วา นิเวทะยุง

สัพเพ โลกัมหิ เย สัตตา

ชีวันตาทาระเหตุกา

มะนุญญัง โภชะนัง สัพเพ

ละภันตุ มะมะ เจตะสา

กุศลกรรม อย่างใดหนึ่ง

เป็นกิจซึ่ง ควรฝึกฝน

ด้วยกาย วาจาใจ

เราทำแล้ว เพื่อไปสวรรค์

สัตว์ใด มีสัญญา

หรือหาไม่ เป็นอสัญญา

ผลบุญ ขำทำนั้น

ทุก ๆ สัตว์ จงมีส่วน

สัตว์ใดรู้ ก็เป็นอัน

ว่าขำให้ แล้วตามควร

สัตว์ใด มิรู้ถ้วน

ขอเทพเจ้า จงเล่าขาน

ปวงสัตว์ ในโลกีย์

มีชีวิต ด้วยอาหาร

จงได้ โภชน์สำราญ

ตามเจตนา ขำอาณัติ^๓^๓ ถ้าจะหยุดว่าเพียงเท่านั้นให้เปลี่ยน “ขำอาณัติ” เป็น “ของขำเทอญ”

บทที่ ๔

อิมินา ปุญญะกัมเมนะ
 อิมินา อุกุทิสเณนะ จะ
 ชิปปาหัง สุลละเภ เจวะ
 ตัณ्हุปาทานะเจทะนัง
 เย สันตानะ หินา ธัมมา
 ยาวะ นิพพานะโต มะมัง
 นัสสันตุ สัพพะทา เยวะ
 ยัตถะ ชาโต ภาเว ภาเว
 อุกุจิตตัง สะติปัญญา

 สัลเลโข วิริยัมหิโน

 มารา ละภันตุ โนกาสัง

 กาดุญจะ วิริเยสุ เม

 พุทธาธิปะวะโร นาโถ
 ธัมโม นาโถ ะรุตตะโม
 นาโถ ปัจเจกะพุทธโธ จะ
 สังโฆ นาโถตตะโร มะมัง

ด้วยบุญนี้ ที่เราทำ
 แลอุทิศ ให้ปวงสัตว์
 เราพลันได้ ซึ่งการตัด
 ตัวตัณหา อุปาทาน
 สิ่งชั่ว ในดวงใจ
 กว่าเราจะ ถึงนิพพาน
 มลายสิ้น จากสันดาน
 ทุกๆ ภาพ ที่เราเกิด
 มีจิตตรง และสติ
 ทั้งปัญญา อันประเสริฐ
 พร้อมทั้ง ความเพียรเลิศ
 เป็นเครื่องขุด กิเลสหาย
 โอกาส อย่าพึงมี
 แก่หมู่มาร ลิ่นทั้งหลาย
 เป็นช่อง ประทุษร้าย
 ทำลายล้าง ความเพียรจม
 พระพุทธผู้ บวรนาถ
 พระธรรมที่ พึ่งอุดม
 พระปัจเจก กะพุทธสม-
 ทบพระสงฆ์ ที่พึงผยอง

ภาคผนวก

เตโสดตะมานุกาเวนะ	ด้วยอา นุกาพนััน
มาโรกาสัง ละกันตุ มา	ขอหม่อมาร อย่าได้ช่อง
ทะสะปุญญานุกาเวนะ	ด้วยเดชบุญ ทั้งสืบป้อง ^{ฐิ}
มาโรกาสัง ละกันตุ มา	อย่าเปิดโอ กาสแก่मार (เทอญ).

.....

(๔. คำสาธุการเมื่อพระเทศน์จบ)

บทนี้เป็นของเก่า ปรับปรุงใหม่เล็กน้อย

(เมื่อพระแสดงธรรมจบ ให้รับสาธุการพร้อมกันด้วยถ้อยคำข้างล่างนี้ทั้งหมด, ว่าเป็นนวรรค

หยุดตามที่จุดไว้ทุก ๆ จุด)

สาธุ พุทธะสุโพธิตา,	สาธุ ! ความตรัสรู้ดีจริงของพระพุทธเจ้า.
สาธุ อัมมะสุอัมมะตา,	สาธุ ! ความเป็นธรรมดีจริงของพระธรรม.
สาธุ สังฆัสสุปะฏิปัตติ,	สาธุ ! ความปฏิบัติดีจริงของพระสงฆ์.
อะโห พุทธโธ,	พระพุทธเจ้า นำอัครรรยจริง.
อะโห อัมโม,	พระธรรมเจ้า นำอัครรรยจริง.
อะโห สังโฆ,	พระสงฆเจ้า นำอัครรรยจริง.

อะหัง พุทธัญจะ อัมมัญจะ สังฆัญจะ สาระณัง คะโต (หญิงว่า : คะตา).

ข้าพเจ้าถึงแล้ว, ซึ่งพระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆเจ้า,
ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึง.

อุปาสะกัตตัง (หญิงว่า : อุปาสิกัตตัง) เทเสสิง ภิกขุสังฆัสสะ สัมมุขา.

ข้าพเจ้าขอแสดงตน, ว่าเป็นอุบาสก (หญิงว่า : อุบาสิกา), ในที่จำเพาะหน้าพระ
ภิกษุสงฆ์.

เอตัง เม สระระณัง เขมมัง, เอตัง สระระณะมุตตะมัง.

พระรัตนตรัยนี้, เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้าอันเกษม ; พระรัตนตรัยนี้, เป็นที่
พึ่งอันสูงที่สุด.

เอตัง สระระณะมาคัมมะ, สัพพะทุกขา ปะมุจจะเย.

เพราะอาศัยพระรัตนตรัยนี้ เป็นที่พึ่ง, ข้าพเจ้าพึ่งพ้นจากทุกข์ทั้งปวง.

ยะถาพะลัง จะเรยยาหัง สัมมาสัมพุทเธสาสะนัง.

ข้าพเจ้าจักประพฤติ, ซึ่งพระธรรมคำสั่งสอน, ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า,
โดยสมควรแก่กำลัง.

ทุกขะนิสสะระณัสเสวะ ภาคีอัสสัง (หญิงว่า : ภาคินิสสัง) อะนาคะเต.

ขอข้าพเจ้าพึ่งมีส่วนแห่งพระนิพพาน, อันเป็นที่ยกตนออกจากทุกข์ ;
ในอนาคตกาล, เบื้องหน้าโน้น เทอญ.

อิติปิ โส ณะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ,

วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู,

อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ,

สัตถา เทวะมะนุสสานัง พุทโธ ณะคะวา-ติ.

สัวากขาโต ณะคะวะตา อัมโม,

สันทิฏฐิโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก,

ภาคผนวก

โอปะนะยโก ปัจจัดตั้ง เวทิตัพโพ วิญญูหิ-ติ.
 สุปะฏิปันโน ภาคะวะโต สาวะกะสังโฆ,
 อุกุปะฏิปันโน ภาคะวะโต สาวะกะสังโฆ,
 ญาเยปะฏิปันโน ภาคะวะโต สาวะกะสังโฆ,
 สามิจิปะฏิปันโน ภาคะวะโต สาวะกะสังโฆ,
 ยะทิหัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา,
 เอสะ ภาคะวะโต สาวะกะสังโฆ,
 อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิณเณยโย อัญชะลิกะระณียะ,
 อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสา-ติ.

(จบแล้ว คอยฟังพระ ยะธา สัพพี, จบแล้ว กรวดน้ำ)

.....

อริยมรรคมีองค์แปด

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๒

ที่ฆนิกาย มหาวรรค

๙. มหาสติปัฏฐานสูตร

ว่าด้วยการเจริญสติปัฏฐานสูตรใหญ่

ธัมมานุปัสสนา สัจจบรพ มัคคสังจนิทเทศ ข้อ ๔๐๒

ที่มาแห่งมหาสติปัฏฐานสูตร เล่ากันว่า ชาวแคว้นกुरु (หนึ่งในมหาชนบท ๑๖ แคว้นสมัยพุทธกาล อยู่แถบลุ่มแม่น้ำยมุนาตอนบน เมืองหลวงชื่อว่า อินทปัตถ์ สันนิษฐานว่าตั้งอยู่บริเวณกรุงเดลีปัจจุบัน) ไม่ว่าจะเป็นภิกษุ ภิกษุณี และอุบาสก อุบาสิกา มีร่างกายและจิตใจสมบูรณ์อยู่เป็นนิจ เนื่องจากแคว้นกुरुมีสภาพอากาศและสภาพแวดล้อมดีด้วยเสพปัจจัย คือฤดูเป็นที่สบาย เพราะแคว้นนั้นสมบูรณ์ด้วยสัปปายะ มีอุตุสัปปายะ เป็นต้น ชาวกुरुนั้นมีกำลังปัญญาอันร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์ อุดหนุนแล้ว จึงสามารถรับเทศนาที่ลึกซึ้งนี้ได้

เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อทรงเห็นความเป็นผู้สามารถรับเทศนาที่ลึกซึ้งอันนี้ จึงทรงตรัสมหาสติปัฏฐานสูตรที่มีอรรถอันลึกซึ้งนี้แก่ชาวกुरुเหล่านั้น ขณะที่ทรงประทับในนิคมของชาวกुरुชื่อว่ากัมมาสทัมมะ

อนึ่ง บริษัท ๔ ในแคว้นกुरुนั้น ต่างเจริญสติปัฏฐานอยู่โดยปกติ ถึงแม้คนรับใช้และคนงานทั้งหลาย ก็พูดกันแต่เรื่องที่เกี่ยวข้องด้วยสติปัฏฐานกันทั้งนั้น แม้แต่ในที่ทำน้ำ ที่กรอด้าย เป็นต้น ก็ไม่มีการพูดกันถึงเรื่องที่ไร้ประโยชน์เลย ถ้าสตรีบางท่าน ถูกถามว่า เธอใส่ใจสติปัฏฐานข้อไหน หากนางไม่ตอบว่าอะไร ชาวกुरुจะติเตียนเขานำตำหนิชีวิตของเจ้าจริง ๆ เจ้าถึงเป็นอยู่ ก็เหมือนตายแล้ว ต่อนั้นก็สอนเขาว่า อย่าทำอย่างนี้อีกต่อไป แล้วให้เขาเรียนสติปัฏฐานข้อใดข้อหนึ่ง แต่สตรีผู้ใดพูดว่า ดิฉัน

ภาคผนวก

ใส่ใจสติปัญญาข้อไหนเจ้าคะ ชาวกรูก็จะกล่าวรับรองว่า สาธุ สาธุ แก่นาง สรรเสริญ ด้วยถ้อยคำต่าง ๆ เป็นต้นว่า ชีวิตของเจ้าเป็นชีวิตดีสมกับที่เจ้าเกิดมาเป็นมนุษย์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอุบัติมาเพื่อประโยชน์แก่เจ้าแท้ ๆ

ในข้อนี้ มิใช่ชาวกรูที่เกิดมาเป็นมนุษย์ประกอบการใส่ใจสติปัญญา แต่พวกเดียวกันนั้น แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน ที่อาศัยชาวกรูอยู่ที่ใส่ใจ เจริญสติปัญญาด้วยเหมือนกัน อริยมรรคมีองค์แปดนี้พระพุทธองค์กล่าวแสดงอยู่ในมหาสติปัญญาสูตร พุทธทาสภิกขุคัดเฉพาะบทมัคคสังจนิทเทศนี้ออกมา.

(๕. อริยมรรคมีองค์แปด)

[(นำ) หันทะ มะยัง อะริยัญ्ञังคิกะมัคคะปาฐัง ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดหนทางอันประเสริฐซึ่งประกอบด้วยองค์แปดเถิด.

(มรรคมีองค์ ๘) อะยะเมวะ อะริโย อัญ्ञังคิโก มัคโค.

หนทางนี้แล เป็นหนทางอันประเสริฐ ซึ่งประกอบด้วยองค์แปด.

เสยยะถิทัง. ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ:-

สัมมาทิฏฐิ	ความเห็นชอบ,
สัมมาสังกัปป	ความดำริชอบ,
สัมมาวาจา	การพูดจาชอบ,
สัมมากัมมันโต	การทำงานชอบ,
สัมมาอาชีโว	การเลี้ยงชีวิตชอบ,
สัมมาวายาโม	ความพากเพียรชอบ,
สัมมาสะติ	ความระลึกชอบ,
สัมมาสะมาธิ	ความตั้งใจมั่นชอบ.

(องค์มรรคที่ ๑) กะตะมา จะ ภิกขะเว สัมมาทิฏฐิ,
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ความเห็นชอบ เป็นอย่างไรเล่า?
 ยัง โข ภิกขะเว ทุกเข ญาณัง,
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ความรู้อันใด เป็นความรู้ในทุกข์,
 ทุกขะสะมุทะเย ญาณัง,
 เป็นความรู้ในเหตุให้เกิดทุกข์,
 ทุกขะนิโรธะ ญาณัง,
 เป็นความรู้ในความดับแห่งทุกข์,
 ทุกขะนิโรธะคามินิยา ปะฏิปะทาเย ญาณัง.
 เป็นความรู้ในทางดำเนินให้ถึงความดับแห่งทุกข์.
 อะยัง วุจจะติ ภิกขะเว สัมมาทิฏฐิ.
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, อันนี้เรากล่าวว่า ความเห็นชอบ.

(องค์มรรคที่ ๒) กะตะโม จะ ภิกขะเว สัมมาสังกัปปो,
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ความดำริชอบ เป็นอย่างไรเล่า?
 เนกขัมมะสังกัปปो,
 ความดำริในการออกจากกาม,
 อะพียาปาทะสังกัปปो,
 ความดำริในการไม่มุ่งร้าย,
 อะวิหิงสาสังกัปปो.
 ความดำริในการไม่เบียดเบียน.
 อะยัง วุจจะติ ภิกขะเว สัมมาสังกัปปो.
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, อันนี้เรากล่าวว่า ความดำริชอบ.

ภาคผนวก

(องค์มรรคที่ ๓) กะตะมา จะ ภิกขะเว สัมมาวาจา,
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, การพูดจาชอบ เป็นอย่างไรเล่า?
 มุสาวาทา เวะระมะณี,
 เจตนาเป็นเครื่องเว้นจากการพูดไม่จริง,
 ปิสุณายะ วาจาเย เวระมะณี,
 เจตนาเป็นเครื่องเว้นจากการพูดส่อเสียด,
 ณะรุสาเย วาจาเย เวระมะณี,
 เจตนาเป็นเครื่องเว้นจากการพูดหยาบ,
 สัมผัสปะลาปา เวระมะณี.
 เจตนาเป็นเครื่องเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ.
 อะยัง วุจจะติ ภิกขะเว สัมมาวาจา.
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, อันนี้เรากล่าวว่า การพูดจาชอบ.

(องค์มรรคที่ ๔) กะตะโม จะ ภิกขะเว สัมมากัมมันโต,
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, การทำงานชอบ เป็นอย่างไรเล่า?
 ปาณาติปาตา เวระมะณี,
 เจตนาเป็นเครื่องเว้นจากการฆ่า,
 อะทินนาทานา เวระมะณี,
 เจตนาเป็นเครื่องเว้นจากการถือเอาสิ่งของ ที่เจ้าของไม่ได้ให้แล้ว,
 กาเมสุ มิจฉาจารา เวระมะณี.
 เจตนาเป็นเครื่องเว้นจากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย.
 อะยัง วุจจะติ ภิกขะเว สัมมากัมมันโต.
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, อันนี้เรากล่าวว่า การทำงานชอบ.

(องค์มรรคที่ ๕) กะตะโม จะ ภิกขเว สัมมาอาชีโว,
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, การเลี้ยงชีวิตชอบ เป็นอย่างไรเล่า?
 อิธะ ภิกขเว อะริยะสาวะโก,
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, สาวกของพระอริยเจ้า ในธรรมวินัยนี้,
 มิจฉาอาชีวัง ปะหาเย,
 ละการเลี้ยงชีวิตที่ผิดเสีย,
 สัมมาอาชีเวนะ ชีวิกัง กัปปเปติ.
 ย่อมสำเร็จความเป็นอยู่ด้วยการเลี้ยงชีวิตที่ชอบ.
 อะยัง วุจจะติ ภิกขเว สัมมาอาชีโว.
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, อันนี้เรากล่าวว่า การเลี้ยงชีวิตชอบ.

(องค์มรรคที่ ๖) กะตะโม จะ ภิกขเว สัมมาวายาโม,
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ความ پاکเพียรชอบ เป็นอย่างไรเล่า?
 อิธะ ภิกขเว ภิกขุ,
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ภิกษุในธรรมวินัยนี้,
 อะนุปปันนัง ปาปะกานัง อะกุสะลันัง ธัมมานัง อะนุปปาทาเย,
 ฉันทัง ชะเนติ, วายะมะติ, วิริยัง อาระกะติ, จิตตัง ปัคคัณ्हะติ ปะทะหะติ ;
 ย่อมทำความพอใจให้เกิดขึ้น, ย่อมพยายาม, พรารภความเพียร, ประคอง
 ตั้งจิตไว้, เพื่อจะยังอกุศลธรรม อันเป็นบาปที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้น ;
 อุปันนัง ปาปะกานัง อะกุสะลันัง ธัมมานัง ปะหานาเย,
 ฉันทัง ชะเนติ, วายะมะติ, วิริยัง อาระกะติ, จิตตัง ปัคคัณ्हะติ ปะทะหะติ ;
 ย่อมทำความพอใจให้เกิดขึ้น, ย่อมพยายาม, พรารภความเพียร, ประคอง
 ตั้งจิตไว้, เพื่อจะละอกุศลธรรม อันเป็นบาป ที่เกิดขึ้นแล้ว ;

ภาคผนวก

อะนุปันนานัง กุสะลานัง อัมมานัง อูปปาทายะ, ฉันทัง ชะเนติ, วายะมะติ,
 วิริยัง อาระกะติ, จิตตัง ปัคคัณ्हาทิ ปะทะหะติ ;

ย่อมทำความพอใจให้เกิดขึ้น, ย่อมพยายาม, प्रारภความเพียร, ประคอง
 ตั้งจิตไว้, เพื่อจะยังกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น ;

อูปันนานัง กุสะลานัง อัมมานัง จูติยา, อะสัมโมสาเย, ภิชโยภาวาเย,
 เวปุลลาเย, ภาวะนาเย, ปารีปุริยา, ฉันทัง ชะเนติ, วายะมะติ, วิริยัง อาระกะติ,
 จิตตัง ปัคคัณ्हาทิ ปะทะหะติ.

ย่อมทำความพอใจให้เกิดขึ้น, ย่อมพยายาม, प्रारภความเพียร, ประคอง
 ตั้งจิตไว้, เพื่อความตั้งอยู่, ความไม่เลอะเลือน, ความงอกงามยิ่งขึ้น, ความ
 ไพบุลย์, ความเจริญ, ความเต็มรอบ, แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว.

อะยัง วุจจะติ ภิกขะเว สัมมาวายาโม.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, อันนี้เรากล่าวว่า ความ پاکเพียรชอบ.

(องค์มรรคที่ ๗) กะตะมา จะ ภิกขะเว สัมมาสะติ,

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ความระลึกชอบ เป็นอย่างไรเล่า?

อิธะ ภิกขะเว ภิกขุ,

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ภิกษุในธรรมวินัยนี้,

กาเย กายานุปัสสี วิหะระติ,

ย่อมเป็นผู้พิจารณาเห็นกายในกายอยู่เป็นประจำ,

อาตาปี สัมปะชาโน สะติมา, วินยยะ โลเก อะภิชฌาโทมะนัสสัง ;

มีความเพียรเครื่องเผากิเลส, มีสัมปชัญญะ มีสติ,

ถอนความพอใจและความไม่พอใจ ในโลกออกเสียได้ ;

เวทนาสุ เวทนานุปัสสี วิหะระติ,

ย่อมเป็นผู้พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่เป็นประจำ,
อาตปปี สัมปะชาโน สะติมา, วินยยะ โลเก อะภิชฌาโทมะนัสสัง ;
มีความเพียรเครื่องเผากิเลส, มีสัมปชัญญะ มีสติ,
ถอนความพอใจและความไม่พอใจ ในโลกออกเสียได้ ;

จิตเต จิตตานุปัสสี วิหะระติ,

ย่อมเป็นผู้พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่เป็นประจำ,
อาตปปี สัมปะชาโน สะติมา, วินยยะ โลเก อะภิชฌาโทมะนัสสัง ;
มีความเพียรเครื่องเผากิเลส, มีสัมปชัญญะ มีสติ,
ถอนความพอใจและความไม่พอใจ ในโลกออกเสียได้ ;

อัมเมสุ อัมมานุปัสสี วิหะระติ,

ย่อมเป็นผู้พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่เป็นประจำ,
อาตปปี สัมปะชาโน สะติมา, วินยยะ โลเก อะภิชฌาโทมะนัสสัง.
มีความเพียรเครื่องเผากิเลส, มีสัมปชัญญะ มีสติ,
ถอนความพอใจและความไม่พอใจ ในโลกออกเสียได้.

อะยัง วุจจะติ ภิกขะเว สัมมาสะติ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, อันนี้เรากล่าวว่า ความระลึกชอบ.

(องค์มรรคที่ ๘) กะตะโม จะ ภิกขะเว สัมมาสะมาธิ,

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ความตั้งใจมั่นชอบ เป็นอย่างไรเล่า?

อิธะ ภิกขะเว ภิกขุ,

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ภิกษุในธรรมวินัยนี้,

วิวิจเจะ กามาเหหิ,

สังัดแล้วจากกามทั้งหลาย,

วิวิจจะ อะกุสะเลหิ รัมเมหิ,

สังัดแล้วจากธรรมที่เป็นอกุศลทั้งหลาย,

สะวัตักกััง สะวิจาร์ัง, วิเวกะชัง ปิติสุชัง ปะฐะมัง ฌานัง อูปะสัมปัชชะ
วิหะระติ ;

เข้าถึงปฐมฌาน, ประกอบด้วยวิตกวิจารณ์, มีปิติและสุข อันเกิดจากวิเวก
แล้วแลอยู่ ;

วัตักกะวิจารณ์ัง วูปะสะมา,

เพราะความที่วิตกวิจารณ์ทั้งสองระงับลง,

อัสฌัตตัง สัมปะสาทะนัง เจตะโส, เอโกทิกาวัง, อะวัตักกััง อะวิจาร์ัง,
สะมาธิชัง ปิติสุชัง ทุติยัง ฌานัง อูปะสัมปัชชะ วิหะระติ ;

เข้าถึงทุติยฌาน, เป็นเครื่องผ่อนคลายแห่งใจในภายใน,
ให้สมาธิเป็นธรรมอันเอกผุดมีขึ้น, ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์,
มีแต่ปิติและสุข อันเกิดจากสมาธิ แล้วแลอยู่ ;

ปีติยา จะ วิราคา,

อนึ่ง เพราะความจางคลายไปแห่งปิติ,

อุเปกชะโก จะ วิหะระติ, สะโต จะ สัมปะชาโน,

ย่อมเป็นผู้อยู่อุเบกขา, มีสติและสัมปชัญญะ,

สุชัญจะ กาเยนะ ปะฐิสังเวเทติ,

และย่อมเสวยความสุขด้วยนามกาย,

ยันตัง อะริยา อาจิกขันติ, อุเปกชะโก สะติมา สุขะวิหารี ติ,

ชนิดที่พระอริยเจ้าทั้งหลาย ย่อมกล่าวสรรเสริญผู้นั้นว่า,

“เป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติ อยู่เป็นปรกตีสุข” ดังนี้,

ตะตียัง ฌานัง อุปะสัมปชชะ วิหะระติ ;

เข้าถึงตติยฌาน แล้วแลอยู่ ;

สุขัสสะ จะ ปะหานา,

เพราะละสุขเสียได้,

ทุกข์ัสสะ จะ ปะหานา,

และเพราะละทุกข์เสียได้,

ปุพเพวะ โสมนัสสะโทมนัสสานัง อัดถังคะมา,

เพราะความดับไปแห่งโสมนัสและโทมนัสทั้งสอง ในกาลก่อน,

อะทุกขะมะสุขัง อุเปกขาสะติปารีสุทธิ,

จะตุตถัง ฌานัง อุปะสัมปชชะ วิหะระติ.

เข้าถึงจตุตถฌาน, ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข,

มีแต่ความที่สติเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขา แล้วแลอยู่.

อะยัง วุจจะติ ภิกขะเว สัมมาสะมาธิ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, อันนี้เรากล่าวว่า ความตั้งใจมั่นชอบ.

.....

ภาคผนวก

ปัจจุเวกชนของคอุโบสถศีล

(ตั้งแต่ “ยาระชัง อะระหันโต ... อุปะวัตโถ ภาะวิสสะติ.)

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๐ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๒

อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต

[๒. ทุติยปิณฑาสกั] (๗) ๒.มหาวรรค

๑๐. อุโบสถสูตร ข้อ ๙๖๕-๙๗๗

ว่าด้วยอุโบสถ ๓ อย่าง

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปราสาทที่นางวิสาขาสร้างถวายในบุพพาราม ไกลนครสาวัตถี นางวิสาขาได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับในวันอุโบสถ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่งในที่สมควร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามนางวิสาขาว่า มาจากไหนตั้งแต่วัน นางวิสาขากราบทูลว่าเข้าจำอุโบสถ แล้วพระองค์ได้กล่าวแสดงอุโบสถประเภทต่าง ๆ คือ

๑) โคपालกอุโบสถ -อุโบสถที่เข้าจำเหมือนคนเลี้ยงโค ๒) นิคัณฐอุโบสถ -อุโบสถที่เข้าจำอย่างพวกนิกธ ๓) อริยอุโบสถ -อุโบสถที่เข้าจำเยี่ยงอริยสาวก ในอริยอุโบสถยังทรงกล่าวขยายออกไปอีก คือ (๓.๑) พรหมอุโบสถ หมายถึง อุโบสถที่ระลึกถึงพระผู้ประเสริฐ พรหมในที่นี้หมายถึงพระพุทธเจ้า (๓.๒) ธรรมอุโบสถ หมายถึง อุโบสถที่เข้าจำโดยปรารภถึงโลกุตตรธรรม ๙ คือมรรค ๔ ผล ๕ นิพพาน ๑ (๓.๓) สังฆอุโบสถ หมายถึง อุโบสถที่เข้าจำโดยปรารภถึงคุณของพระอริยบุคคล ๘ (๓.๔) ศีลอุโบสถ หมายถึง อุโบสถที่เข้าจำด้วยการระลึกถึงศีลของตน (๓.๕) เทวดาอุโบสถ หมายถึง อุโบสถที่ผู้เข้าจำระลึกถึงคุณความดีของตนโดยตั้งเทวดาทั้งหลายไว้ในฐานะเป็นประจักษ์พยาน แล้วจึงทรงแสดงการพิจารณาองค์อุโบสถ

(ตั้งแต่ เอวัง อุปะวุตโธ ... มะหาวิปผาโร อิติ.)

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๓ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๕

อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต [๑. ปฐมปัณณาสก์]

๕. อุโปสถวรรค

๑. สังขิตตุโปสถสูตร

ว่าด้วยอุโปสถมีองค์ ๘ มีผลมากโดยสังเขป

สมัยหนึ่ง ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหาร อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลาย
ว่า อุโปสถประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ อันบุคคลอยู่รักษาแล้ว จะมีผลมาก มีอานิสงส์
มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความแพร่หลายมาก และองค์อุโปสถคือ อันบุคคลอยู่รักษา
แล้วอย่างไร จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความแพร่หลายมาก
รายละเอียดเหมือนกับอุโปสถสูตร

ปัจจุเวกชน้องค์อุโปสถท่านได้นำส่วนท้ายจากสังขิตตุโปสถสูตรมาสรุปต่อ
จากอุโปสถสูตร ดังที่ปรากฏนี้.

ภาคผนวก

๖. ปัจจเวกขณะองค์อุโบสถศีล

[(นำ) หันทะ มะยัง อุโปสะถัญจันตะ ปัจจะเวกขณะะ ปาฐัง ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดพระบาลีว่าด้วยการพิจารณาองค์อุโบสถศีลเถิด.

(องค์อุโบสถที่ ๑)

ยาระชีวัง อระหันโต,

จำเต็มแต่ต้นจนตลอดชีวิต, พระอรหันต์ทั้งหลาย,

ปาณาติปาตัง ปะหาเย,

ท่านละการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตแล้ว,

ปาณาติปาตา ปะภูวิระตา,

เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตแล้ว,

นิหิตะทัณทา นิหิตะสัตถา,

ทิ้งเครื่องทุบตีแล้ว, ทิ้งเครื่องศัสตราแล้ว,

ลัชชี ทะยาปันนา,

มีความละอายแก่บาป, ถึงพร้อมแล้วด้วยความชวนชวยเพราะกรุณา,

สัพพะปาณะภูตะหิตานุกัมปิโน วิหะรันติ,

เป็นผู้เฉยไม่ได้ในการเกื้อกูลแก่สัตว์มีชีวิตทั้งปวง ;

อะหัมปัชชะ อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง,

แม้เราในวันนี้, ตลอดคืนหนึ่งวันหนึ่งนี้,

ปาณาติปาตัง ปะหาเย,

ก็ละการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตแล้ว,

ปาณาติปาตา ปะฏิวิระโต (หญิงว่า : ระตา),
 เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์มีชีวิตแล้ว,
 นิหิตะทัณโท (หญิงว่า : ทัณฑา) นิหิตะสัตโธ (หญิงว่า : สัตถา),
 ทิ้งเครื่องทุบตีแล้ว, ทิ้งเครื่องศัสตราแล้ว,
 ลัชชี (หญิงว่า : ลัชชีนี) ทะยาปันโน (หญิงว่า : ปันนา),
 มีความละอายแก่บาป, ถึงพร้อมแล้วด้วยความขวนขวายเพราะกรุณา,
 สัพพะปาณะภูตะหิตานุกัมปี (หญิงว่า : กัมปีนี) วิหะรามิ,
 เป็นผู้เฉยไม่ได้ในการเกื้อกูลแก่สัตว์มีชีวิตทั้งปวง,
 อิมินาปี อังเคนะ อะระหะตัง อะนุกะโรมิ,
 เราทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย, ด้วยองค์แห่งอุโบสถแม่นี้,
 อุโปสะโธ จะ เม อุปะวุตโธ ภาวิสสะติ.
 และอุโบสถจักเป็นอันเราเข้าอยู่แล้ว.

(องค์อุโบสถที่ ๒)

ยาวะชีวัง อะระหันโต,
 จำเต็มแต่ต้นจนตลอดชีวิต, พระอรหันต์ทั้งหลาย,
 อะทินนาทานัง ปะหาเย,
 ท่านละการถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ให้แล้ว,
 อะทินนาทานา ปะฏิวิระตา,
 เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ให้แล้ว,
 ทินนาทายี ทินนะปาฎิกังซี,
 ถือเอาแต่สิ่งของที่เขาให้, มีความมุ่งหวังแต่สิ่งของที่เขาให้,
 อะเถเนนะ สุจัญเตะนะ อัตตะนา วิหะรันติ,

ภาคผนวก

มีตนเป็นคนไม่ขโมย, มีตนเป็นคนสะอาด เป็นอยู่ ;
 อะหัมปัสชะ อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง,
 แม้เราในวันนี้, ตลอดคืนหนึ่งวันหนึ่งนี้,
 อะทินนาทานัง ปะหายะ,
 ก็ละการถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ให้แล้ว,
 อะทินนาทานา ปะฏิวิระโต (หญิงว่า : ระตา),
 เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ให้แล้ว,
 ทินนาทายี (หญิงว่า : ทายินี) ทินนะปาฎิกังขี (หญิงว่า : กังขินี),
 ถือเอาแต่สิ่งของที่เขาให้, มีความมุ่งหวังแต่สิ่งของที่เขาให้,
 อะเถเนนะ สุจิกุเตนะ อัตตะนา วิหะรามิ,
 มีตนเป็นคนไม่ขโมย, มีตนเป็นคนสะอาด เป็นอยู่,
 อิมินาปิ อังเคนะ อะระหะตัง อะนุกะโรมิ,
 เราทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย, ด้วยองค์แห่งอุโบสถแม่นี้,
 อุโปสะโถ จะ เม อุปะวุตโถ ภาวิสสะติ.
 และอุโบสถจักเป็นอันเราเข้าอยู่แล้ว.

(องค์อุโบสถที่ ๓)

ยาวะชีวัง อะระหันโต,
 จำเดิมแต่ต้นจนตลอดชีวิต, พระอรหันต์ทั้งหลาย,
 อะพรัหฺมะจะริยัง ปะหายะ,
 ท่านละความประพฤตินันมิใช่พรหมจรรย์เสียแล้ว,
 พรัหฺมะจารี อาราจารี,
 เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์, ประพฤติห่างไกลจากกามคุณ,

วิระดา เมธุนา คามะธัมมา,

เว้นจากการประพุดิของคนที่อยู่กันเป็นคู่, อันเป็นของสำหรับชาวบ้าน ;

อะหัมปัชชะ อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง,

แม้เราในวันนี้, ตลอดคืนหนึ่งวันหนึ่งนี้,

อะพรัหมะจะริยัง ปะหาเย,

ก็ละความประพุดิอันมิใช่พรหมจรรย์เสียแล้ว,

พรัหมะจारी (หญิงว่า : จารินี) อาราจारी (หญิงว่า : จารินี),

เป็นผู้ประพุดิพรหมจรรย์, ประพุดิห่างไกลจากกามคุณ,

วิระโต (หญิงว่า : ระดา) เมธุนา คามะธัมมา,

เว้นจากการประพุดิของคนที่อยู่กันเป็นคู่, อันเป็นของสำหรับชาวบ้านเสีย,

อิมินาปี อังเคนะ อะระหะตัง อะนุกะโรมิ,

เราทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย, ด้วยองค์แห่งอุโบสถแม่นี้,

อุโปสะโถ จะ เม อุปะวุตโถ ภาวิสสะติ.

และอุโบสถจักเป็นอันเราเข้าอยู่แล้ว.

(องค์อุโบสถที่ ๔)

ยาระชีวัง อะระหันโต,

จำเดิมแต่ต้นจนตลอดชีวิต, พระอรหันต์ทั้งหลาย,

มุสาวาทัง ปะหาเย,

ท่านละการพุดเท็จแล้ว,

มุสาวาทา ปะฏิวิระตา,

เว้นขาดจากการพุดเท็จแล้ว,

ภาคผนวก

สัจจะวาทีโน สัจจะสันธา,

เป็นผู้พูดแต่คำจริง, อารงไว้ซึ่งความจริง,

ฐูตา ปัจจะยิกา,

เป็นผู้มีคำพูดเชื่อถือได้, เป็นผู้พูดมีเหตุผล,

อะวิสังวาทะกา โลกัสสะ,

ไม่เป็นคนลวงโลก ;

อะหัมปัสชะ อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง,

แม้เราในวันนี้, ตลอดคืนหนึ่งวันหนึ่งนี้,

มุสวาทัง ปะหายะ,

ก็ละการพูดเท็จแล้ว,

มุสวาทา ปะฏิวิระโต (หญิงว่า : ระตา),

เว้นขาดจากการพูดเท็จแล้ว,

สัจจะวาที (หญิงว่า : วาทินี) สัจจะสันโธ (หญิงว่า : สันธา),

เป็นผู้พูดแต่คำจริง, อารงไว้ซึ่งความจริง,

ฐูโต (หญิงว่า : ฐูตา) ปัจจะยิกโก (หญิงว่า : ยิกา),

เป็นผู้มีคำพูดเชื่อถือได้, เป็นผู้พูดมีเหตุผล,

อะวิสังวาทะโก (หญิงว่า : วาทิกา) โลกัสสะ,

ไม่เป็นคนลวงโลก,

อิมินาปิ อังเคนะ อะระหะตัง อะนุกะโรมิ,

เราทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย, ด้วยองค์แห่งอุโบสถแม่นี้,

อุโปสะโถ จะ เม อุปะวุตโถ ภาวิสสะติ.

และอุโบสถจักเป็นอันเราเข้าอยู่แล้ว.

(องค์อุโบสถที่ ๕)

ยาระชีวัง อระหังโต,

จำเดิมแต่ต้นจนตลอดชีวิต, พระอรหันต์ทั้งหลาย,

สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐานัง ปะหายะ,

ท่านละการเสพของเมา มีสุราและเมรัยเป็นต้น, อันเป็นที่ตั้งของความ
ประมาทแล้ว,

สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐานา ปะฏิวิระตา,

เว้นขาดจากการเสพของเมา มีสุราและเมรัยเป็นต้น, อันเป็นที่ตั้งของ
ความประมาทแล้ว ;

อะหัมปัชชะ อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง,

แม้เราในวันนี้, ตลอดคืนหนึ่งวันหนึ่งนี้,

สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐานัง ปะหายะ,

ก็ละการเสพของเมา มีสุราและเมรัยเป็นต้น, อันเป็นที่ตั้งของความ
ประมาทแล้ว,

สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐานา ปะฏิวิระโต (หญิงว่า : ระตา),

เว้นขาดจากการเสพของเมา มีสุราและเมรัยเป็นต้น, อันเป็นที่ตั้งของ
ความประมาทแล้ว,

อิมินาปิ อังเคนะ อระหะตัง อะนุกะโรมิ,

เราทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย, ด้วยองค์แห่งอุโบสถแห่งนี้,

อุโปสะโถ จะ เม อุปะวุตโถ ภาวิสสะติ.

และอุโบสถจักเป็นอันเราเข้าอยู่แล้ว.

ภาคผนวก

(องค์อุโบสถที่ ๖)

ยาระชิวัง อระหังโต,

จำเดิมแต่ต้นจนตลอดชีวิต, พระอรหันต์ทั้งหลาย,

เอกะภัตติกา,

ท่านมีอาหารวันหนึ่งเพียงหนเดียว,

รัตตูประระตา,

งดการบริโภคนิราตรี,

วิระตา วิกาละโภชนะ,

เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ;

อะหัมปัสชะ อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง,

แม้เราในวันนี้, ตลอดคืนหนึ่งวันหนึ่งนี้,

เอกะภัตติโก (หญิงว่า : ติกา),

ก็เป็นผู้มีอาหารวันหนึ่งเพียงหนเดียว,

รัตตูประระโต (หญิงว่า : ระตา),

งดการบริโภคนิราตรี,

วิระโต (หญิงว่า : ระตา) วิกาละโภชนะ,

เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล,

อิมินาปิ อังเคนะ อระหะตัง อะนุกะโรมิ,

เราทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย, ด้วยองค์แห่งอุโบสถ मैंนี้,

อุโปสะโถ จะ เม อุปะวุตโถ ภะวิสสะติ.

และอุโบสถจักเป็นอันเราเข้าอยู่แล้ว.

(องค์อุโบสถที่ ๓)

ยวาชีวัง อระหังโต,

จำเต็มแต่ต้นจนตลอดชีวิต, พระอรหันต์ทั้งหลาย,

นัจจะ คีตะ วาทิตะ วิสุกะ ทัสสะนะ มาลา คันธะ วิเลปะนะ ธารณะ
มัตตะนะ วิภูสะนัญฐานา ปะภูวิระตา,

ท่านเป็นผู้เว้นขาดแล้ว, จากการฟ้อนรำ การขับเพลง การดนตรี,
การดูการเล่นชนิดเป็นข้าศึกต่อกุศล, การตัดทรงสวมใส่ การประดับ
การตกแต่งตน, ด้วยพวงมาลา ด้วยเครื่องกลิ้งและเครื่องพัดทา ;

อะหัมปัชชะ อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง,

แม้เราในวันนี้, ตลอดคืนหนึ่งวันหนึ่งนี้,

นัจจะ คีตะ วาทิตะ วิสุกะ ทัสสะนะ มาลา คันธะ วิเลปะนะ ธารณะ
มัตตะนะ วิภูสะนัญฐานา ปะภูวิระโต (หญิงว่า : ระตา),

ก็เป็นผู้เว้นขาดแล้ว, จากการฟ้อนรำ การขับเพลง การดนตรี,
การดูการเล่นชนิดเป็นข้าศึกต่อกุศล, การตัดทรงสวมใส่ การประดับ
การตกแต่งตน, ด้วยพวงมาลา ด้วยเครื่องกลิ้งและเครื่องพัดทา,

อิมินาปิ อังเคนะ อระหะตัง อะนุกะโรมิ,

เราทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย, ด้วยองค์แห่งอุโบสถแห่งนี้,

อุโปสะโต จะ เม อุปะวุตโต ภาวิสสะติ.

และอุโบสถจักเป็นอันเราเข้าอยู่แล้ว.

ภาคผนวก

(องค์อุโบสถที่ ๘)

ยาระชีวัง อระหันโต,

จำเดิมแต่ต้นจนตลอดชีวิต, พระอรหันต์ทั้งหลาย,
 อุกจาสะยะนะ มหาสะยะนัง ปะหาเย,
 ท่านละการนอนบนที่นอนสูง และที่นอนใหญ่แล้ว,
 อุกจาสะยะนะ มหาสะยะนา ปะฏิวิระตา,
 เว้นขาดจากการนอนบนที่นอนสูง และที่นอนใหญ่แล้ว,
 นี้จะเสยยัง กัปปะนติ, มัญจะเก วา ตินะสันณะระเก วา,
 ย่อมสำเร็จการนอนบนที่นอนอันต่ำ, บนเตียงน้อย,
 หรือบนเครื่องลาดอันทำด้วยหญ้า ;

อะหัมปัสชะ อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง,

แม้เราในวันนี้, ตลอดคืนหนึ่งวันหนึ่งนี้,
 อุกจาสะยะนะ มหาสะยะนัง ปะหาเย,
 ก็ละการนอนบนที่นอนสูง และที่นอนใหญ่แล้ว,
 อุกจาสะยะนะ มหาสะยะนา ปะฏิวิระโต (หญิงว่า : ระตา),
 เว้นขาดจากการนอนบนที่นอนสูง และที่นอนใหญ่แล้ว,
 นี้จะเสยยัง กัปปะมิ, มัญจะเก วา ตินะสันณะระเก วา,
 ย่อมสำเร็จการนอนบนที่นอนอันต่ำ, บนเตียงน้อย, หรือบนเครื่องลาด
 อันทำด้วยหญ้า,

อิมินาปิ อังเคนะ อระหะตัง อะนุกะโรมิ,

เราทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย, ด้วยองค์แห่งอุโบสถแห่งนี้,

อุโปสะเถ จะ เม อุปะวุตเถ ภะวิสสะติ.
 และอุโบสถจักเป็นอันเราเข้าอยู่แล้ว.

.....

เอวัง อุปะวุตเถ โข ภิกขะเว, อัญ्ञังคะสะมันนาคะโต อุโปสะเถ,
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, อุโบสถอันประกอบด้วยองค์แปด,
 ที่อริยสาวกเข้าอยู่แล้ว ด้วยอาการอย่างนี้,
 มะหัพพะโล โหติ มะหานิสังโส, ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่,
 มะหาชุตติโก มะหาวิปวาโร, มีความรุ่งเรืองใหญ่, มีความแผ่ไพศาลใหญ่,
 อิติ. ด้วยประการฉะนี้แล.

.....

ภาคผนวก

ปฏิจจสมุปปาท

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๖ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๘

สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

[๑.นิทานสังยุต] ๑.พุทธวรรค

๑. ปฏิจจสมุปปาทสูตร ข้อ ๑

ว่าด้วยปฏิจจสมุปปาท

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้น ทูลรับพระพุทธดำรัสแล้ว พระผู้มีพระ
ภาคเจ้าจึงตรัสตั้งนี้ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดง ปฏิจจสมุปปาทแก่เธอทั้งหลาย
เธอทั้งหลายจงฟังปฏิจจสมุปปาทนั้น จงตั้งใจฟังให้ดี.

(๓๗. ปฏิจจสมุปปาท)

[(นำ) หันทะ มะยัง ปะฏิจจจะสะมุปปาทัง ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดปฏิจจสมุปปาทเถิด.

กะตะโม จะ ภิกขะเว ปะฏิจจจะสะมุปปาทโท,

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ก็ปฏิจจสมุปปาท เป็นอย่างไรเล่า?,

อะวิชชาปัจจะยา ภิกขะเว สังขารา,

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงเกิดมีสังขาร,

สังขาระปัจจะยา วิญญานัง,

เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงเกิดมีวิญญาน,

วิญญาณะปัจจะยา นามะรูปัง,

เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงเกิดมีนามรูป,

นามะรูปะปัจจะยา สะพายะตะนัง,

เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงเกิดมีสพายตนะ,

สะพายะตะนะปัจจะยา ผัสโส,

เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย จึงเกิดมีผัสสะ,

ผัสสะปัจจะยา เวทะนา,

เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดมีเวทนา,

เวทะนาปัจจะยา ตัณหา,

เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงเกิดมีตัณหา,

ตัณหาปัจจะยา อูปาทานัง,

เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงเกิดมีอูปาทาน,

อูปาทานะปัจจะยา ภาวะ,

เพราะอูปาทานเป็นปัจจัย จึงเกิดมีภพ,

ภาวะปัจจะยา ชาติ,

เพราะภพเป็นปัจจัย จึงเกิดมีชาติ,

ชาติปัจจะยา ชะรามะระณัง,

เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงเกิดมีชราและมรณะ,

โสกะปะริเทวะทุกขะโทมนัสสุปปายาสา สัมภะวันตี,

โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส จึงเกิดมี,

แอะวะเมตัสสะ เกวะลัสสะ ทุกข์ขันธัสสะ สะมุทะโย โหติ,

ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งสี่นี้, ย่อมเกิดมี ด้วยอาการอย่างนี้,

อะยัง วุจจะติ ภิกขเว ปฏิจจะสมุปปาโท,
 ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, อันนี้เราเรียกว่า ปฏิจสมุปบาท,
 อะวิชชายะ เตววะ อะเสสะวิราคะนิโรธา สังขาระนิโรโธ,
 ก็เพราะอวิชชานั้นแล จางคลายดับโดยไม่เหลือ, สังขารจึงดับ,
 สังขาระนิโรธา วิญญาณะนิโรโธ,
 เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ,
 วิญญาณะนิโรธา นามะรูปะนิโรโธ,
 เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ,
 นามะรูปะนิโรธา สะพายะตะนะนิโรโธ,
 เพราะนามรูปดับ สพายตนะจึงดับ,
 สะพายะตะนะนิโรธา ผัสสะนิโรโธ,
 เพราะสหายนะดับ ผัสสะจึงดับ,
 ผัสสะนิโรธา เวทะนานิโรโธ,
 เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ,
 เวทะนานิโรธา ตัณ्हานิโรโธ,
 เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ,
 ตัณ्हานิโรธา อูปาทานะนิโรโธ,
 เพราะตัณหาดับ อูปาทานจึงดับ,
 อูปาทานะนิโรธา ภาวะะนิโรโธ,
 เพราะอูปาทานดับ ภพจึงดับ,
 ภาวะะนิโรธา ชาตินิโรโธ,
 เพราะภพดับ ชาติจึงดับ,

ชาตินิโรธา ชะรามะระณัง,

เพราะชาติดับ ชราและมรณะจึงดับ,

โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสสุปายาสา นิรุชฌันติ,

โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงดับ,

เอวะเมตัสสะ เกวะลัสสะ ทุกขักขันธัสสะ นิโรโธ โหติ.

ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้, ย่อมเกิดมี ด้วยอาการอย่างนี้แล.

.....

ภาคผนวก

กรณีเยเมตตสูตร

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๗

ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ

๙. เมตตสูตร ข้อ ๑-๑๐

ว่าด้วยการแผ่เมตตาจิต

และ

สุตตันตปิฎก ๘. เมตตสูตร ข้อ ๑๔๓-๑๕๒

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหาร เขตพระนครสาวัตถี ภิกษุ
 คนหนึ่งเข้าเฝ้าขอเรียนพระกรรมฐาน พอเรียนจบก็ทูลลากลับ ออกไปแสวงหา
 สถานที่เหมาะสมสำหรับปฏิบัติกรรมฐาน เดินทางไปถึงป่าเชิงเขาแห่งหนึ่ง ดูเหมาะดี
 มีลำธารน้ำ มีหมู่บ้านที่อาศัยบิดนทบาทอยู่ไม่ไกลนัก จึงตกลงจำพรรษาอยู่ที่นั่น

ภิกษุเหล่านั้น เริ่มบำเพ็ญสมณธรรม ฝ่ายรุกขเทวดาที่สิงสถิตอยู่ที่ต้นไม้เหล่า
 นั้น เห็นท่านผู้ทรงศีลมานั่งอยู่ใต้รุกขวิมานของตนเช่นนั้น ไม่สามารถจะนิ่งเฉยได้
 ต้องออกจากวิมานอาศัยพื้นดิน ได้รับความลำบากมาก แรก ๆ ก็พอทนได้ ด้วยเข้าใจว่า
 ไม่นานนัก พระคุณเจ้าจะกลับไป แต่พอทราบข่าว พระคุณเจ้าจำพรรษา ณ สถานที่นี้
 จึงคิดวิธีขับไล่ โดยแปลงร่างเป็นผีหลอก ส่งเสียงโหยหวน และมีกลิ่นเหม็น ภิกษุ
 ทั้งหลายสะดุ้งกลัวจิตฟุ้งซ่านไม่สามารถปฏิบัติกรรมฐานได้ จึงตัดสินใจไปเข้าเฝ้า
 พระพุทธเจ้า

เมื่อภิกษุคนนั้นกราบทูลให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสว่า สถานที่ไหน ๆ ก็ไม่
 เหมาะ ทรงแนะนำให้กลับไปเดิมอีก และทรงสอนให้หมั่นแผ่เมตตา ความรัก ความ
 ปราบปรามดี ออกไปโดยไม่มีประมาณ แก่หมู่สัตว์ทั้งปวง ตลอดถึงเทวดา ภูตผี ปีศาจ
 เมื่อปฏิบัติอยู่อย่างนี้ จะไม่มีภัยจากเทวดาอีก และจะได้รับการช่วยเหลือเอ็นดูจาก
 เหล่าเทวดา

กาลต่อมา ภิกษุเหล่านั้นจึงอาศัยอยู่เป็นสุข จนได้บรรลุพระอรหันต์ ธรรมเนียมเมตต-
สูตรนี้ เรียกว่า “พุทธาวุธ” อาวุธที่พระพุทธเจ้าทรงประทานแก่พระสาวก

(๘. ธรรมเนียมเมตตสูตร)

[(นำ) หันทะ มะยัง ธรรมเนียมเมตตสูตรตะ ปาฐัง ภาณามะเส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงสวดพระบาลีว่าด้วยธรรมเนียมเมตตสูตรเถิด.

กระระณียะมัตถะกุสะเลนะ, ยันตัง สันตัง ปะทัง อะภิสะเมจจะ,
 สักโก อุษุ จะ สุหุชฺช จะ, สุวะโจ จัสสะ มุฑุ อะนะติมานี,
 บุคคลผู้ฉลาดในสิ่งที่มีประโยชน์, มุ่งหวังจะบรรลุทางสงบ คือ พระ
 นิพพาน, พึงบำเพ็ญศีล สมาธิ และปัญญา, เป็นคนกล้า เป็นคนซื่อ,
 เป็นคนตรง วาง่าย, อ่อนโยน ไม่เย่อหยิ่ง,
 สันตุสสะโก จะ สุภะโร จะ, อัปปะกิจโจ จะ สัลลสะหุกะวุตติ,
 สันตินทรีย์โย จะ นิปะโก จะ, อัปปะคัพโภ กุเลสุ อะนะนุคิทธิ,
 เป็นผู้สันโดษ เลี้ยงง่าย, มีภารกิจน้อย คล่องตัว, ระมัดระวังการแสดงออก
 รู้ตัว, ไม่คะนอง ไม่คลุกคลีในตระกูลทั้งหลาย,
 นะ จะ ขุททัง สะมาจะเร กิณฺณจิ, เยนะ วิญญู ปะเร อุปะวะเทยยุง,
 สุขิโน วา เขมิโน โหนตุ, สัพเพ สัตตา ภาวันตุ สุขิตัตตา,
 ไม่พึงประพาสสิ่งที่วิญญูชนตำหนิติเตียน, ขอหมุ่สัตว์ทั้งปวง,
 จงมีความสุขกายสบายใจ, มีความเกษมสำราญเถิด,
 เย เกจิ ปาณะภูตัตถิ, ตะสา วา ถาวะรา วา อะนะวะเสสา,
 ที่หมา วา เย มะหันตา วา, มัชฌิมา รัสสะกา อะณุกะถุลา,

ภาคผนวก

ขอสัตว์ทั้งหลายบรรดามี, จะเป็นสัตว์ตัวอ่อน หรือตัวแข็งก็ตาม, เป็นสัตว์
ลำตัวยาว หรือลำตัวใหญ่ก็ตาม, ลำตัวปานกลาง หรือตัวสั้นก็ตาม, ตัวเล็ก
หรือตัวโตก็ตาม,

ทิวฐา วา เย จะ อะทิวฐา, เย จะ ทูเร วะสันติ อะวิทูเร,
ภูตา วา สัมภะเวสี วา, สัพเพ สัตตา ภะวันตุ สุขัตตตา,
เป็นสัตว์มองเห็นได้ หรือมองไม่เห็นก็ตาม, ที่อยู่ไกล หรืออยู่ใกล้ก็ตาม,
ที่เกิดแล้ว หรือ กำลังหาที่เกิดอยู่ก็ตาม, ขอหมู่มสัตว์ทั้งปวงนั้น, จงสุขกาย
สบายใจเถิด,

นะ ปะโร ปะรัง นิคุพเพละ, นาติมัญญะละ กัตถะจิ นัง กิญจิ,
พฺยาโรสะนา ปะฐิมะสัณญา, นาญญะมัญญัสสะ ทุกขะมิจเฉยยะ,
บุคคลไม่พึงหลอกลวงผู้อื่น, ไม่ควรดูหมิ่นเหยียดหยามใคร ๆ,
ถึงจะมีความชุนเคืองโกรธแค้นกัน, ก็ไม่ควรมุ่งร้ายต่อกันและกัน,
มาตา ยะถา นิยัง ปุตตัง, อายุสา เอกะปุตตะมะนุรักเข,
เอวัมปิ สัพพะภูเตสุ, มานะสัมภาวะเย อะปะริมาณัง,
พึงแผ่เมตตาจิตไม่มีประมาณ ในหมู่มสัตว์ทั้งปวง, ดุจมารดาถนอม
และปกป้องบุตรสุดที่รักคนเดียว ด้วยชีวิต ฉะนั้นแล,

เมตตัญจะ สัพพะโลกัสมิง, มานะสัมภาวะเย อะปะริมาณัง,
อุทัง อะโธ จะ ทิริยัญจะ, อะสัมพาธัง อะเวรัง อะสะปัตตัง,
พึงแผ่เมตตาจิตไม่มีประมาณ, ไม่มีขอบเขต ไม่คิดผูกเวร ไม่เป็นศัตรู,
ในหมู่มสัตว์โลกทั้งปวง ทั่วทุกทิศ,

ติฏฐัญจะรัง นิสินโน วา, สะยาโน วา ยาวะตัสสะ วิคะตะมิทโธ,
เอตัง สะติง อะธิฏฐะเยยะ, พฺรหฺมะเมตัง วิหารัง อិธะมาหุ,

ผู้เจริญเมตตาจิตนั้น, ยืน เดิน นั่ง หรือนอน, ตลอดเวลาที่ตนยังตื่นอยู่,
 พึงตั้งสติอันประกอบด้วยเมตตาให้มั่นคง, ในธรรมวินัยนี้, บัณฑิตทั้งหลาย
 กล่าวว่า, การอยู่ด้วยเมตตา เป็นพรหมวิหาร (การอยู่อย่างประเสริฐ),
 ทิฏฐิธัญจะ อะนุปะคัมมะ สีละวา, ทัสสะเนนะ สัมปันโน,
 กามะสุ วิเนยยะ เคธัง, นะ หิ ชาตุ คัพพะเสยยัง ปุณะเรตี-ติ.
 บุคคลผู้เจริญเมตตาจิต, ละความเห็นผิดได้แล้ว, มีศีล ได้บรรลุโสดาปัตติ-
 มรรค, กำจัดความกำหนัดใคร่ในกามได้สิ้นเชิง, ย่อมไม่กลับมาเกิดอีก
 เป็นแน่แท้แล.

.....

ภาคผนวก

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรปาฐะ

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๔ พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๔

มหาวรรค [๑. มหาขันธกะ]

๖. ปัญจวัคคียกถา ข้อ ๑๐ - ๑๔

ว่าด้วยพระปัญจวัคคีย์

และ

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๙ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๑

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค

[๑๒. สัจจสังยุต] ๒. ธัมมจักกัปปวัตตนวรรค

๑. ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ข้อ ๑๐๘๑

ว่าด้วยทรงแสดงพระธรรมจักร

ขณะที่พระพุทธองค์ทรงประทับเสวยวิมุตติสุขใต้ต้นอชปาลนิโครธ (ต้นไทร) ใน สัปดาหที่ ๕ ทรงพิจารณาถึงพระธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้เป็นสิ่งลึกซึ้ง ยากที่มนุษย์ โดยทั่วไปจะเข้าใจได้ แต่ด้วยพระมหากรุณาธิคุณและพระปัญญาคุณของพระองค์ ทรงเห็นว่าบุคคลที่มีกิเลสเบาบาง มีความเห็นแก่ตัวน้อยแสวงหาสัจธรรมเพื่อการ หลุดพ้น เหมือนดั่งดอกบัวที่ไหลพันน้ำรับแสงอาทิตย์ก็มีอยู่ พระองค์ไม่ควรที่จะเก็บ ความรู้อันประเสริฐไว้แต่เพียงลำพัง ควรจะเผยแผ่ให้รู้กันทั่ว ๆ ไป เพื่อคนเหล่านั้นจะ ได้รับประโยชน์จากความรู้อันประเสริฐนี้ด้วย เมื่อทรงตกลงพระทัยที่จะประกาศคำสอน ให้แพร่หลายไปจึงทรงระลึกถึงบุคคลที่จะรับฟังคำสอน

อันดับแรกทรงระลึกถึงอาหารดาบสและอุทกดาบสอาจารย์เก่าของพระองค์ แต่ได้ทราบว่าท่านทั้งสองได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว ในที่สุดก็ทรงระลึกถึงปัญจวัคคีย์ที่ได้ เคยอยู่ปรนนิบัติพระองค์เมื่อตอนบำเพ็ญทุกรกิริยา ซึ่งตอนนี้ได้ไปอาศัยอยู่ที่ป่า

อิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี จึงทรงเสด็จจากอรุเวลาตรงไปยังป่าอิสิปตน-
มฤคทายวัน ขณะที่พระพุทธองค์เสด็จไปใกล้จะถึงที่อยู่ของปัญจวัคคีย์ ปัญจวัคคีย์
เห็นพระองค์เสด็จมาจึงตกลงกันว่าจะไม่ต้อนรับพระองค์ แต่เมื่อทรงอยู่ต่อหน้า
ปัญจวัคคีย์สังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงปรากฏอยู่ที่พระองค์ มีความสง่างาม มีแวแห่ง
ความประเสริฐซึ่งแตกต่างจากอดีต ทำให้ลืมช้อตกลางเดิม และได้เข้าไปต้อนรับอย่างดี

เมื่อพระพุทธองค์ประทับบนอาสนะแล้ว ทรงกล่าวกับปัญจวัคคีย์ว่าจะทรงแสดง
ธรรมให้ฟัง เหล่าปัญจวัคคีย์มีความสงสัยเกิดขึ้น ไม่ยอมเชื่อง่ายๆ จึงกล่าวโต้ตอบ
พระองค์มากมาย จนในที่สุดพระองค์ก็กล่าวตอบว่า “ตลอดเวลาที่อยู่ด้วยกันครั้ง
ก่อน พระองค์เคยกล่าวว่าได้บรรลุธรรมสูงสุดที่ทำให้หยุดเหนือความเกิดและ
ความตายหรือไม่?” ปัญจวัคคีย์ยอมรับว่าพระองค์ไม่เคยกล่าวเช่นนั้นมาก่อน จึง
ยอมรับที่จะฟังธรรมจากพระพุทธองค์

คืนนั้นพระพุทธองค์ทรงพักค้างคืนกับปัญจวัคคีย์ รุ่งขึ้นเป็นวันเพ็ญอาสาฬหะ
พระพุทธองค์ทรงแสดงเทศนาภิกขุครั้งแรก ชื่อว่าธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เมื่อพระพุท-
องค์ตรัสธัมมจักกัปปวัตตนสูตรนี้จบลง พราหมณ์โกณฑัญญะได้มีดวงตาเห็นธรรม
บรรลุโสดาบัน พระพุทธองค์ถึงกับทรงเปล่งอุทานว่า “*อัญญาสิ วะตะโก โภณ-
ทัญโญ ๆ - โภณทัญญะได้รู้แล้วหนอ ๆ*” จากนั้นท่านจึงมีชื่อว่าอัญญาโกณฑัญญะ
พร้อมทั้งทูลขออุปสมบท พระพุทธองค์จึงทรงประทานอุปสมบทให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุ-
อุปสัมปทา ทรงเปล่งพระวาจาว่า “ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว
ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด”

พระอัญญาโกณฑัญญะเป็นสาวกองค์แรกในพระพุทธศาสนา วันนั้นตรงกับวัน
เพ็ญกลางเดือนอาสาฬหะหรือเดือน ๘ เป็นวันที่พระรัตนตรัยเกิดขึ้นในโลกเป็นครั้งแรก
คือมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ครบบริบูรณ์

ภาคผนวก

(๙. ธรรมจักกัปปวัตตนสูตรปาฐะ)

[(นำ) หันทะ มะยั้ง ธรรมจักกัปปะวัตตนะสูตรตะปาฐัง ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงกล่าวธรรมจักกัปปวัตตนสูตรเถิด

เทวีเม ภิกขเว อันตา, ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, ที่สุดแห่งการกระทำสองอย่างเหล่านี้, มีอยู่, ปัพพะชิตนะ นะ เสวิตัพพา, เป็นสิ่งที่บรรพชิตไม่ควรข้องแวะเลย. โย จายัง กามะสุ กามะสุขัลลิกานุโยโค, นี้ คือการประกอบตนพัวพันอยู่ด้วยความใคร่ ในกามทั้งหลาย; หีโน, เป็นของต่ำทราม, คัมโม, เป็นของชาวบ้าน, โปลูชชะนิโก, เป็นของคนชั้นบุดูชน, อะนะริโย, ไม่ใช่ข้อปฏิบัติของพระอริยเจ้า, อะนัตตะสัญหิตโต, ไม่ประกอบด้วยประโยชน์เลย, นี้อย่างหนึ่ง, โย จายัง อัตตะกิลมะมะถานุโยโค, อีกอย่างหนึ่ง, คือการประกอบกรรมทานตนให้ลำบาก, ทุกโข, เป็นสิ่งนำมาซึ่งทุกข์, อะนะริโย, ไม่ใช่ข้อปฏิบัติของพระอริยเจ้า, อะนัตตะสัญหิตโต, ไม่ประกอบด้วยประโยชน์เลย.

เอเต เต ภิกขเว อุโภ อันเต อะนะปะคัมมะ มัชฌิมา ปะฏิปะทา, ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, ข้อปฏิบัติเป็นทางสายกลาง, ไม่เข้าไปหาส่วนสุดแห่งการกระทำสองอย่างนั้น, มีอยู่, ตะถาคะเตนะ อะภิสัมพุทธา, เป็นข้อปฏิบัติที่ตถาคตได้ตรัสรู้พร้อมเฉพาะแล้ว, จักขุกะระณี, เป็นเครื่องกระทำให้เกิดจักขุ, ญาณะกะระณี, เป็นเครื่องกระทำให้เกิดญาณ, อุปะสะมาเย, เพื่อความสงบ, อะภิญญาเย, เพื่อความรู้ยิ่ง, สัมโพธายะ, เพื่อความรู้พร้อม, นิพพานายะสังวัตตะติ, เป็นไปพร้อมเพื่อนิพพาน.

กะตะมา จะ สา ภิกขเว มัชฌิมา ปะฏิปะทา, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ข้อปฏิบัติเป็นทางสายกลางนั้น เป็นอย่างไรเล่า? อะยะเมวะ อะริโย อัญ्ञังคิโก มัคโค, ข้อปฏิบัติเป็นทางสายกลางนั้น คือข้อปฏิบัติเป็นหนทางอันประเสริฐ ประกอบด้วยองค์แปดประการ นี้เอง, เสยยะถิทัง, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ :- สัมมาทิฏฐิ, ความเห็นชอบ, สัมมาสังกัปป, ความดำริชอบ, สัมมาวาจา, การพูดจาชอบ, สัมมากัมมันโต, การทำกรณงานชอบ, สัมมาอาชีโว, การเลี้ยงชีวิตชอบ, สัมมาวายาโม, ความพากเพียรชอบ, สัมมาสะติ, ความระลึกชอบ, สัมมาสมาธิ, ความตั้งใจมั่นชอบ.

อะยัง โข สา ภิกขเว มัชฌิมา ปะฏิปะทา, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, นี้แล คือข้อปฏิบัติเป็นทางสายกลาง, ตะถาคะเตนะ อะภิสัมพุทธา, เป็นข้อปฏิบัติที่ ตถาคตได้ตรัสรู้พร้อมเฉพาะแล้ว, จักขุกะระณี, เป็นเครื่องกระทำให้เกิดจักขุ, ญาณะกะระณี, เป็นเครื่องกระทำให้เกิดญาณ, อุปะสะมาเย, เพื่อความสงบ, อะภิญญาเย, เพื่อความรู้ยิ่ง, สัมโพธายะ, เพื่อความรู้พร้อม, นิพพานายะ สังวัตตะติ, เป็นไปพร้อมเพื่อนิพพาน.

อิทัง โข ปะนะ ภิกขเว ทุกขัง อะริยะสัจจัง, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ก็ อริยสัจคือทุกขนี้, มีอยู่, ชาติปี ทุกขา, คือ ความเกิดก็เป็นทุกข, ชะราปี ทุกขา, ความแก่ก็เป็นทุกข, มะระณัมปี ทุกขัง, ความตายก็เป็นทุกข, โสกะปริเทวะ-ทุกขะโทมะนัสสุปายาสาปี ทุกขา, ความโศก ความรำไรรำพัน ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ ความคับแค้นใจ ก็เป็นทุกข, อับปิเยหิ สัมปะโยโค ทุกโข, ความประสพกับสิ่งไม่เป็นที่รักที่พอใจก็เป็นทุกข, ปิเยหิ วิปะโยโค ทุกโข,

ภาคผนวก

ความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รักที่พอใจ ก็เป็นทุกข์, ยัมปิจันงิ นะ ละกะติ ตัมปิ
 ทุกขัง, มีความปรารถนาสิ่งใด ไม่ได้สิ่งนั้นนั้น ก็เป็นทุกข์, สังขิตเตนะ ปัญญา-
 ทานักขันธา ทุกขา, ว่าโดยย่อ อุปาทานขันธทั้งห้า เป็นตัวทุกข์.

อิทัง โข ปะนะ ภิกขะเว ทุกขะสะมุททะโย อะริยะสัจจัง, ดูก่อนภิกษุ
 ทั้งหลาย, ก็อริยสัจคือเหตุให้เกิดทุกข์นี้, มีอยู่, ยายัง ตัณหา, นี้คือตัณหา,
 โปโนพกะวิกา, อันเป็นเครื่องทำให้มีการเกิดอีก, นันทิวาคะสะหะคะตา, อัน
 ประกอบอยู่ด้วย ความกำหนดด้วยอำนาจความเพลิน, ตัตตระ ตัตตราภินันฺธิ, เป็น
 เครื่องให้เพลินอย่างยิ่งในอารมณ์นั้น ๆ, เสยยะถิทัง, ได้แก่ตัณหาเหล่านี้ คือ :-
 กามะตัณหา, ตัณหาในกาม, ภาวะตัณหา, ตัณหาในความมีความเป็น, วิภาวะ-
 ตัณหา, ตัณหาในความไม่มีไม่เป็น.

อิทัง โข ปะนะ ภิกขะเว ทุกขะนิโรธะ อะริยะสัจจัง, ดูก่อนภิกษุทั้ง
 หลาย, ก็อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์นี้, มีอยู่, โย ตัสสาเยวะ ตัณหายะ
 อะเสสะวิราคะนิโรธะ, นี้คือความดับสนิทเพราะจางไปโดยไม่มีเหลือของ
 ตัณหานั้น นั่นเอง, จาโค, เป็นความสละทิ้ง, ปะฏินิสสัคโค, เป็นความสลัดคืน,
 มุตติ, เป็นความปล่อย, อะนาละโย, เป็นความทำให้ไม่มีที่อาศัย, ซึ่งตัณหานั้น.

อิทัง โข ปะนะ ภิกขะเว ทุกขะนิโรธะคามินีปะฏิปะทา อะริยะสัจจัง,
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ก็อริยสัจคือข้อปฏิบัติที่ทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่ง
 ทุกข์นี้, มีอยู่, อะยะเมวะ อะริโย อัญจันคิกโก มัคโค, นี้คือข้อปฏิบัติเป็นหนทาง
 อันประเสริฐ ประกอบด้วยองค์แปดประการ, เสยยะถิทัง, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ :-

สัมมาทิฐิ, ความเห็นชอบ, สัมมาสังกัปป, ความดำริชอบ, สัมมาวาจา, การพูดจาชอบ, สัมมากัมมันโต, การทำกิจการงานชอบ, สัมมาอาชีโว, การเลี้ยงชีวิตชอบ, สัมมาวายาโม, ความพากเพียรชอบ, สัมมาสะติ, ความระลึกชอบ, สัมมาสมาธิ, ความตั้งใจมั่นชอบ.

อิทัง ทุกขัง อริยะสัจจันติ เม ภิกขเว, ปุพเพ อะนะนุสสุเตสุ อัมเมสุ, จักขุ อุตตะปาติ, ญาณัง อุตตะปาติ, ปัญญา อุตตะปาติ, วิชชา อุตตะปาติ, อาโลโก อุตตะปาติ, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, จักขุเกิดขึ้นแล้วแก่เรา, ญาณเกิดขึ้นแล้วแก่เรา, ปัญญาเกิดขึ้นแล้วแก่เรา, วิชชาเกิดขึ้นแล้วแก่เรา, แสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่เรา, ในธรรมที่เราไม่เคยฟังมาแต่ก่อน, ว่าอริยสัจคือทุกข์ เป็นอย่างนี้ อย่างนี้ ดังนี้, ตัง โข ปะนิทัง ทุกขัง อริยะสัจจัง ปะริญญะยันติ, ว่า ก็ อริยสัจคือทุกข์นั้นแล เป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ ดังนี้, ตัง โข ปะนิทัง ทุกขัง อริยะ- สัจจัง ปะริญญาตันติ, ว่า ก็อริยสัจคือทุกข์นั้นแล เรากำหนดรู้ได้แล้ว ดังนี้.

อิทัง ทุกขะสมุทะโย อริยะสัจจันติ เม ภิกขเว, ปุพเพ อะนะนุส- สุตเตสุ อัมเมสุ, จักขุ อุตตะปาติ, ญาณัง อุตตะปาติ, ปัญญา อุตตะปาติ, วิชชา อุตตะปาติ, อาโลโก อุตตะปาติ, ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย, จักขุเกิดขึ้นแล้วแก่เรา, ญาณเกิดขึ้นแล้วแก่เรา, ปัญญาเกิดขึ้นแล้วแก่เรา, วิชชาเกิดขึ้นแล้วแก่เรา, แสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่เรา, ในธรรมที่เราไม่เคยฟังมาแต่ก่อน, ว่า อริยสัจคือ เหตุให้เกิดทุกข์ เป็นอย่างนี้ อย่างนี้ ดังนี้, ตัง โข ปะนิทัง ทุกขะสมุทะโย อริยะสัจจัง ปะหาตัพพันติ, ว่า ก็อริยสัจคือเหตุให้เกิดทุกข์นั้นแล เป็นสิ่งที่ ควรละเสีย ดังนี้, ตัง โข ปะนิทัง ทุกขะสมุทะโย อริยะสัจจัง ปะหีนันติ, ว่า ก็ อริยสัจคือเหตุให้เกิดทุกข์นั้นแล เราละได้แล้ว ดังนี้.

ภาคผนวก

อิหัง ทุกขะนิโรโธ อริยะะสัจจันติ เม ภิกขะเว, ปุพเพ อนะนะนุสสุเตสุ
 ธัมเมสุ, จักขุง อุตตะปาติ, ญาณัง อุตตะปาติ, ปัญญา อุตตะปาติ, วิชชา อุตตะปาติ,
 อาโลโก อุตตะปาติ, ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, จักขุเกิดขึ้นแล้วแก่เรา, ญาณเกิดขึ้น
 แล้วแก่เรา, ปัญญาเกิดขึ้นแล้วแก่เรา, วิชชาเกิดขึ้นแล้วแก่เรา, แสงสว่างเกิดขึ้น
 แล้วแก่เรา, ในธรรมที่เราไม่เคยฟังมาแต่ก่อน, ว่า อริยสัจคือความดับไม่เหลือ
 แห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ อย่างนี้ ดังนี้, ตัง โข ปะนิทัง ทุกขะนิโรโธ อริยะะสัจจัง
 สัจฉิกาตัพพันติ, ว่า ก็อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์นั้นแล เป็นสิ่งที่ควร
 ทำให้แจ้ง ดังนี้, ตัง โข ปะนิทัง ทุกขะนิโรโธ อริยะะสัจจัง สัจฉิกะตันติ, ว่า ก็
 อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์นั้นแล เราทำให้แจ้งได้แล้ว ดังนี้.

อิหัง ทุกขะนิโรธะคามินีปะฏิปะทา อริยะะสัจจันติ เม ภิกขะเว, ปุพเพ
 อนะนะนุสสุเตสุ ธัมเมสุ, จักขุง อุตตะปาติ, ญาณัง อุตตะปาติ, ปัญญา อุตตะปาติ,
 วิชชา อุตตะปาติ, อาโลโก อุตตะปาติ, ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, จักขุเกิดขึ้นแล้วแก่
 เรา, ญาณเกิดขึ้นแล้วแก่เรา, ปัญญาเกิดขึ้นแล้วแก่เรา, วิชชาเกิดขึ้นแล้วแก่เรา,
 แสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่เรา, ในธรรมที่เราไม่เคยฟังมาแต่ก่อน, ว่าอริยสัจคือข้อ
 ปฏิบัติที่ทำให้สัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้ อย่างนี้ ดังนี้,
 ตัง โข ปะนิทัง ทุกขะนิโรธะคามินีปะฏิปะทา อริยะะสัจจัง ภาเวตัพพันติ,
 ว่า ก็อริยสัจคือข้อปฏิบัติที่ทำให้สัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์นั้นแล เป็น
 สิ่งที่ทำให้เกิดมี ดังนี้, ตัง โข ปะนิทัง ทุกขะนิโรธะคามินีปะฏิปะทา
 อริยะะสัจจัง ภาวิตันติ, ว่า ก็อริยสัจคือข้อปฏิบัติที่ทำให้สัตว์ให้ถึงความดับไม่
 เหลือแห่งทุกข์นั้นแล เราทำให้เกิดมีได้แล้ว ดังนี้.

ยวาระกัณฐะ เม ภิกขเว, อิมesu จะตุสุ อริยสัจเจสุ, เอวันติ-
 ประวิภูฏัง ทวัตตะสาการัง ยะถาภูตัง ญาณะทัสสะนัง นะ สุวิสุทัง อะโหสิ,
 ตุก่อนภิกขุทั้งหลาย, ปัญญาเครื่องรู้เห็นตามที่เป็นจริง, มีประวิภูฏสาม มีอาการ
 ลีบสอง เช่นนั้น, ในอริยสัจทั้งสี่เหล่านี้, ยังไม่เป็นของบริสุทธิ์หมดจดด้วยดีแก่
 เรา อยู่เพียงใด, เนวะ ตาวาหัง ภิกขเว สะเทวะเก โลเก สะมาระเก สะพรัหมะเก,
 สัสสะมะณะพรัหมะณิยา ปะชาเย สะเทวะมะนุสสาเย, อะนุตตะรัง
 สัมมาสัมโพธิง อะภิสัมพุทโธ ปัจฉัญญาสิง, ตุก่อนภิกขุทั้งหลาย, ตลอดกาล
 เพียงนั้น, เรายังไม่ปฏิญาณว่าได้ตรัสรู้พร้อมเฉพาะแล้ว, ซึ่งอนุตตรสัมมาสัมโพธิ-
 ญาณ, ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก, ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณ-
 พราหมณ์ พร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์.

ยะโต จะ โข เม ภิกขเว, อิมesu จะตุสุ อริยสัจเจสุ, เอวันติ-
 ประวิภูฏัง ทวัตตะสาการัง ยะถาภูตัง ญาณะทัสสะนัง สุวิสุทัง อะโหสิ, ตู
 ก่อนภิกขุทั้งหลาย, เมื่อใด, ปัญญาเครื่องรู้เห็นตามที่เป็นจริง, มีประวิภูฏสาม มี
 อาการลีบสอง เช่นนั้น, ในอริยสัจทั้งสี่เหล่านี้, เป็นของบริสุทธิ์หมดจดด้วยดีแก่
 เรา, อะถาหัง ภิกขเว สะเทวะเก โลเก สะมาระเก สะพรัหมะเก,
 สัสสะมะณะพรัหมะณิยา ปะชาเย สะเทวะมะนุสสาเย, อะนุตตะรัง
 สัมมาสัมโพธิง อะภิสัมพุทโธ ปัจฉัญญาสิง, ตุก่อนภิกขุทั้งหลาย, เมื่อนั้น,
 เราปฏิญาณว่าได้ตรัสรู้พร้อมเฉพาะแล้ว, ซึ่งอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ, ในโลก
 พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก, ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ พร้อม
 ทั้งเทวดาและมนุษย์.

ญาณัญจะ ปะนะ เม ทัสสะนัง อุทะปาติ, ตุก่อนภิกขุทั้งหลาย, ก็ญาณ
 และทัศนะได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา, อะกุปปา เม วิมุตติ, ว่าความหลุดพ้นของเรา
 ไม่กลับกำเริบ, อะยะมันติมา ชาติ, ความเกิดนี้เป็นการเกิดครั้งสุดท้าย, นัตถิ-
 ทานิ ปุณฺณะโว-ติ, บัดนี้ ความเกิดอีกย่อมไม่มี ดังนี้.

ภาคผนวก

อิทัปปัจจยตาปฏิจยสมุปปาทปาฐะ

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๖ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๘

สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

๑. นิทานสังยุต ๒. อาหารวรรค

๑๐. ปัจจยสูตร ข้อ ๒๐

ว่าด้วยธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้น

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกบรรพชาที่ริมฝั่งแม่น้ำอโนมา หลังจากบรรพชาแล้วทรงเข้าไปศึกษากับอาฬารดาบสและอุทกดาบสแต่ยังพบว่ามิใช่หนทางตรัสรู้ จึงทรงปฏิบัติตามความนิยมสมัยนั้นคือการบำเพ็ญทุกกรกิริยาด้วยการทรมานตนให้ได้รับความลำบากเพื่อหวังปลดปล่อยกิเลสเป็นเวลาถึง ๖ ปี จนแทบจะสิ้นพระชนม์

สุดท้ายทรงพบว่าการทรมานตนก็ยังไม่ใช่หนทางตรัสรู้ ระหว่างที่ทรงทรมานตนนี้มีนักษบวชปัญจวัคคีย์มาอยู่คอยปรนนิบัติ เมื่อทรงเลิกการบำเพ็ญทุกกรกิริยาปัญจวัคคีย์ก็หลีกหนีไป พระองค์จึงทรงมีเวลาใคร่ครวญและพิจารณาธรรมอย่างสงบตามลำพัง พระองค์ได้ทรงตั้งพระสติและเดินทางสายกลาง คือ การปฏิบัติในความพอเหมาะพอควร

ในตอนเช้าวันเพ็ญเดือน ๖ ก่อนพุทธศักราช ๔๕ พระมหาบุรุษประทับที่โคนต้นไทรด้วยอาการสงบ นางสุชาดาคิดว่าเป็นเทวดาจึงถวายข้าวมธุปายาส ทรงฉันแล้วเสด็จไปริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตอนเย็นวันนั้นเองพระองค์ได้กลับมายังต้นโพธิ์ พบคนหาบหญ้าชื่อโสถถิยะ คนหาบหญ้าได้ถวายหญ้าให้พระองค์ปูลาดเป็นอาสนะ ณ ต้นโพธิ์ แล้วประทับหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ทรงตั้งจิตอธิษฐานว่า “แม่เลือดในกายของเราจะเหือดแห้งไปเหลือแต่หนัง เอ็น กระดูก ก็ตาม ถ้ายังไม่พบโพธิญาณแล้วจะไม่ยอมหยุดความเพียรโดยลุดจากที่นี่เป็นอันขาด”

เมื่อทรงตั้งจิตอธิษฐานแล้ว พระองค์ก็ทรงสำรวมจิตให้สงบแน่วแน่ พระองค์เริ่มบำเพ็ญเพียรทางจิต และในที่สุดทรงชนะความลังเลพระทัยจิตพ้นจากกิเลสทั้งปวง ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อพระชนมายุ ๓๕ พรรษา ในวันเพ็ญเดือน ๖ วิสาขมาส ธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นั้น คือ “อิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาท”

พระสูตรนี้ทรงแสดงกับภิกษุทั้งหลาย ขณะประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน เมืองสาวัตถี แคว้นโกศล.

(๑๐. อิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาทปาฐะ)

[(นำ) หันทะ มะยัง ปะฏิจจะสะมุปปาทะธัมเมสุ

อิทัปปัจจะยะตาทิธัมมะปาฐัง ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย จงกล่าวพระสูตรอิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาทเถิด

กะตะโม จะ ภิกขะเว ปะฏิจจะสะมุปปาทะ, ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, ก็ปฏิจจสมุปบาทเป็นอย่างไรเล่า?

(๑) ชาติปัจจะยา ภิกขะเว ชะรามะระณัง, ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะชาติเป็นปัจจัย, ชรามณะย่อมมี. อุปปาทา วา ภิกขะเว ตะถาคะตานัง, อะนุปปาทา วา ตะถาคะตานัง, ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะเหตุที่พระตถาคตทั้งหลาย, จะบังเกิดขึ้น ก็ตาม, จะไม่บังเกิดขึ้น ก็ตาม, ฐิตาวะ สา ธาตุ, ธรรมธาตุ นั้น ย่อมตั้งอยู่แล้ว นั้นเทียว, ธัมมัญญิตะตา, คือความตั้งอยู่แห่งธรรมดา, ธัมมะ-นิยามะตา, คือความเป็นกฎตายตัวแห่งธรรมดา, อิทัปปัจจะยะตา, คือความที่เมื่อมีสิ่งนี้สิ่งนี้ เป็นปัจจัย, สิ่งนี้สิ่งนี้ จึงเกิดขึ้น.

ตั้ง ตะถาคะโต อะภิสัมพุชณะติ อะภิสะเมติ, ตถาคตย่อมนรูพร้อม

เฉพาะ ย่อมถึงพร้อมเฉพาะ, ซึ่งธรรมชาติุนั้น, อะภิสัมพุสมิตฺวา อะภิสะเมตฺวา, ครันรૂพร้อมเฉพาะแล้ว ถึงพร้อมเฉพาะแล้ว, อาจิกชะติ เทเสติ, ย่อมบอก ย่อมแสดง, ปัญญาเปติ ปญฺญะเปติ, ย่อมบัญญัติ ย่อมตั้งขึ้นไว้, วิวะระติ วิภะชะติ, ย่อมเปิดเผย ย่อมจำแนกแจกแจง, อุตตานิเกโรติ, ย่อมทำให้เป็นเหมือนการหงายของที่คว่ำ, ปัสสะถาติ จาหะ, ซาติปัจจะยา ภิกชะเว ชะรามะระณัง, และได้กล่าวแล้วในบัดนี้ว่า, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ท่านทั้งหลายจงมาดู, เพราะชาติเป็นปัจจัย, ชรามณะย่อมมี.

อิติ โข ภิกชะเว, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะเหตุตั้งนี้แล, ยา ตัตฺตระ-ตะถะตา, ธรรมชาติใด ในกรณีนั้น, อันเป็น ตถตา, คือความเป็นอย่างนั้น, อะวิตะถะตา, เป็น อวิตถตา, คือความไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น, อนัญญะถะตา, เป็น อนัญญถตา, คือความไม่เป็นไปโดยประการอื่น, อิทัป-ปัจจะยะตา, เป็น อิทัปปัจจยตา, คือความที่เมื่อสิ่งนี้สิ่งนี้ เป็นปัจจัย สิ่งนี้สิ่งนี้ จึงเกิดขึ้น.

อะยัง วุจจะติ ภิกชะเว ปะฏิจจะสะมุปปาโท, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ธรรมนี้ เราเรียกว่า ปฏิจจสมุปปาท, (คือธรรมอันเป็นธรรมชาติ อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น)^๑

(๒) ภาวะปัจจะยา ภิกชะเว ซาติ, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะภพเป็นปัจจัย, ชาติย่อมมี. ... ปัสสะถาติ จาหะ, ภาวะปัจจะยา ภิกชะเว ซาติ, และได้กล่าวแล้วในบัดนี้ว่า, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ท่านทั้งหลายจงมาดู, เพราะภพเป็นปัจจัย, ชาติย่อมมี. ...

^๑ ข้อที่ (๑) สวดเต็มอย่างไร ข้อที่ (๒)-(๓)-(๔) จนถึงข้อที่ (๑๐) ก็สวดเต็มอย่างนั้น แต่สำหรับข้อที่ (๑๑) นั้น พิมพ์ไว้เต็มอย่างข้อที่ (๑) แล้ว : ทั้งนี้เพื่อประหยัดเนื้อที่.

(๓) อุปาทานะปัจจะยา ภิกขะเว ะโห, ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพย่อมนมี. ... ปัสสะเถติ จาหะ, อุปาทานะปัจจะยา ภิกขะเว ะโห, และได้กล่าวแล้วในบัดนี้ว่า, ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, ท่านทั้งหลายจงมาดู, เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย, ภพย่อมนมี. ...

(๔) ตัณหาปัจจะยา ภิกขะเว อุปาทานัง, ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะตัณหาเป็นปัจจัย, อุปาทานย่อมนมี. ... ปัสสะเถติ จาหะ, ตัณหาปัจจะยา ภิกขะเว อุปาทานัง, และได้กล่าวแล้วในบัดนี้ว่า, ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, ท่านทั้งหลายจงมาดู, เพราะตัณหาเป็นปัจจัย, อุปาทานย่อมนมี. ...

(๕) เวทนาปัจจะยา ภิกขะเว ตัณหา, ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะเวทนาเป็นปัจจัย, ตัณหาย่อมนมี. ... ปัสสะเถติ จาหะ, เวทนาปัจจะยา ภิกขะเว ตัณหา, และได้กล่าวแล้วในบัดนี้ว่า, ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, ท่านทั้งหลายจงมาดู, เพราะเวทนาเป็นปัจจัย, ตัณหาย่อมนมี. ...

(๖) ผัสสะปัจจะยา ภิกขะเว เวทนา, ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะผัสสะเป็นปัจจัย, เวทนาย่อมนมี. ... ปัสสะเถติ จาหะ, ผัสสะปัจจะยา ภิกขะเว เวทนา, และได้กล่าวแล้วในบัดนี้ว่า, ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, ท่านทั้งหลายจงมาดู, เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาย่อมนมี. ...

(๗) สฬายะตะนะปัจจะยา ภิกขะเว ผัสโส, ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะสฬายตะนะเป็นปัจจัย, ผัสสะย่อมนมี. ... ปัสสะเถติ จาหะ, สฬายะตะนะ-ปัจจะยา ภิกขะเว ผัสโส, และได้กล่าวแล้วในบัดนี้ว่า, ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, ท่านทั้งหลายจงมาดู, เพราะสฬายตะนะเป็นปัจจัย, ผัสสะย่อมนมี. ...

ภาคผนวก

(๘) นามะรูปปัจจะยา ภิกขเว สะพายะตะนัง, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะนามรูปเป็นปัจจัย, สะพายตนะย่อมมี. ... ปัสสะเถติ จาหะ, นามะรูป-ปัจจะยา ภิกขเว สะพายะตะนัง, และได้กล่าวแล้วในบัดนี้ว่า, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ท่านทั้งหลายจงมาดู, เพราะนามรูปเป็นปัจจัย, สะพายตนะย่อมมี. ...

(๙) วิญญาณะปัจจะยา ภิกขเว นามะรูปัง, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย, นามรูปย่อมมี. ... ปัสสะเถติ จาหะ, วิญญาณะ-ปัจจะยา ภิกขเว นามะรูปัง, และได้กล่าวแล้วในบัดนี้ว่า, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ท่านทั้งหลายจงมาดู, เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย, นามรูปย่อมมี. ...

(๑๐) สังขาระปัจจะยา ภิกขเว วิญญาณัง, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะสังขารเป็นปัจจัย, วิญญาณย่อมมี. ... ปัสสะเถติ จาหะ, สังขาระปัจจะยา ภิกขเว วิญญาณัง, และได้กล่าวแล้วในบัดนี้ว่า, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ท่านทั้งหลายจงมาดู, เพราะสังขารเป็นปัจจัย, วิญญาณย่อมมี. ...

(๑๑) อะวิชชาปัจจะยา ภิกขเว สังขารา, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย, สังขารทั้งหลายย่อมมี. อุปปาทา วา ภิกขเว ตะเถคคะตานัง, อะนุปปาทา วา ตะเถคคะตานัง, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่พระตถาคตทั้งหลาย, จะบังเกิดขึ้น ก็ตาม, จะไม่บังเกิดขึ้น ก็ตาม, ฐิตาวะ สาทตุ, ธรรมธาตุนั้น ย่อมตั้งอยู่แล้วนั้นเทียว, ธัมมัญญิตตะตา, คือความตั้งอยู่แห่งธรรมดา, ธัมมะนิยามะตา, คือความเป็นกฎตายตัวแห่งธรรมดา, อิทัป-ปัจจะยะตา, คือความที่เมื่อมีสิ่งนี้สิ่งนี้ เป็นปัจจัย, สิ่งนี้สิ่งนี้ จึงเกิดขึ้น.

ตั้ง ตะถาคะโต อะภิสัมพุชณะติ อะภิสะเมติ, ตถาคตย่อมนรู้พร้อม
เฉพาะ ย่อมถึงพร้อมเฉพาะ, ซึ่งธรรมาตุนั้น, อะภิสัมพุชณัตถวา อะภิสะเมตถวา,
ครั้นรู้พร้อมเฉพาะแล้ว ถึงพร้อมเฉพาะแล้ว, อาจิกชะติ เทเสติ, ย่อมบอก ย่อม
แสดง, ปัญญะเปติ ปัญญะเปติ, ย่อมบัญญัติ ย่อมตั้งขึ้นไว้, วิวะระติ วิวะชะติ,
ย่อมเปิดเผย ย่อมจำแนกแจกแจง, อุตตานีกะโรติ, ย่อมทำให้เป็นเหมือนการ
หงายของที่คว่ำ, ปัสสะถาติ จาหะ, อะวิชชาปัจจะยา ภิกชะเว สังขารา, และ
ได้กล่าวแล้วในบัดนี้ว่า, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงมาดู เพราะอวิชา
เป็นปัจจัย, สังขารทั้งหลายย่อมมี.

อิติ โข ภิกชะเว, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะเหตุตั้งนี้แล, ยา ตัตถะระ-
ตะถะตา, ธรรมาตุดิ ในกรณีนั้น, อันเป็น ตถตา, คือความเป็นอย่างนั้น, อะวิตะถะตา,
เป็น อวิตถตา, คือความไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น, อะนัญญะถะตา, เป็น
อนัญญถตา, คือความไม่เป็นไปโดยประการอื่น, อิทัปปัจจะยะตา, เป็น อิทัป-
ปัจจัยตา, คือความที่เมื่อมีสิ่งนี้สิ่งนี้ เป็นปัจจัย, สิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น.

อะยัง วุจจะติ ภิกชะเว ปะฏิจจะสะมุปปาโท, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย,
ธรรมนี้ เราเรียกว่า ปฏิจจสมุปปาท, (คือธรรมอันเป็นธรรมชาติ อาศัยกันแล้ว
เกิดขึ้น), อิติ. ตั้งนี้แล.

.....

๑๑. ธาตุปัจจเวกขณะปาฐะ

บทสรุปหัวใจพระพุทธศาสนาเรื่องสุญญตาและอนัตตา ที่พระบูรพาจารย์ประกอบขึ้นเป็นบทศึกษาบทแรกสำหรับผู้ที่จะเข้ามาอุปสมบท ในพระพุทธศาสนา ใช้สืบ ๆ กันมาปรากฏอยู่ในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง เป็นต้น

[(นำ) หันทะ มะยัง ธาตุปัจจะเวกขณะปาฐัง ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย สวดพิจารณาธาตุเกิด

(*ข้อว่าด้วยจิวร*), ยะถาปัจจะยัง ปะวัตตะมานัง ธาตุมัตตะเมเวตัง, สิ่งเหล่านี้ เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น, กำลังเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย อยู่เนื่องนิจ, ยะทิทัง จิวระรัง, ตะหุปะภุญชะโก จะ ปุคคะโล, สิ่งเหล่านี้ คือ จิวร, และคนผู้ใช้สอยจิวรนั้น, ธาตุมัตตะโก, เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ, นิสสัตโต, มิได้เป็นสัตว์ะอันยังยืน, นิชชีโว, มิได้เป็นชีวะอันเป็นบุรุษบุคคล, สุญโญ, วางเปล่าจากความหมายแห่งความเป็นตัวตน, สัพพานิ ปะนะ อิมานิ จิวระรานิ อะชิคุจจะนิยานิ, ก็ จิวรทั้งหมดนี้ ไม่เป็นของนำเกลียดมาแต่เดิม, อิมัง ปุติกายัง ปัตวา, ครั้นมาถูกเข้ากับกาย อันเนาอยู่เป็นนิจนี้แล้ว, อะติวิยะ ชิคุจจะนิยานิ ชายันติ, ย่อมกลายเป็นของนำเกลียดอย่างยิ่งไปด้วยกัน.

(*ข้อว่าด้วยปิณฑะปาโต*), ยะถาปัจจะยัง ปะวัตตะมานัง ธาตุมัตตะเมเวตัง, สิ่งเหล่านี้ เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น, กำลังเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย อยู่เนื่องนิจ, ยะทิทัง ปิณฑะปาโต, ตะหุปะภุญชะโก จะ ปุคคะโล, สิ่งเหล่านี้

คือบิณฑบาต, และคนผู้บริโภคนิณฑบาตนั้น, ธาตุมัดตะโก, เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ, นิสัสโตโต, มิได้เป็นสัตว์ะอันยังยืน, นิชชีโว, มิได้เป็นชีวะอันเป็นบุรุษบุคคล, สุธัญญ, วางเปล่าจากความหมายแห่งความเป็นตัวตน, สัพโพปะนายัง ปิณฑะปาโต อะชิจฺจจะนิโย, ก็บิณฑบาตทั้งหมดนี้ ไม่เป็นของนำเกลียดมาแต่เดิม, อิมัง ปุติกายัง ปัตฺวา, ครั้นมาถูกเข้ากับกาย อันเนาอยู่เป็นนิจนี้แล้ว, อะติวิยะ ชิจฺจจะนิโย ชายะติ, ย่อมกลายเป็นของนำเกลียดอย่างยิ่งไปด้วยกัน.

(*ข้อว่าด้วยเสนาสนะ*), ยะถาปัจจะยัง ปะวัตตะมานัง ธาตุมัดตะเมเวตัง, สิ่งเหล่านี้ เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น, กำลังเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยอยู่เนื่องนิจ, ยะทิทัง เสนาสนะนัง, ตะทูปะภุญชะโก จะ ปุคคะโล, สิ่งเหล่านี้คือเสนาสนะ, และคนผู้ใช้สอยเสนาสนะนั้น, ธาตุมัดตะโก, เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ, นิสัสโตโต, มิได้เป็นสัตว์ะอันยังยืน, นิชชีโว, มิได้เป็นชีวะอันเป็นบุรุษบุคคล, สุธัญญ, วางเปล่าจากความหมายแห่งความเป็นตัวตน, สัพพานิ-ปะนะ อิมานิ เสนาสนะนานิ อะชิจฺจจะนิยานิ, ก็เสนาสนะทั้งหมดนี้ ไม่เป็นของนำเกลียดมาแต่เดิม, อิมัง ปุติกายัง ปัตฺวา, ครั้นมาถูกเข้ากับกาย อันเนาอยู่เป็นนิจนี้แล้ว, อะติวิยะ ชิจฺจจะนิยานิ ชายันติ, ย่อมกลายเป็นของนำเกลียดอย่างยิ่งไปด้วยกัน.

(*ข้อว่าด้วยคิลานเภสัช*), ยะถาปัจจะยัง ปะวัตตะมานัง ธาตุมัดตะเม-เวตัง, สิ่งเหล่านี้ เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น, กำลังเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยอยู่เนื่องนิจ, ยะทิทัง คิลานะปัจจะยะเภสัชชะปะริกขาโร, ตะทูปะ-

ภาคผนวก

ภุญชะโก จะ ปุคคะโล, สิ่งเหล่านี้ คือภสัชบริหารอันเกื้อกูลแก่คนไข้, และคนผู้
 บริโภคภสัชบริหารนั้น, ธาตุมัดตะโก, เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ, นิสัสตโต,
 มิได้เป็นสัตะอันยังยืน, นิชชีโว, มิได้เป็นชีวะอันเป็นบุรุษบุคคล, สุธัญญ, วาง
 เปล่าจากความหมายแห่งความเป็นตัวตน, สัพโพ ปะนายัง คิลานะปัจจะยะ-
 ภสัชชะปะริกขาโร อะชิจุจจะนิโย, ก็คิลานภสัชบริหารทั้งหมดนี้ ไม่เป็นของ
 นำเกลียดมาแต่เดิม, อิมัง ปุติกายัง ปัตวา, ครั้นมาถูกเข้ากับกาย อันเนาอยู่
 เป็นนิจันแล้ว, อะติวิยะ ชิจุจจะนิโย ชายะติ. ย่อมกลายเป็นของนำเกลียด
 อย่างยิ่งไปด้วยกัน.

.....

๑๒. ตั้งขณิกปัจจเวกชนปาฐะ

ปาฐะนี้เข้าใจว่า พระบูรพาจารย์นำมาจากพระบาลี ม.ม. ๑๒/๑๗/๑๔ และฯลฯ ใช้เป็นบทพิจารณาปัจจยสี่ สืบ ๆ กันมาปรากฏอยู่ในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง เป็นต้น.

[(นำ) หันทะ มะยัง ตั้งขณิกะปัจจะเวกชะณะปาฐัง ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย สวดพิจารณาปัจจยสี่ ที่บริโภคนั้นในขณะนั้นเถิด

(ชื่อว่าด้วยจิวร), ปะภูสังขา โยนิโส จีวะรัง ปะภูเสวามิ, เราย่อมพิจารณาโดยแยกกายแล้วนุ่งห่มจิวร, ยาวะเทวะ สีตัสสะ ปะภูฆาตายะ, เพียงเพื่อบำบัดความหนาว, อุณหัสสะ ปะภูฆาตายะ, เพื่อบำบัดความร้อน, ทั้งสะมะกะสะวาตาคะปะสิริงสะปะสัมผัสสานัง ปะภูฆาตายะ, เพื่อบำบัดสัมผัสอันเกิดจากเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย, ยาวะเทวะ หิริโก-
ปีนะปะภูจฉาทะนัตถัง, และเพียงเพื่อปกปิดอวัยวะ อันให้เกิดความละอาย.

(ชื่อว่าด้วยบิณฑบาต), ปะภูสังขา โยนิโส ปิณฑะปาตัง ปะภูเสวามิ, เราย่อมพิจารณาโดยแยกกายแล้วฉันบิณฑบาต, เนวะ ทะวายะ, ไม่ให้เป็นไปเพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนาน, นะ มะทายะ, ไม่ให้เป็นไปเพื่อความเมามันเกิดกำลังพลังทางกาย, นะ มัณฑะนายะ, ไม่ให้เป็นไปเพื่อประดับ, นะ วิภูสะนายะ, ไม่ให้เป็นไปเพื่อตกแต่ง, ยาวะเทวะ อิมัสสะ กายัสสะ จูติยา, แต่ให้เป็นไปเพียงเพื่อความตั้งอยู่ได้แห่งกายนี้, ยาปะนายะ, เพื่อความเป็นไปได้ของอรรถภาพ, วิหิงสุปะระติยา, เพื่อความสิ้นไปแห่งความลำบากทางกาย, พรัหมะจะริยา-
นุกคะหายะ, เพื่ออนุเคราะห์แก่การประพฤติพรหมจรรย์, อิติ ปุราณัญจะ

เวทะนั้น ปะฏิหังขามิ, ด้วยการทำอย่างนี้, เราย่อมระงับเสียได้ ซึ่งทุกขเวทนาเก่า คือความหิว, หนาวจะ เวทะนั้น นะ อุปปาเทสสามิ, และไม่ทำทุกขเวทนาใหม่ ให้เกิดขึ้น, ยาด์รา จะ เม ภาวิสสะติ อะนะวัชชะตา จะ ฆาสุวิหาโร จา-ติ, อนึ่ง, ความเป็นไปโดยสะดวกแห่งอรรถภาพนี้ด้วย, ความเป็นผู้หาโทษมิได้ด้วย, และความเป็นอยู่โดยผาสุกด้วย, จักมีแก่เรา, ดังนี้.

(*ชื่อว่าด้วยเสนาสนะ*), ปฏิสังขา โยนิโส เสนาสนะนัง ปะฏิเสวามิ, เราย่อมพิจารณาโดยแยบคายแล้วใช้สอยเสนาสนะ, ยาวะเทวะ สิตัสสะ ปะฏิฆา-ตายะ, เพียงเพื่อบำบัดความหนาว, อุณหัสสะ ปะฏิฆาตายะ, เพื่อบำบัดความร้อน, ทังสะมะกะสะวาตาทะปะสิริงสะปะสัมผัสสานัง ปะฏิฆาตายะ, เพื่อบำบัดสัมผัสอันเกิดจาก เหลือบ ฝุ่น ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย, ยาวะเทวะ อุตุปะริสสะยะวิโนทะนัง ปะฏิสัลลานารามัตถัง. เพียงเพื่อบรรเทาอันตรายอันจะพึงมีจากดินฟ้าอากาศ, และเพื่อความเป็นผู้ยินดีอยู่ได้ในที่หลีกเร้นสำหรับภาวนา.

(*ชื่อว่าด้วยคิลานเภสัช*), ปฏิสังขา โยนิโส คิลานะปัจจะยะเภสัชชะ-ปะริกขารัง ปะฏิเสวามิ, เราย่อมพิจารณาโดยแยบคายแล้วบริโภคนเภสัชชบิหาร อันเกื้อกูลแก่คนไข้, ยาวะเทวะ อุปันนानัง เวชยาพาธิกานัง เวทนานัง ปะฏิฆาตายะ, เพียงเพื่อบำบัดทุกขเวทนาอันบังเกิดขึ้นแล้ว มีอาพาธต่างๆ เป็นมูล, อปัยาปัชฌะปะระมะตยา-ติ. เพื่อความเป็นผู้ไม่มีโรคเบียดเบียนเป็นอย่างยิ่ง, ดังนี้.

.....

มงคลสูตร

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๗

ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ

๕. มงคลสูตร ข้อ ๑ - ๑๓

ว่าด้วยมงคลสูงสุด ๓๘ ประการ

มงคลสูตรเป็นพระสูตรสำคัญบทหนึ่ง ในอรรถกถาขยายความว่า ก่อนพุทธกาลเทวดาและมนุษย์ต่างสนทนากันถึงสิ่งที่เป็นมงคลใช้เวลานานถึง ๑๒ ปี จนพระอินทร์ต้องส่งเทวดาตนหนึ่งมาทูลถามพระพุทธเจ้า พระสูตรนี้ มีเนื้อหาแสดงถึงการปฏิเสธมงคลภายนอก ที่นับถือเหตุการณ์หรือสิ่งต่างๆ ว่าเป็นมงคลหรือมีมงคล โดยอธิบายว่าในทัศนะพระพุทธศาสนานั้น มงคลของมนุษย์และเทวดาย่อมเกิดจากการกระทำอันได้แก่ มงคลภายใน คือต้องทำความดี และความดีนั้นจะเป็นสิ่งที่เรียกว่ามงคลเองโดยไม่ต้องไปอ้อนวอนกราบไหว้ขอมงคลจากภายนอกจากที่ไหน เมื่อดำเนินชีวิตตามหลักมงคล ๓๘ ประการ หากทำได้จะปราศจากทุกข์ โศก โรค ภัย จนถึงความพินทุกข์สิ้นอาสวะในที่สุด

ภาคผนวก

(๑๓. มงคลสูตร)

[(นำ) หันทะ มะยัง มังคะละสุตตะคาถาโย ภาณามะ เส.]

ขอเชิญ เราทั้งหลาย สวดคาถาว่าด้วยมงคลเกิด.

เอวัมเม สุตัง เอกัง สมะมะยัง

ในสมัยหนึ่ง พระอานนท์เถระเจ้า ได้สดับมาว่า

ภะคะวา สāvāตถิยัง วิหะระติ เชตะวะเน อะนาถะปิณฑิกัสสะ อารามะ

พระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จประทับอยู่ในพระเชตวนาราม ของอนาถปิณฑิก-
เศรษฐี ในกรุงสาวัตถี

อะถะ โข อัญญาตะรา ทเวตา

ครั้งนั้นแล เทพดาองค์ใดองค์หนึ่ง

อะภิกกัณตายะ รัตติยา, อะภิกกัณตะวัณณา

มีรัศมีงามยิ่ง เมื่อราตรีปฐมยามผ่านไปแล้ว

เกวะละกัปปัง เชตะวะนัง โสภาเสตฺวา

ยังพระเชตวันทั้งสิ้น ให้สว่างไสวทั่วแล้ว

เยนะ ภะคะวา เตนุปะสังกะมิ

ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า จนถึงที่ประทับ

อุปะสังกะมิตฺวา ภะคะวันตัง อะภิวาเทตฺวา เอกะมันตัง อัญญาสิ

ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว จึงถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วยืนอยู่ ณ ที่
ควรส่วนข้างหนึ่ง

เอกะมันตัง ฐิตา โข สา ทเวตา, ภะคะวันตัง คาถายะ อัจฉะภาสิ

แล้วได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยคาถาว่า

พะหุ เทวา มะนุสสา จะ

หมู่เทวดาและมนุษย์เป็นอันมาก

มังคะลานิ อะจินตะยุง, อากังขะมานา โสตถานัง

ผู้หวังความสวัสดิ์ ได้พากันคิดถึงมงคล คือเหตุให้ถึงความเจริญทั้งหลาย
 พรูหิมังคะละมุตตะมัง.

ขอพระองค์ จงตรัสบอกมงคลอันสูงสุดด้วยเถิด ดังนี้

(พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสตอบว่า)

อะเสวะนา จะ พาลานัง

บัณฑิตานัญจะ เสวะนา

ปุชา จะ ปุชะนียานัง

เอตัมมังคะละมุตตะมัง.

ปะฏิรูปะเทสะวาโส จะ

ปุพเพ จะ กะตะปุญญะตา

อัตตะสัมมาปะณิธิ จะ

เอตัมมังคะละมุตตะมัง.

พาหุสัจฉัญจะ สิปปัญจะ

วินะโย จะ สุกฺกิขิตโต

สุภาสิตา จะ ยา วาจา

เอตัมมังคะละมุตตะมัง.

การไม่คบคนพาลทั้งหลาย

การคบบัณฑิตทั้งหลาย

การบูชาคนที่ควรบูชา

๓ ข้อนี้ เป็นมงคลอันสูงสุด

การอยู่ในประเทศอันสมควร

ความเป็นผู้มีบุญอันกระทำไว้แล้ว

ในกาลก่อน

การตั้งตนไว้โดยชอบธรรม

๓ ข้อนี้ เป็นมงคลอันสูงสุด

ความเป็นผู้เรียนรู้อาก,

การมีศิลปวิทยา

ความเป็นผู้มีระเบียบวินัยดี

การพูดแต่วาจาที่ดี

๔ ข้อนี้ เป็นมงคลอันสูงสุด

มาตาปิตุอุปฐานัง
ปุตตะทวารัสสะ สังคะโห

อะนากุลา จะ กัมมันตา
เอตัมมังคะละมุตตะมัง.

ทานัญจะ ธัมมะจะรียา จะ
ญาตะกานัญจะ สังคะโห
อะนะวัชชานิ กัมมานิ
เอตัมมังคะละมุตตะมัง.

อาระตี วิระตี ปาปา
มัชชะปาณา จะ สัญญะโม
อัปปะมาโท จะ ธัมเมสุ
เอตัมมังคะละมุตตะมัง.

คาระโว จะ นิวาโต จะ
สันตฺถุญฺญี จะ กะตัญญุตา
กาเลนะ ธัมมัสสะวะนัง
เอตัมมังคะละมุตตะมัง.

ขันตี จะ โสวะจัสสะตา
สะมะณานัญจะ ทัสสะนัง
กาเลนะ ธัมมะสากัจฉา
เอตัมมังคะละมุตตะมัง.

การบำรุงบิดามารดา
การสงเคราะห์บุตร,
การสงเคราะห์ภรรยา
การเป็นผู้ทำงานไม่คั่งค้าง
๔ ข้อนี้ เป็นมงคลอันสูงสุด
การให้ทาน, การประพฤติธรรม
การสงเคราะห์ญาติทั้งหลาย
การทำงานที่ปราศจากโทษ
๔ ข้อนี้ เป็นมงคลอันสูงสุด
การงดเว้นจากความชั่ว
การละเว้นจากการดื่มน้ำเมา
การไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย
๓ ข้อนี้ เป็นมงคลอันสูงสุด
การมีสัมมาคารวะ,
การอ่อนน้อมถ่อมตน
มีความสันโดษ, มีความกตัญญู
การพึงธรรมตามกาลเวลา
๕ ข้อนี้ เป็นมงคลอันสูงสุด
มีความอดทน, ความเป็นผู้ว่าง่าย
สอนง่าย
การพบเห็นสมณะ คือผู้สงบระงับ
การสนทนาธรรมตามกาลเวลา
๔ ข้อนี้ เป็นมงคลอันสูงสุด

ตะโป จะ พ์รหฺมะจะริยฺญจะ	มีความเพียรเครื่องเผากิเลส,
อะริยะสัจจานะทสฺสะนัง	การประพฤติพรหมจรรย์
นิพานะสัจฉิกิริยา จะ	การเห็นอริยสัจทั้งหลาย
เอตมฺมังคะละมุตตะมัง.	การทำพระนิพพานให้แจ้ง
	๔ ข้อนี้ เป็นมงคลอันสูงสุด

พฺุญฺฐัสสะ โลกะธมฺเมหิ จิตตัง ยัสสะ นะ กัมปะติ

จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรมทั้งแปด

อะโสกัง วิระชัง เขมัง

จิตไม่เศร้าโศก, จิตหมดธุลีคือกิเลส, จิตถึงความเกษม คือปลอดจากโยคะ
กิเลสทั้งปวง

เอตมฺมังคะละมุตตะมัง.

๔ ข้อนี้ เป็นมงคลอันสูงสุด

เอตาทิสานิ กัตวานะ สัพพัตถะมะปะราชาชิตา สัพพัตถะ โสตถิง คัจฉันติ

เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พวกกันปฏิบัติมงคลธรรม เครื่องให้ถึงความ
เจริญเช่นนี้แล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่พ่ายแพ้ข้าศึกทุกหมู่เหล่า ย่อมถึงความ
สวัสดิ์ในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ

ตันเตสัง มังคะละมุตตะมันติ.

ข้อนี้เป็นมงคลอันสูงสุด ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเหล่านั้น
ด้วยประการฉะนี้แล.

.....

ภาคศาสนพิธี

นับเป็นขั้นตอนสำคัญของการเป็นพุทธศาสนิกชน แสดงเจตนาในการระลึกและสำนึกในพระคุณต่อสิ่งที่สูงสุดในพระพุทธศาสนาทั้ง ๓ แล้วพิจารณาในการละสิ่งไม่ดีงามทั้งปวง มาปรารภการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบพร้อมกับการขอขมากรรมจากพระภิกษุสงฆ์สาวกของพระพุทธองค์ผู้เป็นกัลยาณมิตรเบื้องบน

คำบูชาพระรัตนตรัย ก่อนอาราธนาศีล

อะระหัง, สัมมาสัมพุทธโธ ภาวะวา,

พระผู้มีพระภาคเจ้า, เป็นพระอรหันต์, บริสุทธิหมดจดจากกิเลส เครื่อง
ศรัทธามองทั้งหลาย, ได้ตรัสรู้ถูกถ่วงดีแล้ว;

อิเมหิ สักกาเรหิ, ตัง ภาวะวันตัง อะภิปุชะยามิ.

ข้าพเจ้าบูชา, ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น, ด้วยเครื่องสักการะเหล่านี้.

(กราบ)

ส้วากขาโต, ภาวะวะตา ธัมโม,

พระธรรมคือศาสนา, อันพระผู้มีพระภาคเจ้า, แสดงไว้ดีแล้ว;

อิเมหิ สักกาเรหิ, ตัง ธัมมัง อะภิปุชะยามิ.

ข้าพเจ้าบูชา, ซึ่งพระธรรมเจ้านั้น, ด้วยเครื่องสักการะเหล่านี้.

(กราบ)

สุปะฏิปันโน, ภาวะวะโต สภาวะกะสังโฆ,

หมู่พระสงฆ์ผู้เชื่อฟัง, ของพระผู้มีพระภาคเจ้า, ปฏิบัติดีแล้ว;

อิเมหิ สักกาเรหิ, ตัง สังฆัง อะภิปุชะยามิ.

ข้าพเจ้าบูชา, ซึ่งหมู่พระสงฆ์เจ้านั้น, ด้วยเครื่องสักการะเหล่านี้.

(กราบ)

.....

เป็นการกล่าวบททวนรำลึกถึงคุณูปการแห่งพระพุทธ พระธรรม และ พระสงฆ์
 แก่มวลมนุษย์ที่ควรแก่การศรัทธา เชื่อมั่น แล้วเรียนรู้และลงมือปฏิบัติตามแบบอย่าง
 หลักการ และ คำสั่งสอนทั้งหลาย

พระพุทธคุณ ได้แก่ การเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ตรัสรู้และดับเพลิงกิเลส
 เพลิงทุกข์ได้สิ้นเชิงโดยพระองค์เอง

พระธรรมคุณ ได้แก่ พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ควรถือและ
 ปฏิบัติตามเพื่อการดับทุกข์ได้

พระสงฆ์คุณ ได้แก่ สาวกผู้ปฏิบัติดีตามแบบและคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
 แล้วคอยช่วยเหลือเอื้อเฟื้อสั่งสอนแนะนำต่อพวกเราทั้งหลาย

.....

ภาคศาสนพิธี

การอาราธนาศีล

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

(ว่า ๓ จบ)

คำอาราธนาศีล ๕

มะยัง ภันเต, วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ, ติสระเณนะ สะหะ, ปัญจะ
สีลานิ ยาจามะ.^๑

ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต, วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ, ติสระเณนะ สะหะ,
ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ.

ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต, วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ, ติสระเณนะ สะหะ,
ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ.

เป็นการกล่าวอาราธนา นิมิต्तพระภิกษุให้ช่วยนำการกล่าวคำปฏิญาณเพื่อ
การน้อมรับศีลอันเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานในการรักษา กาย วาจา และใจ ให้สะอาด
บริสุทธิ์ ปราศจากบาป อุกุศลสิ่งเศร้าหมอง มารบกวน นำพาไปในทางที่ไม่เหมาะสม
ควรทั้งหลาย เพื่อการนำไปถือปฏิบัติในชีวิตจิตใจต่อไป ประกอบด้วย ศีล ๕, ศีล
๘ หรือ ยิ่ง ๆ ขึ้นตามแต่บุคคล

.....

^๑ ถ้าว่าผู้เดียว เปลี่ยน มะยัง เป็น อะหัง , ยาจามะ เป็น ยาจามิ

คำกล่าวไตรสรณคมน์

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
(ว่า ๓ จบ)

พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ,
ธัมมัง สาระณัง คัจฉามิ,
สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ,

ข้าพเจ้าขอถือเอาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, เป็นที่พึ่งที่ระลึก,

พุทฺธัมปิ พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ,
พุทฺธัมปิ ธัมมัง สาระณัง คัจฉามิ,
พุทฺธัมปิ สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ,

แม้ครั้งที่สอง, ข้าพเจ้าขอถือเอาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, เป็นที่พึ่งที่ระลึก,

ตตะติยัมปิ พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ,
ตตะติยัมปิ ธัมมัง สาระณัง คัจฉามิ,
ตตะติยัมปิ สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ,

แม้ครั้งที่สาม, ข้าพเจ้าขอถือเอาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, เป็นที่พึ่งที่ระลึก,

(พระสงฆ์ว่า) ติสระระณะคะมะนัง นิฏฐิตัง

การถึงซึ่งไตรสรณคมน์ สำเร็จแล้ว เสร็จสิ้นแล้ว

(พึงรับพร้อมกันว่า) อามะ ภันเต

คำสมาทาน คีล ๕

ปาณาติปาตา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ,
 อะทินนาทานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ,
 กาเมสุมิจฉาจารา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ,
 มุสาวาทา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ,
 สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ.

(พระสงฆ์ว่า) อิมานิ ปัญจะ สิกขาปะทานิ สะมาทิยามิ (ว่าตาม ๓ ครั้ง)

สีเลนะ สุคะติง ยันติ สีเลนะ โภคะสัมปะทา

สีเลนะ นิพพุติง ยันติ ตัสมา สีลัง วิโสธะเย.

(สาธุ)

คำอาราธนาคีล ๕ และคีล ๘ คราวเดียวกัน

มะยัง ภันเต, วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ, เอเก ติสระเณนะ สะหะ,
 ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ, เอเก ติสระเณนะ สะหะ, อัญฺฐะ สีลานิ^๑ ยาจามะ.

ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต, วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ, เอเก ติสระเณนะ
 สะหะ, ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ, เอเก ติสระเณนะ สะหะ, อัญฺฐะ สีลานิ
 ยาจามะ.

ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต, วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ, เอเก ติสระเณนะ
 สะหะ, ปัญจะ สีลานิ ยาจามะ, เอเก ติสระเณนะ สะหะ, อัญฺฐะ สีลานิ ยาจามะ.

๑. ในกรณีที่ขอศีลอุโบสถ คำว่า “อัญฺฐะ สีลานิ” เปลี่ยนเป็นว่า “อัญฺฐังคะสมันนาคะตัง อุโปสะถัง” แปลว่า
 อุโบสถ อันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ.

คำแปล :-

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ! ข้าพเจ้าทั้งหลาย, พวกหนึ่ง ขอศีล ๕ พร้อมทั้งไตร-
สรณคมน์, พวกหนึ่ง ขอศีล ๘ พร้อมทั้งไตรสรณคมน์, เพื่อการรักษาแยกกัน ๆ ของ
แต่ละคน ๆ.

แม้ครั้งที่ สอง ... ฯลฯ ...

แม้ครั้งที่ สาม ... ฯลฯ ...

คำอาราธนาศีล ๘

มะยัง ภันเต, วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ, ติสระเณนะ สะหะ, อัญฺฐะ
สีลานิ ยาจามะ.

ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต, วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ, ติสระเณนะ
สะหะ, อัญฺฐะ สีลานิ ยาจามะ.

ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต, วิสุง วิสุง รักขะนัตถายะ, ติสระเณนะ
สะหะ, อัญฺฐะ สีลานิ ยาจามะ.

คำสมาทานศีล ๘

ปาณาติปาตา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ,
อะทินนาทานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ,
อะพรัหฺมะจะรียา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ,
มุสาวาหา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ,

สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐานา เวะระมะณี สิกขาปะทั้ง สะมาதியามิ,
 วิกาละโกชนา เวะระมะณี สิกขาปะทั้ง สะมาதியามิ,
 นัจจะ คีตะ วาทิตะ วิสุกะ ทัสสะนะ มาลา คันธะ วิเลปะนะ
 ธารณะ มัณฑะนะ วิภูสะนัฏฐานา เวะระมะณี สิกขาปะทั้ง สะมาதியามิ,
 อุกจาสะยะนะ มะหาสะยะนา เวะระมะณี สิกขาปะทั้ง สะมาதியามิ.

คำอาราธนาธรรม

พรัหมา จะ โลกาธิปะตี สะหัมปะตี
 กัตถัญชะลี อันธิวะรัง อะยาจะละ
 สันตีระ สัตตาปะระชั๊กชะชาติกา
 เทเสตุ ธัมมัง อะนุกัมปิมัง ปะชัง

เป็นการกล่าวอาราธนาในมนต์พระภิกษุให้แสดงพระธรรมคำสั่งสอนขององค์
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตามอย่างครั้งที่ท้าวสัทัมบดีพรหมทูลขอหลังจากทรงตรัสรู้
 แล้วปรารถนาว่าพระธรรมที่ทรงตรัสรู้นั้นยากแก่การเข้าใจของคนทั่วไป ครั้นท้าว
 สัทัมบดีพรหมจำแนกว่าหมู่คนนั้นเปรียบเสมือนบัว ๔ เหล่า ที่มีดอกซึ่งพร้อมบานรับ
 พระธรรมแล้วเผลอพันน้ำได้ จึงทรงแสดงและสอนสั่งเป็นพระพุทธานุศาสนาสืบมา

คำอาราธนาพระปริตร

วิบัติปิฎกพาหะ,	สัพพะสัมปัตตสิทธิยา,
สัพพะ ทุกขะ วินาสายะ,	ปะริตตัง พุรุณะ มังคะลัง
วิบัติปิฎกพาหะ,	สัพพะสัมปัตตสิทธิยา,
สัพพะ ณะยะ วินาสายะ,	ปะริตตัง พุรุณะ มังคะลัง
วิบัติปิฎกพาหะ,	สัพพะสัมปัตตสิทธิยา,
สัพพะ โรคะ วินาสายะ,	ปะริตตัง พุรุณะ มังคะลัง

คำแปล :-

ขอพระคุณเจ้าโปรดสวดพระปริตรอันเป็นมงคล เพื่อป้องกันความวิบัติ เพื่อความสำเร็จในสมบัติทุกประการ เพื่อให้ ทุกข์ ภัย โรค อันตรายใดๆ ทุกชนิด จงพินาศสูญไป

.....

ภาคศาสนพิธี

คำถวายภัตตาหาร แต่พระสงฆ์

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

(ว่า ๓ จบ)

(ว่าพร้อมกัน)

อิมานิ มะยัง ภันเต, ภัตตานิ^๑, สะปะริวารานิ, ภิกขุสงฆ์สสะ, โอโณ-
ชะยามะ. สาธุ โน ภันเต, ภิกขุสงฆ์, อิมานิ, ภัตตานิ^๑, สะปะริวารานิ,
ปะฏิคคัณหตฺตุ, อัมหากัญเจะ, มาตาปิตุอาทีนัญเจะ, ญาตะกานัญเจะ, กาละ-
กะตานัง, ทีฆะรัตตัง, หิตายะ สุขายะ.

คำแปล :-

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ, ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอน้อมถวาย, ซึ่ง
ภัตตาหาร^๒, พร้อมกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้, แต่พระภิกษุสงฆ์

ขอพระภิกษุสงฆ์จงโปรดรับ, ซึ่งภัตตาหาร^๒, พร้อมกับทั้งบริวารทั้งหลาย
เหล่านี้, ของข้าพเจ้าทั้งหลาย, เพื่อประโยชน์, เพื่อความสุข, แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย,
แก่ญาติทั้งหลาย, มีมารดาบิดาเป็นต้น, และผู้ที่ล่วงลับไปแล้วด้วย, (คือ...)*
ตลอดกาลนานเทอญ.

๑-๑. ถ้ายถวายภัตตาหารอุทิศให้ผู้ตาย แก่เป็น “มะตะกะภัตตานิ” ทั้ง ๒ แห่ง

๒-๒. ถ้ายถวายภัตตาหารอุทิศให้ผู้ตาย แก่เป็น “มตกภัตตาคาร” ทั้ง ๒ แห่ง

* ข้อความในวงเล็บ, กล่าวเฉพาะเมื่อยถวายภัตตาหารอุทิศให้ผู้ตาย ที่ประสงค์ระบุชื่อ, โดยใส่ชื่อผู้ตายลงที่...นั้นด้วย

คำถวายสังฆทาน (แบบทั่วไป)

อิมานิ มะยัง ภันเต, กัตตานิ, ** สะปะริวารานิ, ภิกขุสังฆัสสะ, โอบโณ-
ชะยามะ, สาธุ โน ภันเต, ภิกขุสังโฆ, อิมานิ, กัตตานิ, ** สะปะริวารานิ,
ปะฏิคคัณห์หาตุ, อัมหากัง, ทีฆะรัตตัง, หิตายะ สุขายะ.

คำแปล :-

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ, ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอน้อมถวาย, ซึ่งภัตตาหาร, ** กับ
ทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้, แต่พระภิกษุสงฆ์.

ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ, ซึ่งภัตตาหาร, ** กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้,
ของข้าพเจ้าทั้งหลาย, เพื่อประโยชน์และความสุข, แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย, สิ้นกาลนาน
เทอญ.

** ถ้าสังฆทานนั้นไม่มีอาหารและถวายหลังเที่ยงไปแล้ว เปลี่ยนคำว่า กัตตานิ เป็น กัมปิยะกัณทานิ และ
เปลี่ยนคำว่า ภัตตาหาร เป็น กัมปิยะกัณท์

บทพระให้พร

(กรวดน้ำ)

ยะถา วาริวะหา ปุรา ปะริปุเรนติ สาคะรัง

ห้วงน้ำที่เต็มย่อมยังสมุทรสาครให้บริบูรณ์ได้ ฉนฺโต

เอวะเมวะ อีโต ทินนัง เปตานัง อูปะกัปปะติ

ทานที่ท่านอุทิศให้แล้วแต่โลกนี้, ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ที่ละโลกนี้ไปแล้ว
ได้ ฉนฺนินฺ.

อิฉฉิตัง ปัตถิตัง ตุมหัง

ขออิฏฐผลที่ท่านปรารถนาแล้วตั้งใจแล้ว

ชิปะปะเมวะ สะมิชณะตุ

จงสำเร็จโดยฉับพลัน

สัพเพ ปุเรนตุ สังกัปปา

ขอความดำริทั้งปวงจงเต็มที่

จันโท ปันณะระโส ยะธา

เหมือนพระจันทร์วันเพ็ญ

มะณิ โชติระโส ยะธา

เหมือนแก้วมณีอันสว่างไสวควรยินดีฯ

(ประนมมือรับพร)

สัพพีติโย วิวัชชันตุ

ความจัญไรทั้งปวง จงบาราศไป

สัพพะโรโค วินัสสะตุ

โรคทั้งปวง (ของท่าน) จงหาย

มา เต ภาวัตวันตะราโย

อันตรายอย่ามีแก่ท่าน

สุขี ทีฆายุกิ ภาวะะ

ท่านจงเป็นผู้มีความสุข มีอายุยืน

อะภิวาทะนะสีลิสสะ นิจจัง วุฑฒาปะจาโยโน, จัตตาริ อัมมาวัฑฒันติ,

อายุ วัฒนโณ สุขัง พะลัง

ธรรมสี่ประการ คืออายุ วรรณะ สุขะ พละ, ย่อมเจริญแก่บุคคล ผู้มีปรกติ

ไหว้กราบ, มีปรกติดอ่อนนุ่ม (ต่อผู้ใหญ่) เป็นนิตย์ฯ

คำอธิษฐานเข้าพรรษา (สำหรับฆราวาส)

นะโม ตัสสะ ภคคะวัต อระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

(ว่า ๓ จบ)

อิมัง เตมาสั วัสสั, อิหัง กิจจัง, อุตตะโรตตะรัง, ะริสสามิติ อะธิษฐามิ.
 ทุติยัมปิ, อิมัง เตมาสั วัสสั, อิหัง กิจจัง, อุตตะโรตตะรัง, ะริสสามิติ อะธิษฐามิ.
 ตะติยัมปิ, อิมัง เตมาสั วัสสั, อิหัง กิจจัง, อุตตะโรตตะรัง, ะริสสามิติ อะธิษฐามิ.

คำแปล :-

ตลอดพรรษา ๓ เดือน ในฤดูฝนนี้ ข้าพเจ้า ขอตั้งจิตอธิษฐานว่าจะบำเพ็ญ
 กรรมกิจดังนี้ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นคือ.....

.....
 แม้ครั้งที่สอง ... ฯลฯ ...

แม้ครั้งที่สาม ... ฯลฯ ...

.....

บทแผ่เมตตา

สัพเพ สัตตา

สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์, เกิด แก่ เจ็บ ตาย, ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น
 อะเวรา โหนตุ

จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด, อย่าได้มีเวรซึ่งกันและกันเลย,

อัปฺยาปัชฺฉา โหนตุ

จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด, อย่าได้พยาบาทเบียดเบียนซึ่งกันและกันเลย,

อะนีฆา โหนตุ

จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด, อย่าได้มีความทุกข์กาย ทุกข์ใจเลย,

สุขี อุตฺตานัง ปะริหะรันตุ.

จงมีความสุขกาย สุขใจ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัย, ทั้งสิ้นเทอญ.

.....

อธิบายศัพท์บทสวดมนต์

ก) อุปกิเลส [รัตนัตถยัปปณามคาถา น.13(๖-๗)] หรือ จิตตอุปกิเลส ๑๖ หมายถึง ธรรมเครื่องเศร้าหมอง, สิ่งที่ทำให้จิตขุ่นมัว รับคุณธรรมได้ยาก ดุจผ้าเปื้อนสกปรก ย้อมไม่ได้ดี ประกอบด้วย

๑. อภิชฌาวิสมโลภะ คิดเพ่งเล็งอยากได้ โลภไม่สมควร, โลภกล้า จ้องจะเอา ไม่เลือกควรไม่ควร
๒. พยาบาท คิดร้ายเขา
๓. โภธะ ความโกรธ
๔. อุปนาหะ ความผูกโกรธ
๕. มกฺขะ ความลบหลู่คุณท่าน, ความหลู่ความดีของผู้อื่น, การลบหลู่ ปิดซ่อนคุณค่าความดีของผู้อื่น
๖. ปลาสะ ความดีเสมอ, ยกตัวเทียมท่าน, เอาตัวขึ้นตั้งขวางไว้ ไม่ยอมยกให้ใครดีกว่ตน
๗. อีสสา ความริษยา
๘. มัจฉริยะ ความตระหนี่
๙. มายา มารยา
๑๐. สาถะยยะ ความโอ้อวดหลอกเขา, หลอกด้วยคำโอ้อวด
๑๑. ถัมภะ ความหัวดี้อ, กระจ้าง
๑๒. สารัมภะ ความแข่งดี, ไม่ยอมลดละ มุ่งแต่จะเอาชนะกัน
๑๓. มานะ ความถือตัว, ทะนงตน
๑๔. อติมานะ ความถือตัวว่ายิ่งกว่าเขา, ดูหมิ่นเขา
๑๕. มทะ ความมัวเมา

๑๖. ปมาทะ ความประมาท, ละเลย, เลินเล่อ

ข้อ ๒ มีต่างออกไป คือ ในธัมมทนายาทสูตร เป็น โทสะ ความคิดประทุษร้ายเขา

(ม.ม. ๑๒/๒๖/๒๖)

ข) โลกุตตระ [รัตนัตถยัปณามคคาถา น.13(๖-๗)] หมายถึง พ้นจากโลก, เหนือโลก, พ้นวิสัยของโลก, ไม่เนื่องในภพทั้ง ๓

ค) พระสัทธรรม [สังฆาภิกคิตติ น.32(๑๙)] หมายถึง ธรรมที่ดี, ธรรมที่แท้, ธรรมของคนดี, ธรรมของสัตบุรุษมี สัทธรรม ๓ อย่าง คือ

๑. ปริยัติสัทธรรม สัทธรรมคือสิ่งที่ฟังเล่าเรียน ได้แก่ พุทธพจน์
๒. ปฏิบัติสัทธรรม สัทธรรมคือสิ่งที่ฟังปฏิบัติ ได้แก่ ไตรสิกขา
๓. ปฏิเวธสัทธรรม สัทธรรมคือผลที่ฟังบรรลุ ได้แก่ มรรคผล และนิพพาน ; สัทธรรม ๗ คือ
 ๑. ศรัทธา ๒. หิริ ๓. โอตตปปะ ๔. พาหุสัจจะ ๕. วิริยารัมภะ ๖. สติ ๗. ปัญญา

ฆ) ธรรมดำ [ติลักขณาทีคคาถา น.51(๒๖)] หมายถึง ทุจริต ความประพฤติชั่ว ประพฤติไม่ดี มีทั้งทางกาย วาจา ใจ

ธรรมขาว หมายถึง สุจริต ความประพฤติดี ประพฤติชอบ มีทั้งทางกาย วาจา ใจ

ง) สังขาร [บทพิจารณาสังขาร น.69(๓๔)] หมายถึง สภาพที่ปัจจัยทั้งหลายปรุงแต่งขึ้น, สิ่งที่เกิดจากเหตุปัจจัย

๑. อุปาทินนสังขาร สังขารที่กรรมยึดครองหรือเกาะกุม ได้แก่ อุปาทินนธรรม
๒. อนุปาทินนสังขาร สังขารที่กรรมไม่ยึดครองหรือเกาะกุม ได้แก่ อนุปาทินน-ธรรมทั้งหมด เว้นแต่สังขตธาตุ คือนิพพาน

จ) ภูมิทั้งสาม [สัพพัตติทานคาถา น.72(๓๖)]

- ภูมิ มีความหมาย ๒ ประการ คือ (๑) พื้นเพ, พื้น, ชั้น, ที่ดิน, แผ่นดิน
(๒) ชั้นแห่งจิต, ระดับจิตใจ, ระดับชีวิต ภูมิทั้งสาม ได้แก่
- กามาวจรภูมิ คือ ชั้นที่ยังท่องเที่ยวอยู่ในกามภพหรือภูมิของจิตที่ติดอยู่ในกาม
 - รูปาวจรภูมิ คือ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในรูปภพหรือภูมิของจิตที่ติดอยู่ในรูปภพ
 - อรูปาวจรภูมิ คือ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในอรูปภพหรือภูมิของจิตที่ติดอยู่ในอรูปภพ

ฉ) กำเนิดทั้งสี่ [สัพพัตติทานคาถา น.72(๓๖)]

๑. *ชลัพพะชะ* เกิดในครรภ์ ได้แก่ สัตว์ที่เกิดในมดลูก คือ มนุษย์และสัตว์เดรัจฉานที่คลอดออกมาเป็นตัวและเลี้ยงลูกด้วยนม เช่น โค กระบือ แมว เป็นต้น

๒. *อัมมทชะ* เกิดในไข่ ได้แก่ สัตว์เดรัจฉานที่ออกมาเป็นไข่ แล้วจึงฟักไข่ออกมาเป็นตัว เช่น เป็ด ไก่ นก ปลา เป็นต้น

๓. *สังเสทชะ* เกิดในถ้ำโคล ได้แก่ สัตว์ทั้งหลายที่เกิดโดยไม่อาศัยท้องพ่อแม่ แต่อาศัยเกิดจากต้นไม้ ผลไม้ ดอกไม้ หรือ ของโสโครก หรือ ที่ชุ่มชื้น เช่น เชื้อโรคและสัตว์เซลล์เดียว มีอะมีบาพลาไมเซียม เป็นต้น

๔. *โอบปาติกะ* เกิดผุดขึ้นมา ได้แก่ สัตว์โลกที่เกิดมาโดยไม่ได้อาศัยพ่อแม่แต่อาศัยกรรมอย่างเดียว และเมื่อเกิดก็เติบโตขึ้นทันทีทันใด เวลาตายก็ไม่ต้องทิ้งร่างเอาไว้ เช่น พวกสัตว์นรก เปรต เทวดา พรหม มนุษย์โลกสมัยต้นกับ เป็นต้น พวกนี้ล่องลอยได้คล่องไม่ต้องอาศัยยานพาหนะเป็นไปด้วยอำนาจกรรมของเขา

ช) สัตว์ที่มีห้าขันธ์ [สัพพัตติทานคาถา น.72(๓๖)] ได้แก่ สัตว์ในกามภพ เช่น มนุษย์ สัตว์ เทวดา จะมีกายกับจิต หรือมีขันธ์ ๕ ครบ, กายคือรูปขันธ์ จิต คือนามขันธ์ ๔ ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

สัตว์ที่มีหนึ่งขันธ์ คือ ผู้ที่เกิดมามีขันธ์เดียว ได้แก่ อสังขีพรหม หรือที่เรียกว่า

พรหมลูกฟัก เพราะเกิดมามีแต่รูปชั้นธ้อย่างเดียวไม่มีจิตมาเกิดด้วย

สัตว์ที่มีสี่ชั้น คือ อรูปพรหมทั้งหลาย เนื่องจากพรหมเหล่านี้เกิดมาไม่มีรูปมาเกิดมีแต่จิตมาเกิด คือมีนามชั้น ๔ เท่านั้น คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

ช) โลกุตตรธรรมแก้ว [ปฏิฐานปนคาถา น.74(๓๗-๓๘)] หมายถึง ธรรมอันมิใช่วิสัยของโลก, สภาวะพ้นโลก (+ โปธิปักขยธรรม ๓๗ = ๔๖ : พุ. ปฎิ. ๓๑/๖๒๐/๕๓๕; Ps.II.๑๖๖) ประกอบด้วย

มรรค ๔

มรรค ๔ ทางเข้าถึงความเป็นอริยบุคคล, ญาณที่ทำให้ละสังโยชน์ได้ขาด

๑. *โสดาปัตติมรรค* มรรคอันให้ถึงกระแสที่นำไปสู่พระนิพพานที่แรก, มรรคอันให้ถึงความเป็นพระโสดาบัน เป็นเหตุละสังโยชน์ได้ ๓ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส

๒. *สกทาคามิมรรค* มรรคอันให้ถึงความเป็นพระสกทาคามี เป็นเหตุละสังโยชน์ได้ ๓ ข้อต้น กับทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง

๓. *อนาคามิมรรค* มรรคอันให้ถึงความเป็นพระอนาคามี เป็นเหตุละสังโยชน์เบื้องต่ำได้ทั้ง ๕

๔. *อรหัตตมรรค* มรรคอันให้ถึงความเป็นพระอรหันต์ เป็นเหตุละสังโยชน์ได้หมดทั้ง ๑๐

ผล ๔

ผล ๔ ผลที่เกิดสืบเนื่องจากการละกิเลสได้ด้วยมรรค, ธรรมารมณอันพระอริยะพึงเสวย ที่เป็นผลเกิดเองในเมื่อกิเลสสิ้นไปด้วยอำนาจมรรคนั้น ๆ

๑. *โสดาปัตติผล* ผลแห่งการเข้าถึงกระแสที่นำไปสู่พระนิพพาน, ผลอันพระโสดาบันพึงเสวย

๒. *สกทาคามีผล* ผลอันพระสกทาคามีพึงเสวย

๓. *อนาคามีผล* ผลอันพระอนาคามีพึงเสวย

๔. *อรหัตตผล* ผลคือความเป็นพระอรหันต์, ผลอันพระอรหันต์พึงเสวย

ผล ๔ นี้ บางทีเรียกว่า สามัญญผล ผลของความเป็นสมณะ, ผลแห่งการ

บำเพ็ญสมณธรรม

นิพพาน หรือ อสังขตธาตุ ๑

นิพพาน สภาพที่ดับกิเลสและกองทุกข์แล้ว, ภาวะที่เป็นสุขสูงสุด เพราะไร้กิเลสไร้ทุกข์ เป็นอิสรภาพสมบูรณ์

๑. *สุปปาติเสสนิพพาน* นิพพานยังมีอุปาทิเหลือ

๒. *อนุปาติเสสนิพพาน* นิพพานไม่อุปาทิเหลือ

หมายเหตุ: ตามคำอธิบายนัยหนึ่งว่า

๑. = ดับกิเลส ยังมีเบญจขันธ์เหลือ (= กิเลสปรินิพพาน)

๒. = ดับกิเลส ไม่มีเบญจขันธ์เหลือ (= ขันธ์ปรินิพพาน)

หรือ

๑. = นิพพานของพระอรหันต์ผู้ยังเสวยอารมณ์ที่น่าชอบใจและไม่น่าชอบใจทางอินทรีย์ ๕ รับรู้สุขทุกข์อยู่

๒. = นิพพานของพระอรหันต์ผู้ระงับการเสวยอารมณ์ทั้งปวงแล้ว

ณ) ฐานะแห่งความอาภัพ ๑๘ อย่าง [ปฏิฐานปนคาถา น.74(๓๗-๓๘)] [ตามคำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ในอรรถกถาชคควิสามสูตร]

๑. ไม่เป็นคนบอดแต่กำเนิด

๒. ไม่เป็นคนหนวกแต่กำเนิด

๓. ไม่เป็นคนบ้า

๔. ไม่เป็นคนใบ้

๕. ไม่เป็นคนแคะ

๖. ไม่เกิดในชนชาติมีลักษณะ
๗. ไม่เกิดในท้องของนางทาสี
๘. ไม่เป็นคนนียตมิจฉาภิภูฏฐิ
๙. ไม่เป็นคนกลับเพศ
๑๐. ไม่ทำอนันตริยกรรมห่าอย่าง
๑๑. ไม่เป็นคนโรคเรื้อน
๑๒. อัดตภาพสุดท้ายไม่เวียนมาในกำเนตติรัจฉาน
๑๓. ไม่มีอัดตภาพใหญ่กว่าข้าง
๑๔. ไม่เกิดในขุบปีปาสิกเปรตและนิชฉามตัณฑิกเปรต
๑๕. ไม่เกิดในจำพวกกาลกัณฐิกาสูรทั้งหลาย
๑๖. ไม่เกิดในอเวจันรก
๑๗. ไม่เกิดในโลกันตริกนรก
๑๘. ไม่เป็นมารในสวรรคัฉันกามาวจร ไม่เกิดในอัสัญญัภพในรูปาวจรภูมิ

ไม่เกิดในภพสุทธาวาส ไม่เกิดในอันติมภพ ไม่ก้าวไปสู่จักรวาลอื่น

ญ) เวรทั้ง ๕ [ปฏิฐนปนคาคา น.74(๓๗-๓๘)] หมายถึง เวรภัยจากการล่วง
ละเมิดศีล ๕

ฎ) กามคุณห้า [ปฏิฐนปนคาคา น.74(๓๗-๓๘)] หมายถึง ส่วนที่น่าใคร่ น่า
ปรารถนา, ส่วนที่ดีหรือส่วนอร่อยของกาม

๑. รูปะ รูป
๒. สัททะ เสียง
๓. คันธะ กลิ่น
๔. รสชะ รส

๕. โฝงฐัพพะ สัมผัสทางกาย

ทำอย่างนี้ เฉพาะส่วนที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เรียกว่า กามคุณ

ฎ) สุขสามอย่าง [อุททิสสนาธิฎฐานคาถา น.78(๔๐-๔๑)] หมายถึง สุขใน
กามภพ รูปภพ และอรุภพ

ฐ) บุญทั้งสิบ [อุททิสสนาธิฎฐานคาถา น.81(๔๓-๔๔)] หมายถึง บุญกิริยาวัตถุ
๑๐ ที่ตั้งแห่งการทำบุญ, ทางทำความดี

๑. ทานมัย	ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ
๒. สีลมัย	ทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดี
๓. ภวานามัย	ทำบุญด้วยการเจริญภาวนาคือฝึกอบรมจิตใจ
๔. อปจายนมัย	ทำบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อม
๕. เวชยาวัจจมัย	ทำบุญด้วยการช่วยขวนขวายรับใช้
๖. ปัตติทานมัย	ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น
๗. ปัตตานุโมทนามัย	ทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น
๘. ธัมมัสสวนมัย	ทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้
๙. ธัมมเทศนามัย	ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้
๑๐. ทิฏฐุชุกัมม	ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง

.....

หนังสือประกอบการเรียบเรียง

ทฤษฎารัฐศาสตร์ เติปญักั ๒๕๔๙ พุทธรุสเส ภูมิพลสุส ปรมินทุรมหาราชวรสุส ปรีปญุณสุฐวสุเส

สิริรุชชมญุคล มหกมมกาเล ทยุยสงขมมหาเอรสมาคเมน มุทุทาปีตา

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัด

งานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๔๙ มหาเอรสมาคมจัดพิมพ์.

ธรรมทานมูลนิธิ. คู่มืออุบาสกอุบาสิกา ภาค ๑-๒ ทำวัตร เข้า-เย็น และสวดมนต์พิเศษบางบท

แปลไทย ของ สำนักสวนโมกขพลาราม ไชยา. พิมพ์ครั้งที่ ๙๓. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา,

๒๕๕๕.

ธรรมทานมูลนิธิ. สวดมนต์แปล บทพิเศษต่างๆ ที่ใช้ในสวนโมกขพลาราม. พิมพ์ครั้งที่ ๒๖.

กรุงเทพฯ : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๕๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖.

๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.

๒๕๕๑.

วคิน อินทสระ. ธรรมบท ทางแห่งความดี เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : ธรรมดา, ๒๕๕๕.

วคิน อินทสระ. ธรรมบท ทางแห่งความดี เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : ธรรมดา, ๒๕๕๕.

วคิน อินทสระ. ธรรมบท ทางแห่งความดี เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : ธรรมดา, ๒๕๕๘.

วคิน อินทสระ. ธรรมบท ทางแห่งความดี เล่ม ๔. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : ธรรมดา, ๒๕๕๓.

สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสุเทว). สวดมนต์ฉบับหลวง. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราช-

วิทยาลัย, ๒๕๓๘.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพฯ :

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

